

147029

**KAHRAMANMARAŞ İLİNE BAĞLI KERİMLİ VE ÇEVRE KÖYLERDE
DİNİ HAYAT**

Danışman

Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR

147029

İsmail KAMALAK

**KS
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**KAHRAMANMARAŞ
ŞUBAT – 2004**

**KSÜ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KAHRAMANMARAŞ İLİNE BAĞLI KERİMLİ VE ÇEVRE KÖYLERDE
DİNİ HAYAT**

İsmail KAMALAK

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

Bu tez 16 / 02 / 2004 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından Oy Birliği ile Kabul Edilmiştir.

İmza:

Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR
DANIŞMAN

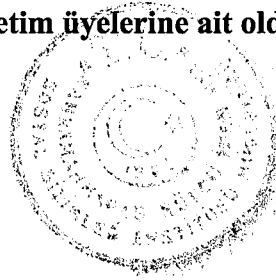
İmza:

Prof. Dr. M. Kemal ATİK
ÜYE

İmza:

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali KİRMAN
ÜYE

**Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.
Kod No:**

Prof. Dr. Onur DENİZ
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan bildirişlerin çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ İLİNE BAĞLI KERİMLİ VE ÇEVRE KÖYLERDE DİNİ HAYAT

İsmail KAMALAK

KSÜ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR

Yıl: 2004 Sayfa: 103

Jüri: Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR

Prof. Dr. M. Kemal ATİK

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali KIRMAN

19. yüzyılda meydana gelen Sanayi Devrimi ile birlikte tüm dünyada hızlı bir değişim süreci yaşanmaya başlamıştır. Bu değişim sürecinden modern ya da geleneksel bütün toplumsal yapılar belli ölçülerde etkilenmişlerdir. Türkiye’de de son yıllarda kırsal alanlarda ulaşım ve kitle iletişim araçlarının yaygınlık kazanması, köy insanının kent kültürü ile daha çok teması geçmesini sağlamıştır. Bu temas da kırsal alanların geleneksel hayat tarzında değişmelere yol açmış ve geleneksel değerlerinde bir takım çözümlere neden olmuştur. Bu durumda dışı kapalı, statik bir yapıya sahip olan kırsal alanlar, dinamik ve dışı açık bir duruma gelmiştir.

Değişen toplumsal yapının üniteleri arasındaki ilişkiler karmaşıklaşarak açıklanması güç bir durum arz eder olmuştur. Bir toplumsal yapı unsuru olarak din, diğer toplumsal unsurlarla olan karşılıklı ilişkilerde daha çok etkilenen taraf olarak gözükmektedir. Bu anlamda din-toplum ilişkileri açısından araştırma alanımız olan Kerimli ve çevre köylerde gözlemlenen değişim, konuyla ilgili kayda değer bir örnek oluşturabilecek niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Din, köy, dini hayat, kırsal toplum, sosyal değişim, geleneksel değer, sosyal çözümleme.

ABSTRACT

MA Thesis

RELIGIOUS LIFE IN KERİMLİ AND NEIGHBOUR VILLAGES OF KAHRAMANMARAŞ

İsmail KAMALAK

**DEPARTMENT OF PHILOSOPHY AND RELIGION SCIENCE
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
UNIVERSITY OF KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM**

Supervisor: Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR

Year: 2004 Pages: 103

Jury: Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR

Prof. Dr. M. Kemal ATİK

Assist. Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN

With the industrial revolution in nineteenth century there has began in the world a rapid change process. All modern and traditional social groups has been effected from this process in a certain degree. Day to day the prevalence of communication and mass communication tools had villagers made more familiar with the urban culture. This has changed their traditional life style and values. In this way rural areas which have a static structure have become dynamic and open to outside.

Relations among the elements of changing social structure has become a difficult explainable state. As an element of social structure religion has become the more effected side in mutual relations with other social sections. In this respect the changes observed in Kerimli and neighbour villages is a very important example on this subject.

Keywords: Religion, village, religious life, rural society, social change, traditional value, social solution.

ÖNSÖZ

Teknolojik gelişmeler, çeşitli toplumsal yapılarda bir takım değişimleri de beraberinde getirmektedir. Toplumsal sistemi oluşturan unsurlar da bu değişimlerden etkilenmektedir. Sosyal organizasyon içerisinde diğer kurumlarla etkileşim halinde olan din, daha çok geleneksel değerleri koruyucu bir fonksiyon görürken, öte yandan onun toplumda yaşanan değişim sürecinden bağımsız kaldığı da düşünülemez. Bu durumda, sosyolojik araştırmalar arasında dinin toplumla ilişkilerinin ele alındığı din sosyolojisi araştırmaları da önem kazanmaktadır.

Türkiye’de özellikle kırsal alanlarda geleneksel yapıdaki dini değerlerin değişmeye başladığı da bir gerçektir. Din sosyolojisi çalışmalarında deneysel köy araştırmalarının fazla yer almaması bu alanlarla ilgili araştırmaların önemini bir kat daha artırmaktadır. Bu tür araştırmalara katkı sağlamak amacıyla yola çıktığımız bu çalışmada da Kahramanmaraş’a bağlı Kerimli, Kısıklı ve Muratlı köylerinde dini yaşantı çeşitli boyutlarıyla gösterilmeye çalışılmıştır.

Dini yaşantı ile ilgili bulgulara ulaşabilmek için daha çok anket uygulama tekniğinden yararlanılmış ve bu uygulamalar sırasında özellikle kadınlarla anket yaparken onlar üzerindeki toplumsal baskı ve onların da gönüllü olmayışları nedeniyle bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Çünkü, kırsal alanlarda, kadınların yabancı erkeklerle konuşmaları uygun görülmemektedir. Kadınlar, yabancı bir kişiyle karşılıklı konuşmayı gerektiren anket gibi uygulamalara karşı mesafeli davranmaktadırlar. Bu da, kadınlarla yapılan görüşmelerin, erkeklere oranla daha az olmasına neden olmuştur.

Üç ana başlıktan oluşan araştırmamızda, ilk olarak kırsal toplum-din ilişkilerinde yöntem sorunu (konu, amaç, varsayımlar ve araştırma teknikleri ve uygulanış biçimleri); ikinci olarak kırsal toplum din ilişkilerinde teorik çerçeve (din-toplum ilişkileri açısından değişim, tabakalaşma ve çözülme gibi kavramlar) ve son olarak da araştırma alanının genel özellikleri, elde ettiğimiz bulgular ve yorumlanması yer almaktadır.

Araştırmanın konu seçiminden sonuna kadar değerli vakitlerini ayırarak hiçbir konuda yardımını esirgemeyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR’a teşekkür ederim.

Ayrıca eleştirel fikirleriyle tezimin eksik kalan taraflarını görmeme yardımcı olan değerli hocalarım Prof. Dr. M. Kemal ATİK’e, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali KİRMAN’a ve Yrd. Doç. Dr. Haluk ALKAN’a, kaynak temininde, verilerin değerlendirilmesinde, bu değerlendirmede kullandığımız SPSS istatistik programının kullanımında ve tezin bilgisayarda düzenlenmesinde yardımlarını gördüğüm Faruk

YILDIZ'a, özellikle kaynak temini hususunda her zaman yardımcı olan kardeşim Ahmet KAMALAK'a, verilerin bilgisayara yüklenmesinde ve tezin yazımında devamlı yanımda olan İdris YORULMAZ'a ve Adem ÇETİNKAYA'ya teşekkürü bir borç bilirim. Anket uygulaması esnasında anlayış göstererek bize kolaylık sağlayan üç köyün halkına da teşekkürlerimi sunarım.

İsmail KAMALAK

2004

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VII
ÇİZELGELER.....	VIII
1.GİRİŞ.....	1
1.1.KIRSAL TOPLUM-DİN İLİŞKİLERİNDE YÖNTEM SORUNU.....	1
1.1.1.Araştırmanın Konusu	1
1.1.2.Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
1.1.3.Araştırmanın Varsayımları	4
1.1.4.Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları	6
1.1.5.Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	6
1.1.6.Bilgi Toplama Araçları ve Uygulanışı	7
1.1.7.Anket Formunun Hazırlanışı ve Özellikleri	7
1.1.8.Sorular	8
1.1.9.Anketin Uygulanışı ve Verilerin Değerlendirilmesi	14
1.1.10. Tanımlar.....	15
1.2.KIRSAL TOPLUM-DİN İLİŞKİLERİNDE TEORİK ÇERÇEVE	19
1.2.1.Köyde Din-Toplum İlişkileri	19
1.2.2.Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Din	22
1.2.3.Sosyo-Ekonomik Değişim Sürecinde Din.....	26
1.2.4.Toplumsal Tabakalaşma ve Din	28
1.2.5.Toplumsal Çözülme ve Din.....	29
2.ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ BULGULAR	31
2.1.Araştırma Alanının Genel Özellikleri.....	31
2.1.1.Bölgenin Coğrafi ve Tarihi Özellikleri	31
2.1.2.Bölgenin Sosyo-Kültürel Yapısı.....	32
2.1.3.Bölgenin Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri	33
2.1.3.1.Cinsiyet ve Yaş Dağılımı.....	35
2.1.3.2.Medeni Duruma Göre Dağılım	36
2.1.3.3.Mesleki Statü Dağılımı.....	37
2.1.3.4.Sosyo-Ekonomik Düzey Dağılımı	37
2.2.Kırsal Toplumda Sosyo-Kültürel Değişim Unsurları	38
2.2.1.Aile Yapısı.....	38
2.2.2.Eğitim Düzeyi ile İlgili Durum.....	41
2.2.3.Şehirle İlişki Sıklığı Durumu.....	43
2.2.4.Kitle İletişim Araçlarıyla İlişkiler	45
2.2.5.Boş Zaman Değerlendirme Durumu	48
2.2.6.Sır Barajı ile Göç Arasındaki İlişki.....	49
2.3.Kırsal Toplumda Dini İnanç, Tutum ve Davranışlar	51
2.3.1.Dini İnanç Boyutu.....	51
2.3.2.Dini İbadet Boyutu.....	57
2.3.3.Dini Bilgi Boyutu.....	64
2.3.4.Din-Aile İlişkileri.....	67
2.3.5.Din-Ekonomi İlişkileri	72

2.3.6.Din-Eğitim İlişkileri	75
2.3.7.Din-Siyaset ilişkileri.....	79
2.3.8.Din-Ahlak İlişkileri	81
2.3.9.Din-Sağlık İlişkileri.....	84
2.3.10.Din-Halk İnanışları İlişkileri.....	86
3.GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	91
KAYNAKÇA.....	98
ÖZGEÇMİŞ	103

KISALTMALAR

A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
AÜİF.	: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Çev.	: Çeviren (ler)
Der.	: Derleyen (ler)
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
KBY	: Kültür Bakanlığı Yayınları
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MEM	: İl Milli Eğitim Müdürlüğü
MGSB	: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı
OMÜ	: On Dokuz Mayıs Üniversitesi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SBA	: Sosyal Bilimler Ansiklopedisi
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
ss.	: Sayfalar Arası
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TODAİE	: Türkiye Orta Doğu ve Asya İdaresi Enstitüsü
TÜDAV	: Türk Dünyası Araştırma Vakfı
Ünv.	: Üniversite
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Ve saire
Yay.	: Yayınları
Y. okul	: Yüksekokul
YİBO	: Yatılı İlköğretim Bölge Okulu

ÇİZELGELER

Çizelge 2.1: Son üç nüfus sayımında nüfusun köylere göre dağılımı.....	34
Çizelge 2.2: Cinsiyet dağılımı.....	36
Çizelge 2.3: Yaş gruplarına göre dağılım	36
Çizelge 2.4: Medeni duruma göre dağılım.....	36
Çizelge 2.5: Mesleki statüye göre dağılım.....	37
Çizelge 2.6: Sosyo-ekonomik statüye göre dağılım.....	37
Çizelge 2.7: Ailede bulunan fertlere göre aile tipi durumu.....	38
Çizelge 2.8: Yaş gruplarına göre evlilik şekli tercihi durumu	39
Çizelge 2.9: Çocukların evlilik kararlarını verme durumu	39
Çizelge 2.10: Evli deneklerin evlilik yaşı dağılımı.....	40
Çizelge 2.11: Evlilik yaşı ile ilgili düşünceler	40
Çizelge 2.12: Ailede otorite yapısı ile ilgili durum.....	41
Çizelge 2.13: Eğitim düzeyi ile ilgili durum dağılımı.....	42
Çizelge 2.14: Cinsiyete göre eğitim düzeyi durumu.....	42
Çizelge 2.15: Yaş gruplarına göre eğitim düzeyi durumu	43
Çizelge 2.16: Sır Barajı'nda çalışma durumuna göre eğitim düzeyi dağılımı	43
Çizelge 2.17: Şehirle ilişki sıklığı durumu.....	44
Çizelge 2.18: Cinsiyet dağılımına göre şehirle ilişki sıklığı durumu.....	45
Çizelge 2.19: Gazete okuma durumu	46
Çizelge 2.20: Cinsiyet dağılımına göre gazete okuma durumu	46
Çizelge 2.21: Radyo-TV'de takip edilen program türleri	47
Çizelge 2.22: Cinsiyet dağılımına göre radyo- TV'de takip edilen program türleri	47
Çizelge 2.23: Boş zaman değerlendirme şekilleri.....	48
Çizelge 2.24: Cinsiyet dağılımına göre boş zaman değerlendirme durumu	49
Çizelge 2.25: Sır Barajı'nın çalışanların hayatında meydana getirdiği değişiklikler.....	50
Çizelge 2.26: Sır Barajı'nın köylerde meydana getirdiği değişiklikler.....	50
Çizelge 2.27: Allah inancıyla ilgili durum.....	52
Çizelge 2.28: Cinsiyet dağılımına göre Allah inancıyla ilgili durum	52
Çizelge 2.29: Yaş gruplarına göre Allah inancıyla ilgili durum	53
Çizelge 2.30: Eğitim düzeyi ile Allah inancı arasındaki ilişki.....	53
Çizelge 2.31: Alın yazısına inanma durumu	54
Çizelge 2.32: Cinsiyet dağılımına göre alın yazısına inanma	55
Çizelge 2.33: Yaş gruplarına göre alın yazısına inanma durumu	55
Çizelge 2.34: Eğitim düzeyi-alın yazısı ilişkisi.....	56
Çizelge 2.35: Ahiret inancıyla ilgili durum.....	57
Çizelge 2.36: Cinsiyete göre dindarlık şekilleri.....	58
Çizelge 2.37: Yaş gruplarına göre dindarlık şekilleri	59
Çizelge 2.38: Eğitim düzeyi dindarlık ilişkisi.....	60
Çizelge 2.39: Mesleki statü ile dini pratiklere duyulan ilgi arasındaki ilişki.....	61
Çizelge 2.40: Sosyo-ekonomik statü ile dini pratikler arasındaki ilişki.....	61
Çizelge 2.41: Şehirle ilişki sıklığı ile dini pratiklere duyulan ilgi arasındaki ilişki.....	62
Çizelge 2.42: Duayla ilgili tutumlar.....	64
Çizelge 2.43: Dini bilgi edinme şekilleri	65
Çizelge 2.44: Sahip olunan çocuk sayısı.....	67
Çizelge 2.45: Doğum kontrolü hakkındaki düşünceler.....	68
Çizelge 2.46: Cinsiyete göre doğum kontrolü hakkındaki düşünceler	68

Çizelge 2.47: Yaş gruplarına göre doğum kontrolü hakkındaki düşünceler	69
Çizelge 2.48: Eğitim düzeyine göre doğum kontrolü hakkındaki düşünceler	70
Çizelge 2.49: Çocukların erkek-kız olmasını isteme durumu	70
Çizelge 2.50: Eş seçiminde dikkate alınan kriterler	71
Çizelge 2.51: Tasarrufları değerlendirme şekilleri	74
Çizelge 2.52: Şans oyunlarına olan ilgi	74
Çizelge 2.53: Para ile ilgili düşünceler	75
Çizelge 2.54: Çocukların din eğitiminde en etkili olduğu düşünülen kurum	77
Çizelge 2.55: Kız çocuklarının okutulmasıyla ilgili düşünce	78
Çizelge 2.56: Oy verilecek partide aranan özellikler	80
Çizelge 2.57: Dini cemaatlerle ilişkiye göre dindarlık durumu	80
Çizelge 2.58: İyi ahlaklılık ölçütleri	82
Çizelge 2.59: Komşu-akraba yardımlaşma durumu	83
Çizelge 2.60: Köyde sosyal yardımlaşmanın zayıfladığına dair inanç durumu	83
Çizelge 2.61: Kadınların erkek doktorlar tarafından muayene edilmesi hakkındaki düşünceler	85
Çizelge 2.62: Eğitim düzeyi ile kadınların erkek doktora muayene olması düşüncesi arasındaki ilişki	85
Çizelge 2.63: Halk inanışları	86
Çizelge 2.64: Eğitim düzeyine göre cenaze ile ilgili uygulamalara karşı tutumlar	90

1. GİRİŞ

1.1. KIRSAL TOPLUM-DİN İLİŞKİLERİNDE YÖNTEM SORUNU

1.1.1. Araştırmanın Konusu

Değişim, sosyoloji'nin ve daha sonra galiba sosyal bilimlerin tüm dallarının her yerde deva sihirli mefhumu... Toplum denilen bütünü karmasıklığının ve tespit edilemezliğinin açıklayıcı anahtarı... (Vergin, 2000: 186), toplumla ilgili yapılan tüm bilimsel çalışmalarda kendine yer bulan vazgeçilmez bir sosyal olgu. Kısaca, toplumu incelemeyi kendine konu edinen sosyolojinin, hemen her toplumda az ya da çok yaşanan değişmeyi konu olarak ele alması kaçınılmaz gözükmektedir.

Sosyoloji'nin alt dallarından olan ve genel anlamda din ile toplum ilişkilerini inceleyen "*Din Sosyolojisi*" de sosyal değişmeye bir sosyal olgu noktasında yaklaşarak sosyal değişimin toplumu meydana getiren fertlerin maddi unsurlarının yanında gayri maddi unsurları üzerinde de bir etkisinin var olup olmadığına bakmakta, değişimden etkilenen toplumların dini bünyelerinde ne gibi çeşitlenmelerin ortaya çıktığını açıklamaktadır.

19. yüzyılın başlarında Batı'da ortaya çıkıp etkileri giderek bütün dünyayı saran sanayileşme ve kentleşmenin harekete geçirdiği sosyo-kültürel değişim sürecine bağlı olarak geleneksel yapıdan modern yapıya geçişte toplum yaşantısındaki dinin fonksiyonlarında da önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır (Günay, 1999: 35). Dini unsurları hayatından olabildiğince uzak tutup dünyaya bir o kadar yaklaşmayı ifade eden sekülerleşmenin hız kazandığı günümüzde, dinin köy toplumlarının hayatındaki yerinde de bir değişimin meydana geleceği bir gerçektir.

Tüm bu açıklamalardan hareketle, araştırmanın konusunu teorik anlamda, sosyo-kültürel değişim süreci içerisinde, kırsal köy toplumlarında din-toplum ilişkileri oluştururken; pratik olarak ise, yaşanan bu hızlı değişim sürecinde Kahramanmaraş'a bağlı Kerimli, Kısıklı ve Muratlı köylerinde, toplumsal ve kültürel kadroları içerisinde yöre halkının dini yaşayışının bilimsel veriler doğrultusunda incelenmesi olmaktadır.

Daha çok homojen bir yapıya sahip olan kırsal köy topluluklarında farklılıktan çok benzerlik, bireysellikten ziyade biz duygusunun ağır bastığı cemaatçi bir yapı ve uzmanlaşma ve rasyonelliğe karşılık geleneksellik ön plana çıkmaktadır. Bu özellikleri doğrultusunda kırsal toplumlarda dini inanç, tutum ve davranışlarda çeşitlenmeler olsa da köylü insanın dini yaşayışında benzerliklerin daha ağır bastığı görülmektedir. Benzerliğin ağırlıkta olmasına rağmen, yaşanan sosyo-kültürel değişim sürecinde, eğitim düzeyi, yaş, cinsiyet ve şehirle ilişki sıklığı gibi değişkenler dikkate alındığında köy toplumlarındaki geleneksel dini yapıda da az-çok farklılaşmaların ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır.

Özellikle kitle iletişim ve ulaşım araçlarının son derece gelişmesi sonucunda küçülen dünyada insan topluluklarının birbirleri ile olan ilişkilerinde bir artış meydana gelmiş ve karşılıklı etkileşim daha yoğun yaşanmaya başlanmıştır (Kongar, 1995: 302). Bu iletişim ve ulaşım olanaklarının kırsal alanlarda yaygınlaşması ile merkezin etkisinin

köy topluluklarında da görülmesi ve geleneksel yapıdaki kırsal dini hayatta da bazı değişikliklerin ortaya çıkması beklenmektedir. Bu anlamda, modernleşme çabaları içindeki toplumlarda kırsal kesim, dine bağlılığını ona hayatında bir yer verme anlamında sürdürse de merkezin etkisi çevreye yayıldıkça, zamanla kırsal kesim de bu sürece dahil olmaktadır (Armağan, 1998: 91).

Kitle iletişim ve ulaşım olanaklarının artmasının yanında, özellikle kırsal alanda tarımda makineleşmenin yaygınlaşması ve eğitim seviyesinin gençler arasında yükselmesi, köylerde sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik alanlarda bir dizi değişimlerin yaşanmasına yol açmıştır. Sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarda meydana gelen değişimler, köylü insanın dini tutum ve davranışlarında da bir çeşitlenmeyi beraberinde getirmiştir.

Her gün bir önceki günden farklı teknolojik gelişmelere sahne olan günümüz modern dünyasındaki sekülerizasyon sürecine bağlı olarak insanların hayatlarında dine yer verme sıklığının giderek azaldığı ve bunun neticesinde dini tutum ve davranışlarda dinin etkisinin zayıfladığı görülmektedir. Merkez olarak kabul edilen şehrin etkilerinin çevreyi meydana getiren kırsal alanda da görülmeye başlaması, köy toplumlarının geleneksel yapısında bir takım kırılmalara neden olmaktadır. Bu kırılmalar daha çok kitle iletişim ve ulaşım olanaklarının fazlalaşması, şehirle ilişki sıklığı ve kentteki eğitim hizmetlerinden kırsal alanlardaki fertlerin de yararlanması gibi vasıtalarla gerçekleşmektedir. Bu tür faktörlerin Kerimli, Kısıklı ve Muratlı köyleri özelinde dini hayatta meydana getirdiği değişiklikler, araştırmamızın konusu kapsamında yer almaktadır.

Bütün toplumlar için geçerli olan yaş, cinsiyet, mesleki ve sosyo-ekonomik statü farklılaşmasıyla birlikte bunlara bağlı olarak dini hayatta da bir farklılaşmanın meydana gelip-gelmediği Din Sosyolojisi açısından önemli bir problemi ortaya koymaktadır. Nitelik olarak kesin çizgileriyle varlığını sürdüren yaş ve cinsiyet farklılaşmasının dışında pek fazla farklılaşmanın olmadığı geleneksel kırsal toplumlarda, yaş ve cinsiyetle birlikte mesleki ve sosyo-ekonomik statü ile dini hayat arasındaki ilişkinin incelenmesi konumuz kapsamındadır.

Genel manada sosyo-ekonomik durumla ilgili olan toplumsal tabakalaşma din ilişkisinin kırsal alandaki görünümü, buna bağlı olarak din-ekonomi ilişkileri ve hızlı bir değişim sürecinin yaşandığı modern çağda toplumların geleneksel yapısında meydana gelen gevşeme ya da çözülmenin dini yaşantıda ne gibi etkilerinin olduğu meselesi de bu araştırmada incelenmeye çalışılacak konulardandır.

Sonuç olarak din ile toplumun karşılıklı bir etkileşim içinde olduğu gerçeğinden hareketle, toplumun sosyo-kültürel kadroları içerisinde dini tutum ve davranışların ne gibi görünümsergilediğinin ortaya konması çalışmamızın ana temasını oluşturmaktadır.

1.1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Din Sosyolojisi, dini, teolojide olduğu gibi dinsel inancın gerekleri yönünden ele almaz. Din Sosyolojisi, dini yaşandığı gibi inceler. Dinin yaşanması demek de din olayının coğrafi, sosyal, kültürel değişkenlere göre değişmesi demektir. Dinin yaşanması kavramının akla getirdiği diğer bir fikir de dinin sosyal bir kurum olduğu ve

insan davranışını belirleyen yönlerinin, öteki sosyal kurumları ile benzerlik gösterdiği (Mardin, 1999b: 239). Şu halde dini hayatın farklı coğrafi ve sosyo-kültürel çevrelere göre değişebilen ifade biçimlerine sahip olması gerçeği, dindarlığın boyutlarının her yerde aynı olmayan önem ve ağırlıklara sahip olduğunu göstermektedir (Çelik, 2002a: 88). Sosyo-kültürel ve doğal yapısıyla bağlantısı açık olan köylü dindarlığı şehirseller yapılar göre daha cemaatçi, çeşitlenme ve farklılığa daha az imkan veren, sade, ayinci, büyüsel, mistik inanç ve uygulamalarla statik olarak iç içe geçmiş bir halk dindarlığı formu altında kendini sunmaktadır (Günay, 1997: 86).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi, fiziki çevre ve sosyo-kültürel yapıların dini yaşantı üzerindeki etkileri doğrultusunda ortaya çıkan kentsel-kırsal toplum ikilemindeki kırsal toplumlardaki dini hayatın ne gibi özellikler sergilediğinin ortaya konulması sorunsalı, sistematik ve deneysel din sosyolojisi açısından önemli bir araştırma alanını teşkil etmektedir. Çünkü, çeşitli değişim süreçlerinde gündelik hayat ile dini yaşayış arasındaki etkileşimi ele alan ampirik araştırmalar, toplumsal ve bireysel düzeyde ortaya çıkan sorunların anlaşılması ve çözümünde önemli ip uçları ortaya koyabilmektedir. Din-toplum ilişkilerinde olgusal çözümlemeye imkan veren alan çalışmaları, niteliksel malzeme ile deneysel temelde şekillenen analiz içerikleri ile sadece ekonomik alanla sınırlı kalmayarak dini yaşayışla ilgili karşılaşılan sorunları aşmada toplumun diğer kesimlerine de bir dayanak unsuru olabilmektedir (Çelik, 2002a: 24).

Ülkemiz sosyoloji geleneği içerisinde, köy ve kent toplulukları üzerine özellikle Le Play araştırma tekniğine dayanan deneysel sosyoloji araştırmaları, yarım yüzyıldan fazla bir zamandan beri oldukça önemli bir yer tutmuş bulunmaktadır (Günay, 1999: 20). Türkiye’de ilk monografik köy araştırmasının M. Ali Şevki tarafından Pendik civarında göçmenlerin yaşadığı Kurna köyünde yapıldığını bunu Niyazi Berkes, Behice Boran, Muzaffer Şerif, Cahit Tanyol, C. Orhan Tütengil, İbrahim Yasa ve Mübeccel B. Kıray’ın köy araştırmalarının izlediğini görüyoruz (Gökçe, 1999: 26-28). Özellikle 1950-60 dönemi Türkiye sosyolojisinin uğraştığı konuların başında, köy sosyolojisi çalışmaları gelmektedir (Kaçmazoğlu, 1999: 123).

Bütün bunlara karşılık din kurumunun toplumsal sistem içerisinde toplum kültürünün önemli bir unsuru olduğunu dikkate alarak, başlı başına dini yaşayışı kendine konu edinen deneysel din sosyolojisi araştırmaları yok denecek kadar azdır.* Yukarıda sözü edilen köy araştırmalarında din, araştırmanın tamamı içerisinde ya bir bölüm ayrılarak incelenmekte ya da hiç temas edilmemektedir. Oysa gün geçtikçe karmaşılaşan toplumsal yapılar içerisinde din-toplum ilişkileri öyle kısa değinmelerle geçiştirilemeyecek kadar önemli bir yere sahiptir.

Mamafih, bu araştırmayı yapmaktan amacımız, köy topluluklarında gerçekleştirilen sistematik ve deneysel din sosyolojisi araştırmaları doğrultusunda Kerimli, Kısıklı ve Muratlı köyleri örneklerinde dini yaşayış sorununu toplumsal sistem içerisinde ele almak; dini inanç, tutum ve davranışları morfolojik ve tipolojik olarak incelemek; din ile sosyo-kültürel yapılar, koşullar ve değişimler arasındaki karşılıklı ilişkileri, etki ve tepkileri bilimsel veriler ışığında ortaya koyarak kırsal alanlardaki dini

* Bu alanla ilgili müstakil örnek olarak Ü. Günay’ın "Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat" isimli eserini gösterebiliriz.

yaşantıları sosyolojik olarak göz önüne sermek ve bu şekilde Din Sosyolojisi çalışmalarına katkıda bulunmaktadır.*

Değişimin esas olduğu günümüzde geleneksel köy topluluklarında da bu hareketlilik sonucunda toplumsal yapılarda yavaş yavaş bir değişim yaşanmaktadır. Bu değişim süreci içerisinde kırsal alanda din ile diğer toplumsal kurumlar arasındaki ilişkilerin incelenmesi, önemli bir konu teşkil etmektedir. Dini yaşantıların incelenmesi noktasında müstakil bir köy araştırması olması nedeniyle ve kendisinden sonra bu alanda yapılacak bilimsel çalışmalara veri teşkil etmesi açısından bu çalışma önemli olabilecektir.

1.1.3. Araştırmanın Varsayımları

Toplumbilimde her hangi bir konuyu araştırmak için o konuyla ilgili daha önce geliştirilmiş kuramların rehberliğinde hangi toplumsal olayların ya da hangi ayrıntıların üzerinde durulacağı saptanır. Konunun açıkça belirlenmesi birinci aşamayı, konuya ilişkin sorunu açıklayabilecek ilişkileri gösteren önermelerin formüle edilmesi ikinci aşamayı oluşturur (Gökçe, 1999: 54). Görülüyor ki bilimsel araştırma yapılırken her şeyden önce araştırmacı mantıksal önermelerden hareket etmek durumundadır. Bilimsel bir araştırma, eldeki mevcut varsayımlara göre yürütülür. Eğer bilimsel bir araştırmaya rehber olacak varsayımlar kesin olarak bilinmiyorsa, araştırma sistemsiz olacak ve gelişmiş güzel deneylerden de ileri gitmeyecektir (Türkdoğan, 2000: 198).

Bilimsel araştırmalar, bazı temel varsayımlar üzerinde temellendirilirler. Matematik ve geometrideki çalışmalar, kendiliğinden apaçık olan ama ispatı mümkün olmayan gerçeklere “aksiyomlara” dayandırıldığı gibi sosyal bilimlerdeki araştırmalar da varsayımlara dayandırılır. Varsayım; genellikle doğruluğu yaygın olarak kabul edilen, belirli bir konuya temel oluşturan ilke ya da ilkeler bütünüdür (Gökçe, 1999: 55). Ancak ilim, varsayımların doğruluğunu öne sürmez; bu varsayımlardan bir takım neticeler çıkarılacağını ileri sürer (Öner, 1991: 68).

Temel varsayımlara dayandırılmayan ampirik alan çalışması olamayacağından, genel hatlarıyla, hızlı sosyo-kültürel değişim süreçleri içerisinde kırsal toplumda geleneksel dini yaşantıyla toplumu oluşturan diğer toplumsal unsurlar arasındaki karşılıklı etkileşimi inceleyeceğimiz bu araştırmamızın hareket noktasını oluşturan temel varsayımlar aşağıda sıralanmıştır.

Temel Varsayımlar:

1. Bir sosyal olgu olarak din, toplumsal sistem içerisinde bir takım fonksiyonları yerine getirmektedir. İcra ettiği fonksiyonlar nedeniyle toplumsal yapıyla arasında bir ilişki kaçınılmaz hale gelmektedir. Din-toplum arasındaki bu ilişki tek yönlü bir ilişki olmayıp, bir yandan dinin toplumu diğer yandan da toplumun dini etkilemesi şeklinde olup, karşılıklı bir etki-tepki ilişkisinden ibarettir.

* Ü. Günay'ın "Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat" isimli eserinden yararlanılmıştır (s.19-20).

2. İlk yılları içerisinde bulunduğumuz 21. yüzyılda önemli teknolojik gelişmeler, bütün toplumsal yapılarda bir sosyo-kültürel değişmeyi de beraberinde getirmektedir. Bütün toplumsal unsurların etkilendiği bu hızlı değişim sürecinden, geleneksel kırsal toplumlarda sosyal kontrol aracı olan, sosyal bütünleşmeyi ve dayanışmayı artırıcı rol oynayan din de etkilenecektir.

3. Sosyal dayanışma ve bütünleşme gibi gelenekse değerlerin yaygın olduğu kırsal köy topluluklarının da yaşanan hızlı sosyo-kültürel değişimden nasibini alacağı muhakkaktır. Bu sosyo-kültürel değişime paralel olarak kırsal alandaki toplumsal dayanışma ve yardımlaşma yoğunluğunda bir gevşeme, çözülme meydana gelecektir

Alt Varsayımlar:

Yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, mesleki ve sosyo-ekonomik statü ve şehirle ilişki sıklığı gibi bağımsız değişkenler ile din bağımlı değişkeni arasındaki ilişkiler dikkate alınarak şu alt varsayımlar oluşturulmuştur.

1. Kırsal köy topluluklarında geleneksel formları altında yoğun olarak rastlanan halk inanışlarına gençler ve eğitim düzeyi yüksek olanlarda ilginin daha az olduğu düşünülmektedir.
2. Kırsal köy topluluklarında cinsiyet farklılaşmasından dolayı dini yaşantıda da bir çeşitlenmenin olacağı, kadınların, özellikle dini pratikleri yerine getirme noktasında erkeklerden daha fazla dine bağlı oldukları varsayılmaktadır.
3. Kırsal köy topluluklarında dini inanç, tutum ve davranışlara olan ilginin yoğunluğunda gençlerle yaşlılar arasında bir farklılık olduğu, gençlerin dini inanç, tutum ve davranışları daha az ilgi duydukları varsayılmaktadır.
4. Kırsal köy topluluklarında her ne kadar eğitim düzeyi düşük olsa da eğitim düzeyi yükseldikçe insanların hayatlarında dini değerlere daha az yer verecekleri düşünülmektedir.
5. Mesleki ve sosyo-ekonomik statü yönüyle fazla farklılaşmanın yaşanmadığı kırsal köy topluluklarında, bu değişkenlere bağlı olarak dini hayatta da fazla bir çeşitlenmenin var olacağı düşünülmemektedir.
6. Kırsal köy topluluklarında ulaşım olanaklarının artmasına paralel olarak şehirle olan ilişkilerde de bir artış meydana gelmektedir. Şehirle ilişkilerin artması sonucunda şehrsel hayat tarzlarının köy topluluklarında da izlerine rastlamak mümkün olmaktadır. İşte şehirle olan ilişkinin artması ile insanların dine duydukları ilgi arasında ters bir orantı ilişkisinin olduğu, şehirle daha sık ilişkisi olanların dine daha az ilgi duydukları varsayılmaktadır.
7. Dinin toplumsal tezahürleri niteliğindeki dini grup ve cemaatler, insanların dini yaşantılarına doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etki etmektedirler. Araştırma alanında da bu tür oluşumların doğrudan olmasa da dolaylı olarak bir işlevselliğe sahip olduğunu, bir dini grup ya da cemaate mensup olan bireylerin yakınlarının dini tutum ve davranışlarla daha çok ilgili olduklarını düşünmekteyiz.
8. Toplumsal ahlak noktasında kırsal alanların genel özelliklerinde biri de sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın yüksek oluşudur. Ancak değişen toplumsal unsurlara

paralel olarak bu dayanışma ve yardımlaşma yoğunluğunda da bir çözülme, gevşeme beklenmektedir.

9. Bazı toplumların sosyal yapılarının değişmesinde, bir takım sosyal olaylar dönüm noktası teşkil ederler. Araştırma alanımızı oluşturan köy grubunun hayatında da “Sır Barajı” olayı bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Özellikle sosyal hareketlilik ve bilişsel (kognitif) yapı noktasında büyük bir değişime yol açtığı düşünülmektedir.

1.1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Bilimsel araştırma denilince, genellikle iki tür araştırma zihninizde şekillenmektedir. Birincisi kuramsal araştırma olup, belgelere dayalı alanda gerçekleştirilmektedir. İkinci türdeki alan araştırmalarında, yüzeysel ve genel sonuçlara ulaşmak yerine, araştırma konusu uygulanabilir sınırlar içinde tutularak, amaca yöneltici, belirli anlamlı ve kesin bilgiler elde etmeye çalışılmaktadır. Her ikisinde de araştırma konusu, olanaklar ve zaman çerçevesinde bilinen yöntem ve tekniklerle incelenebilir, ölçülebilir nitelikte olmalıdır (Gökçe, 1999: 78-83). Dolayısıyla, deneysel alan araştırmalarında daha sağlıklı bilimsel verilere ulaşabilmek için araştırma alanının sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir. Alan araştırmaları esnasında kullanılan araştırma tekniklerini uygulamada karşılaşılan zorluklar ve olumsuzluklar dikkate alındığında, araştırma alanının sınırlandırılmasının önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Bir alan araştırması niteliği taşıyan araştırmamızın da kapsam ve sınırlarını ortaya koymak gerekmektedir. Araştırmamız, Kerimli, Kısıklı ve Muratlı köyleri ile sınırlı olup, bu köylerde yaşayan insanları kapsamaktadır. Ayrıca örnekleme dahil ettiğimiz deneklerin anket sorularını cevaplamadaki samimiyetleri ve kişisel yahut bölgeyi iyi tanıyan öğretmen, muhtar gibi kişilerin gözlemleri ile sınırlıdır. Bu köylerde yaşayan insanların dini inanç, tutum ve davranışlarının diğer sosyo-kültürel unsurlarla ilişkilerinin ortaya konulmasının amaçlandığı araştırma, yapıldığı zamanla sınırlıdır.

1.1.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bir araştırma tekniğinin alan uygulamasında iki yol izlenir. Bunlardan birincisi tam sayım, ötekisi de örneklemedir. En sağlıklı, güvenilir ve geçerli araştırma, evrenin tümünü kapsamı içine alan araştırmadır. Ancak toplumsal bilim araştırmalarında, zaman, emek ve maliyet sınırlayıcı faktörler olduğundan, evrenin tümü yerine onu temsil edecek nitelikte bir parçası seçilerek o parça üzerinde inceleme yapılır (Gökçe, 1999: 129). Şu halde araştırmanın kapsamı içine giren ve incelemeye konu teşkil eden tüm bireylerin oluşturduğu kümeye evren; bu evreni temsil niteliği taşıdığı düşünülen, sınırlı sayıda seçilmiş bireylerin meydana getirdiği parçaya da örneklem denilmektedir.

Biz de bu araştırmamızda, evreni meydana getiren tüm bireylerle görüşmenin zaman, emek ve maliyet açısından külfetli olmasından dolayı, evreni temsil niteliği taşıdığını düşündüğümüz belli sayıdaki deneklerle görüşmek suretiyle örnekleme yöntemini tercih etmiş bulunmaktayız

Araştırma alanımızı oluşturan Kerimli, Kısıklı ve Muratlı köylerinin 2000 yılı genel nüfus sayımına göre toplam nüfusları 918 olarak tespit edilmiştir. Adı geçen bu köylerdeki dini yaşantıyla diğer toplumsal unsurlar arasındaki karşılıklı etkileşimi konu alan bu araştırmanın evrenini de bu nüfusun 15 yaş üzeri üyeleri oluşturmaktadır.

Örnekleme, bir bütünün kendi içinden seçilmiş bir parçayla temsil edilmesidir. Bu tetkik, bir araştırmayı geniş ve gereksiz bir bilgi yükünden kurtararak zaman, para, eleman ve araç-gereç tasarrufu sağlar. Bir örnekleme yaparken, bunun karakteristikleri yansıtacak nitelikte temsil yeteneği taşıyıp taşımadığına dikkat edilmelidir. Eğer böyle olursa bundan bir genellemeye ulaşmak mümkün hale gelebilir. Yani örnekleme temeline dayanarak tüm evren hakkında genel ifadelere varılabilir (Bodur, 2001: 18).

Bilimsel bir araştırmada örnekleme oluşturan grubun sayısı ne kadar fazla olursa, evrenin özelliklerini yansıtmaya veya evreni temsil niteliği de o oranda yüksek olur. Örneklemin evreni temsil niteliği ne kadar yüksek olursa, araştırmanın güvenilirlik ve geçerliliği de buna bağlı olarak artar. Biz de bu araştırmada imkanlar elverdiği ölçüde evreni oluşturan toplam içerisinden temsil niteliği taşıdığını düşündüğümüz bir grubu rastlantısal seçme yöntemi ile örneklem olarak aldık. Bu grup, 918 olan toplam nüfusun yaklaşık olarak % 10'luk dilimine karşılık gelen 92 denekten oluşmaktadır. Bu sayı, toplam nüfus içerisindeki 15 yaş üzeri üyeler dikkate alınarak karşılaştırıldığında, örneklem grubunun evren içerisinde daha yüksek yüzdelik dilime denk geldiği görülecektir.

1.1.6. Bilgi Toplama Araçları ve Uygulanışı

Bilimsel araştırmada veri toplama tekniklerinin güvenilirliği ölçüsünde sağlıklı sonuçlara ulaşılabilir. Bu nedenle veri toplamaya başlamadan önce ciddi bir kayıt taraması ve planlama yapmak gerekir. İlk olarak ne tür verilere gereksinim duyulduğu ve bu verilere ulaşabilmek için en uygun veri toplama tekniklerinin neler olduğu saptanmalıdır. Toplumsal bilim araştırmalarında en çok kullanılan veri toplama teknikleri de; yazılı kaynaklar, içerik çözümlemesi, soru kağıtları, gözlem ve görüşmelerdir (Bkz.: Gökçe, 1999: 96-97).

1.1.7. Anket Formunun Hazırlanışı ve Özellikleri

Din-toplum ilişkilerinin kırsal köy topluluklarındaki görünümünün somut bir şekilde ortaya konmasının amaçlandığı bu araştırmanın temel veri toplama araçlarını, daha önce yapılmış saha araştırmaları ve araştırma alanının sosyo-kültürel yapısı dikkate alınarak hazırlanan anket formu oluşturmaktadır. Daha önce yapılan gözlem ve görüşmelere dayanılarak hazırlanan bu anket formu; olgusal ve yargısal bilgilere ulaşılacak soru tiplerinden meydana gelmektedir. Yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, mesleki ve sosyo- ekonomik statü ve şehirle ilişki sıklığı gibi olgusal durumlara bağlı olarak fertlerin yargı, tutum ve davranışlarındaki farklılıkları ortaya koyacak türden sorulardan oluşmaktadır. İlk olarak 87 soru olarak düzenlenen form, daha sonra alandaki denemeler sonucunda anlaşılmadığı görülen bazı soruların çıkarılmasıyla 83 soruya indirilerek son şeklini almıştır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi anket tekniğinin yanında, araştırma alanının gelenek-göreneklerinin, örf-adetlerinin ve törelerinin hali hazırdaki nasıllığını öğrenebilmek için gözlem ve bunların geçmişle günümüzdeki farklılıklarını ortaya koyabilmek için konuyla ilgili bilgisi olduğu düşünülen kişilerle yapılan görüşme tekniklerinden de yararlanılmıştır.

1.1.8. Sorular

- 1- Cinsiyetiniz?
a) Erkek b) Kadın
- 2- Yaşınız?
a) 15-30 b) 31-45 c) 46-60 d) 61 ve yukarısı
- 3- Medeni durumunuz?
a) Evli b) Bekar c) Eşinden ayrılmış
d) Eşi ölmüş e) Partneriyle yaşıyor f) Ayrı yaşıyor
- 4- Eğitim durumunuz nedir?
a) Okur-yazar değil b) Diplomasız, okur-yazar
c) İlkokul d) Ortaokul
e) Lise f) Üniversite-Yüksekokul
- 5- Evlilik yaşıınız?
a) 15-19 b) 20-25 c) 26-30 d) 31 ve yukarısı
- 6- Evlilik yaşı kaç olmalıdır?
a) 15-19 b) 20-25 c) 26-30 d) 31 ve yukarısı
- 7- Kaç çocuğunuz var?
a) 1 b) 2 c) 3 d) 4
e) 5 ve yukarısı
- 8- Kaç çocuk istersiniz veya isterdiniz?
a) Allah ne verirse b) 1-2 c) 3-4 d) 5 ve yukarısı
- 9- Doğum kontrolü hakkındaki düşünceniz aşağıdakilerden hangisine uyar?
a) Dinen sakıncalı b) Sakıncası yok
c) Sakıncalı ama şartlar müsait değil d) Diğer
- 10- Doğacak çocuğunuzun erkek mi kız mı olmasını isterdiniz?
a) Fark etmez b) Erkek c) Kız
- 11- Çocuklarınıza isim verirken neyi ölçü alırsınız?
a) Dini olmasını b) Aile büyüklerinin isimlerini
c) Güncel olmasını d) Meşhur insanların isimlerini
e) Diğer

- 12- Eşinizi seçerken en çok neyi dikkate alırsınız?
a) Güzel-yakışıklı olmak b) Dindar olmak c) Ahlaklı olmak
d) Zengin olmak e) Diğer
- 13- Evlenirken nasıl bir yol izlersiniz?
a) Görücü usulü b) Karşılıklı anlaşarak c) Kaçırarak d) Diğer
- 14- Çocuklarınızın evlilik kararlarını kim verir?
a) Anne- baba b) Kendileri c) Ailece d) Diğer
- 15- Ailenizde bulunan fertler kimler?
a) Karı-koca b) Eşler ve çocuklar
c) Eşler, çocuklar ve aile büyükleri d) Diğer
- 16- Ailenizde kararları genelde kim alır?
a) Baba b) Anne c) Aile büyüğü d) Bütün aile
- 17- Miras paylaşımı hakkında ne düşünüyorsunuz?
a) Erkek kadının iki katı almalı b) İkisi de eşit almalı
c) Ekonomik duruma göre olmalı d) Kadın erkekten fazla almalı e) Diğer
- 18- Eğitimden beklentiniz nedir?
a) İyi bir iş b) Toplumda itibar kazanmak
c) Çok para kazanmak d) Tahsilli olmak e) Diğer
- 19- Erkek çocuğunuzun hangi mesleği seçmesini istersiniz?
a) Doktor b) Mühendis c) Avukat
d) Öğretmen e) Çiftçi-işçi f) Diğer
- 20- Kız çocuğunuzun okumasını ister misiniz?
a) Evet b) Hayır c) Diğer
- 21- Kız çocuğunuzun hangi mesleği seçmesini isterdiniz?
a) Ev hanımı b) Öğretmen c) Hemşire-ebe
d) Hangi meslek olursa olsun fark etmez e) Diğer
- 22- Dini eğitim niçin gereklidir?
a) Ahlaklı olmak için b) Dinin gereği olduğu için c) Diğer
- 23- Dini bilgilerinizi nereden aldınız?
a) Kendim okuyarak b) Ailemden c) Din görevlilerinden
d) Okuldan e) Diğer
- 24- Çocukların din eğitiminde en etkin kurum hangisidir?
a) Aile b) Cami- Kuran Kursu c) Okul d) Diğer
- 25- Mesleğiniz nedir?
a) Çiftçi b) İşçi c) Esnaf-zanaatkar

- d) Memur e) Ev hanımı f) Diğer
- 26- Ailenizin ortalama aylık geliri?
 a) 0-150 milyon b) 151-250 milyon
 c) 251-500 milyon d) 501 ve yukarısı
- 27- İhtiyacınızdan fazla paranızı nasıl değerlendirirsiniz?
 a) Bankaya faize yatırım
 b) Faizsiz finans kurumlarında değerlendiririm
 c) Döviz-altın alırım d) Ticarete kullanırım
 e) Gayrimenkul alırım f) Diğer
- 28- Paraya ihtiyacınız olduğu zaman kim ya da hangi kuruma müracaat edersiniz?
 a) Akraba-dostlar b) Esnafa
 c) Bankadan kredi alırım d) Finans kurumlarından kredi alırım
 e) Diğer
- 29- Zengin olmak için hangi yolu tercih edersiniz?
 a) Çalışmak b) Miras
 c) Şans oyunları d) Faiz
 e) Tarihi yerlerde kazı yapıp define ve değerli maden bularak
 f) Diğer
- 30- Siz ya da ailenizden biri Sır Barajı'nda çalıştı mı?
 a) Evet b) Hayır
- 31- Eğer çalıştıysanız hayatınızda ne gibi değişiklikler meydana getirdi?
 a) Elimiz para gördü
 b) Şehirden ev-arsa aldım
 c) Şehre göç ettim
 d) Çocuklarımın eğitime katkıda bulundu
 e) Diğer
- 32- Sır Barajı'nın köyünüzün hayatında değişiklik meydana getirdiğine inanıyor musunuz?
 a) Evet, köylünün ekonomik seviyesi yükseldi
 b) Evet, köylünün şehre göçünü hızlandırdı
 c) Hayır
 d) Diğer
- 33- Boş zamanlarınızda neler yaparsınız?
 a) Kitap, dergi ve gazete okurum b) Gezerim, spor yaparım
 c) Komşularla sohbet ederim d) Radyo-TV izlerim
 e) Diğer
- 34- Eğer kitap okursanız genelde ne tür kitaplar okursunuz?
 a) Dini b) Roman-hikaye c) Kültürel-siyasi
 d) Bilimsel e) Diğer

- 35- Evinizde aşağıdaki dini kitaplardan hangisi ya da hangileri var?
() Kuran-ı Kerim () Mızraklı İlmihal () İslam Tarihi
() Hadis-Tefsir () Diğer
- 36- Kuran-ı Kerim okur musunuz?
a) Sık sık b) Arada bir
c) Mübarek gün ve gecelerde d) Hayır
- 37- Kuran-ı Kerim'i anlamak için herhangi bir gayretiniz var mı?
a) Meal okuyorum b) Tefsir okuyorum
c) Hocalara soruyorum d) TV ve radyo programları takip ediyorum
e) Hayır, sadece okuyorum f) Diğer
- 38- Gazete okur musunuz?
a) Her gün b) Haftada bir kaç gün c) Haftada bir
d) Çok seyrek e) Okumam
- 39- Radyo ve televizyonda daha çok hangi programları takip ediyorsunuz?
a) Haber-belgesel b) Spor c) Eğlence-magazin
d) Dini programlar e) Filmler f) Diğer
- 40- Şehre ne kadar sıklıkla gidiyorsunuz?
a)) Her gün b) Haftada bir kaç gün c) Haftada bir
d) Ayda bir e) Senede birkaç gün f) Diğer
- 41- Dostlarınızla sohbet ederken daha çok hangi konuları konuşuyorsunuz?
a) Dini konular b) Siyaset
c) Spor-magazin d) Güncel olaylar
e) Ziraat-ticaret f) Diğer
- 42- Size göre Türkiye'nin en büyük problemi nedir?
a) Eğitim b) Yönetim c) İşsizlik d) Enflasyon e) Diğer
- 43- Oy vereceğiniz partide ne gibi özellikler ararsınız?
a) Dini savunmasını
b) Çıkarım olup- olmadığını
c) Dünya görüşüme uygunluk
d) Memleket meselelerini çözüp-çözemeyeceği
f) Diğer
- 44- Hastalandığınız zaman ilkönce ne yaparsınız?
a) Doktora giderim b) Hocaya giderim
c) Kendimce tedavi uygulamam d) Diğer
- 45- Kadınların erkek doktorlarca muayene edilmesini nasıl karşılıyorsunuz?
a) Dinen sakıncalı b) Ayıp-Uygun değil
c) Sakıncası yok d) Diğer

- 46- Milli piyango, spor toto, loto gibi herhangi bir oyunu oynadınız mı?
a) Evet b) Hayır
- 47- Hayatta karşılaştığınız zorluklara karşı nasıl bir tavır takınırsınız?
a) Mücadele ederim b) Allah'a dua ederim
c) Kaderimmiş derim d) Diğer
- 48- Aşağıdakilerden hangisi ya da hangilerine inanıyorsunuz?
() Büyü-sihir () Fal-muska () Kurşun dökme
() Nazar değmesi () Hastaları okuma, okunmuş su içirme
() Cinlenme-çarpılma () Diğer
- 49- Şu ifadeler hakkındaki düşünceniz aşağıdaki seçeneklerden hangisine uyar?

		a) Çok doğru	b) Doğru	c) Yanlış	d) Çok yanlış
50-	Küle, ateşe bevedilmez				
51-	Ay başında bazı şeyler yapılmaz				
52-	Gece tırnak kesilmez				
53-	Gece ıslık çalınmaz				
54-	İnsanın üzerinde bir şey dikilmez				
55-	Soğan kabuğu yakılmaz				
56-	Ateşe su dökmek sakıncalıdır				
57-	Cenazenin kırkinci veya elli ikinci gecesi				
58-	Cenazenin ıskat parası toplama				
59-	Cenaze akşamı sofra toplama				
60-	Cenazenin ardından günlerce yas tutma				

- 61- Dini konularda bir problemle karşılaştığınız zaman ne yaparsınız?
a) Aileme sorarım b) Okuyarak öğrenirim
c) Din görevlilerine sorarım d) Diğer
- 62- Din görevlilerinin görevlerini tam olarak yerine getirdiğine inanıyor musunuz?
a) Evet b) Kışmen c) Hayır d) Diğer
- 63- Din görevlilerinin mesleki yeterliliğe sahip olduğunu düşünüyor musunuz?
a) Evet b) Kışmen c) Hayır d) Diğer
- 64- Günlük hayatta daha çok kime akıl danışırsınız?
a) Aile- dost- akraba b) Öğretmen c) İmam
d) Köyün ileri gelenleri e) Diğer
- 65- Uzaktaki akrabalarınızı ne kadar sıklıkla ziyaret edersiniz?
a) Sık sık b) Arada bir c) Çok seyrek
d) Önemli günlerde e) Diğer

- 66- Komşunuz ya da akrabanız sizden yardım isteyince ne yaparsınız?
a) Hemen yardım ederim
b) Karşılıklı olmak şartıyla yardım ederim
c) Diğer
- 67- Kim olursa olsun yardıma muhtaç insanlara yardım eder misiniz?
a) Her zaman b) Ara sıra c) Hayır d) Diğer
- 68- Köyün ortak işlerine katılır mısınız?
a) Her zaman b) Ara sıra c) Ücretli olursa katılırım d) Diğer
- 69- Köyde sosyal dayanışmanın, yardımlaşmanın zayıfladığına inanıyor musunuz?
a) Kesinlikle evet b) Evet c) Hayır
d) Kesinlikle hayır e) Diğer
- 70- Size göre iyi ahlaklılığın ölçütü nedir?
a) Dindar olmak b) Büyüklere saygı c) Dürüstlük d) Diğer
- 71- Dindar insanların daha ahlaklı olacağına inanıyor musunuz?
a) Kesinlikle evet b) Evet c) Hayır
d) Kesinlikle hayır e) Diğer
- 72- Paranın insanın dini ve ahlaki davranışlarını zayıflattığını düşünüyor musunuz?
a) Para bir araçtır, insanın kullanımına göre değişir.
b) Para ahlaki davranışları zayıflatır.
c) Parayı hayra harcayarak ibadet ederim.
d) Diğer
- 73- Allah inancıyla ilgili düşünceniz aşağıdakilerden hangisine uyar?
a) Kuran’da haber verildiği gibi, alemde de her şey O’nun varlığına delildir.
b) Kuran’da haber verildiği ve atalarımız da böyle kabul ettiği için inanmak gerekir.
c) Allah’a ancak akli ve mantıki deliller bularak inanmak gerekir.
d) Allah’ın varlığına akli ve mantıki delillerle anlamak mümkün değil ama yine de inanmak gerekir
e) Allah’ın varlığı ile ilgili hiçbir akli ve mantıki delil olmadığı için inanmak mümkün değil
- 74- Bir günah işlediğiniz ya da işleyeceğiniz zaman meleklerin sizi takip ettiğini düşünür müsünüz?
a) Evet b) Kısmen c) Hayır
- 75- “Bu dünya da sıkıntı çeken insanlar öteki dünya da rahat eder” sözüne katılıyor musunuz?
a) Tamamen katılıyorum b) Kısmen katılıyorum c) Hiç katılmıyorum

- 76- "İnsan ne kadar uğraşsa da ne olacağı dünyaya gelirken alınına yazıldığı için olacakları değiştiremez" sözüne inanıyor musunuz?
 a) Tamamen inanıyorum b) Kısmen inanıyorum
 c) Hiç inanmıyorum d) İnsan kaderini kendi tayin eder
- 77- Niçin ibadet edersiniz?
 a) Dinen gerekli olduğu için b) Ailem zorladığı için
 c) Çevreme iyi görünmek için d) Diğer
- 78- Dini inanç, ibadet ve yaşayışla ilgili size uygun en iyi ifade hangisidir?
 a) İnanan ve ibadetlerine çok bağlı dindar biriyim
 b) İnanan ama ibadetlerini bazen aksatan biriyim
 c) İnanan ama ibadetlerini çok aksatan biriyim
 d) Dine karşı ilgisiz biriyim
- 79- Size göre dindarlığın ölçütü nedir?
 a) Dini inançlarla yetinmek veya kalp temizliği
 b) İnanmakla birlikte ibadetleri de yapmak
 c) Dürüstlük- ahlaklı olmak
 d) Diğer
- 80- Dini görevlerini yerine getirmeyen birini görürseniz ne yaparsınız?
 a) Uyarır ve yapmaya zorlarım
 b) Uyarır ve nasihat ederim
 c) "Dinde zorlama yoktur" kaidesiyle hareket ederim
 d) Karışmam, kendi işime bakarım
- 81- Yakın çevrenizden herhangi bir dini grup ya da cemaate mensup olan birisi var mı?
 a) Evet b) Hayır
- 82- Zekat hakkındaki düşünceniz nedir?
 a) Sosyal dayanışmayı artırır b) Dinin emridir yapılması gerekir
 c) Fakirleri tembelliğe iter d) Diğer
- 83- Hacca gidenlerin hayatlarında ne gibi değişiklikler görüyorsunuz?
 a) Dini ibadetlere daha çok bağlanıyorlar
 b) Günlük hayatta daha ahlaklı davranıyorlar
 c) Kişiden kişiye değişiyor
 d) Hiçbir değişiklik olmuyor
 e) Diğer

1.1.9. Anketin Uygulanışı ve Verilerin Değerlendirilmesi

Belli bir alanda bir anket uygulaması yapmak için ilgili makamlardan prosedür gereği uygulama izni almak gerektiği için, bu çalışmada da anket uygulamasına başlamadan önce Devlet İstatistik Enstitüsü'nden izin talebinde bulunulmuş ve

26.06.2003 tarihinde verilen yasal izin doğrultusunda yaklaşık üç ay boyunca anket uygulaması yapılmıştır. Anket, evren içerisinden rastlantısal yöntemle seçilen 92 denek üzerinde uygulanmıştır. Başlangıçta kadın-erkek eşit miktarda denek seçilmek istenmişse de kadınların gerek sosyal baskı gerek çekingenlikleri nedeniyle bunda başarılı olunamamıştır. Çünkü, köy yerlerinde bir kadının –özellikle genç bir kızın- yabancı bir erkekle konuşması, hoş karşılanmamakta ve bazen istenmedik dedikodulara neden olabilmektedir. Bu da, kadınların anket gibi uzun süreli konuşmayı gerektiren uygulamalara mesafeli davranmalarına neden olmaktadır. Bu gibi olumsuzluklardan dolayı da sonuçta; 54 erkek ve 38 kadın denekle anket yapılabilmektedir.

Kırsal alanlarda eğitim seviyesi –özellikle kadınlarda- düşük olduğu için anketin anlaşılabilmesi gibi bir sorunla karşılaşmamak için daha çok birebir görüşme tekniği kullanılarak, formlar dağıtılmadan soru-cevap şeklinde uygulama yapılmış, bazılarında da anket formu dağıtılıp cevaplaması istenmiştir.

Araştırmanın başında ortaya konulan varsayımların denenip doğruluğunun veya yanlışlığının belirlenmesi için anket uygulaması sonucu ulaşılan verilerin değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu verilerin değerlendirilmesinde de belli istatistik ölçüm araçları kullanılmaktadır. Bu çalışmada da verilerin kodlanıp değerlendirilmesinde ölçüm aracı olarak SPSS istatistik programı kullanılmıştır.

1.1.10. Tanımlar

Bilimsel bir araştırma yapılırken araştırmacı için bir yol haritası oluşturma gibi bir fonksiyona sahip bir takım kavramlar vardır ki, bu kavramlar, araştırmanın başından sonuna kadar sık sık kullanılarak bir nevi araştırmanın ana kavramları haline alırlar. İşte bu kavramların araştırmanın başında açıklanması, okuyucunun bilgilendirilmesi ve araştırmanın anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Bunun için araştırmanın başında çalışmada sık kullanılan kavramlar açıklanmak konunun anlaşılabilirliğine katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Din: Her toplumsal fenomen gibi, dini fenomen de son derece kompleks bir yapıya sahiptir. Ondaki bütün değerleri ve manayı kavramak için dini fenomeni bir çok yönden ele almak gerekmektedir (Eliade, 1990: 4). Bundan dolayı da ortak bir tanımda konsensüs sağlamak zor görülmektedir. Çünkü, din kavramı üzerinde duran her sosyal bilimci, diğerlerinden farklı şekilde dine yaklaşarak değişik bir tanım ortaya koymaya çalışmıştır. Bu durumda dine, ya toplumsal fonksiyonları noktasında ya hayat bulduğu toplumsal çevre ya da daha değişik yönleri açısından yaklaşıldığından bir çok din tanımı ortaya konmuştur.

Durkheim, dinin, diğer kurumlar gibi toplumsal bir işlev, başka bir ifadeyle sosyal yapıların bir ürünü olduğunu (Aydın, 1998: 320), Marx ve Engels, sömürülenler için bir teselli ve telafi; sömürülenler ve bu tür ilişkilerden faydalananlar için ise kendi toplumsal denetimlerini sürdürmeye yardım eden bir işlevi deruhte ettiğini (Aktay, 1998: 10), Parsons ise ampirik olmayan, değer koyucu karakteriyle nitelenen bir inanç sistemi olduğunu belirtmektedir (Kehrer, 1998: 19).

Bazıları da dine, hayat, kainat ve insana kapsamlı bir bakış, bir hareket sistemi veya insanın, hayatın anlamı ve gayesi meselesiyle ilgilenmesi, bu meseleye cevap olmak üzere benimsediği kanaatler (Glock, 1998: 262) şeklinde yaklaşmaktadır.

J. Wach da dinin, daha çok objektif gerçekliği üzerinde durulması gerektiğine vurgu yapıyor ve onun psikolojik, kültürel ve toplumsal bir fenomen olduğu için sosyoloji biliminin konusu olarak incelendiğine dikkati çekiyor (Günay, 2000: 203; Krş.: Wach, 1995: 37).

Sosyoloji biliminin bir konusu olarak dini tanımlamak gerekirse, yine Durkheim'in yaptığı şu din tanımı, en uygun tanımlardan birisi olabilir; *“Kutsal şeylerle ilgili inanç ve amellerden meydana gelen ve bu inanç ve amellerin ona inanıp bağlananları manevi bir birlik meydana getiren bir cemaatte birleştirdiği dayanışmalı bir sistemdir”* (Günay, 2000: 201). Yine bir çok sosyolog tarafından kabul gören şu tarif de dinin sosyolojinin konusu olması açısından dikkate değerdir; Din, *“korkutucu ve büyüleyici sır olarak vasıflandırılan kutsalın tecrübesi ve yaşanmasıdır”* (Günay, 2000: 203).

Köy: Hakim iş-güç biçimi tarımsal, halkının doğal çevreyle sıkı bir ilişkisi olan, küçük bir topluluk biçiminde kırsal bölgede yerleşmiş, oldukça seyrek bir nüfusa, büyük bir toplumsal homojenliğe sahip ve nüfusunda iç farklılaşma ve tabakalaşma ve araziye ait mesleki ve dikey toplumsal hareketliliğin çok az olduğu yerleşim yerlerine (Tezcan, 1970: 151) denmektedir.

Geleneksel Toplum: Nüfus yoğunluğunun az, dolayısıyla üyeleri arasında sıkı ve yakın ilişkilerin yürütülebildiği, normatif ve grup bütünleşmesinin yüksek derecede olduğu, uzmanlaşma ve iş bölümünün geniş çapta olmadığı, dolayısıyla kendine yeter ekonominin yaygın olduğu, sosyal değişimin yavaş, sosyal tabakalaşma ve hareketliliğin az görüldüğü (Dönmezer, 1999: 224) toplumlara geleneksel toplumlar denir. Ayrıca geleneksel toplumlarda grup baskısı fazla olduğundan bireyselleşme ve rasyonelleşme yerine kolektif şuurun beslendiği cemaatçi yapı hakimdir.

Modern Toplum: Geleneksel toplumların tam tersi bir özelliğe sahip olan modern toplum da şu nitelikleriyle ön plana çıkmaktadır: Nüfus yoğunluğu fazla olduğundan üyeler arasında sıkı ilişkilerden söz edilemez. Yakın ilişkiler olmadığı için sosyal dayanışma ve bütünleşme de yaygın değildir. Piyasa ekonomisi hakim olduğundan uzmanlaşma ve rasyonelleşme ağırlık kazanmaktadır. Toplumsal değişme, farklılaşma ve hareketlilik yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Kolektif şuurun aksine bireysellik hakimdir.

Genel manada dindarlık; insanın iman-amel temelinde ortaya koyduğu dini tutum, deneyim ve davranış biçimini, yani dini yaşantıyı veya dindarca hayatı; inanç, bilgi, tecrübe, ibadet, etki, organizasyon gibi boyutları olan bir olgu olarak anlaşılabilir (Okumuş, 2002: 195).

Yapı olarak aralarında bir çok farklılık bulunan geleneksel toplumla modern toplumların dini algılayışları ve uygulamaları arasında da bir takım farklılıklara rastlamak mümkündür. Bu şekliyle geleneksel toplumu simgeleyen köylü insanın dindarlığı ile modern toplumu simgeleyen şehirli insanın dindarlığı arasında bir çok farka değinilebilir (Aktay, 1998:41). Dolayısıyla her din, kendi içindeki inanç ve ibadet yapısına göre farklı dindarlık biçimleri oluşturmaktadır (Yılmaz, 2002: 63).

Geleneksel Dindarlık: Dinin sosyal hayatta en hakim bir vaziyette bulunduğu ve öteki sosyo-kültürel faaliyet alanlarının hemen hepsini etkisi altında bulundurduğu geleneksel toplumda üyeler arasında, dini bakımdan tam bir inanç ve ibadet birlik ve beraberliği mevcuttur. Toplumun her tabakası ve kesimindeki fertlerin dini emirlere, yasaklara, ibadet, ayin ve uygulamalara olan riayeti genelde tamdır. Aile, din adamı ve

toplum, kişi üzerinde dini buyrukları yerine getirme konusunda bir sosyal kontrol görevi üstlenmektedirler (Günay, 2000: 357-358). Bunun yanında geleneksel dindarlık, cemaatçi, çeşitlenme ve farklılığa az imkan veren, sade, ayıncı, büyüsel, mistik inanç ve uygulamalarla pratik olarak iç içe geçmiş bir halk dindarlığı formundadır (Günay, 1997: 86).

Modern Dindarlık: Geleneksel dindarlıkta hayatın tepe noktasında bulunan din, modern sanayi toplumlarında ortaya çıkan sekülerizasyon sonucu ferdileşerek bir çok toplumsal tesirden arınmış ve kendi öz alanına çekilmiş; kişilerin özel yaşantılarıyla ilgili bir vicdan ve şahsi seçim meselesi hüviyetine bürünmüştür (Günay, 2000: 360). Başka bir ifadeyle din, hayatın belli bir alanıyla sınırlanmış veya şekil değiştirmiş ve bu şartlar altında bireyin özel hayatının sınırları içinde varlığını devam ettirir duruma gelmiştir (Ünal, 2002: 73). Bu haliyle modern şehir dindarlığı, grup baskısından uzak, ferdietçi ve rasyonalist formları altında kendini sunmaktadır.

Toplumsal Değişme: Değişme, toplumsal yapı içerisindeki insan ilişkilerinde, anlamlar, değerler, kurallar ve geleneklerde, yani kültürel yapıda ve bunlara bağlı olarak siyasal yapıda belli bir süreç içerisinde meydana gelen köklü değişikliklerdir (Kongar, 1995: 56). Daha kısa olarak ifadelendirilecek olursa; toplumların önceki bir durum veya varoluş tarzlarındaki çeşitlenmeler olarak tanımlanabilir (Fichter, 1996 : 166).

Toplumsal Çözülme: Bir topluluğu meydana getiren sosyal ilişkilerin bütünlüğü bozacak şekilde gevşemesi; bir toplumu ayakta tutan inanç ve değerler sistemlerinin etkinliklerini yitirmesi, sosyal kurumların yeni norm ve değerlere uyum sağlayamaması; bir toplumda maddi ve manevi kültür unsurlarının bir araya gelerek bir anlam ifade edecek ve işleyen bir bütün meydana getirecek tarzda birbirlerini tamamlayamamaları halidir (Bilgin, 1997: 18).

Toplumsal Tabakalaşma: Sosyo-ekonomik kaynakların yetersiz olmasından dolayı gelirlerin eşit miktarda paylaşılamaması sonucunda toplumda nüfusun güç, otorite, statü ve prestije göre farklılaşması ve hiyerarşik olarak üst üste sıralanmasıdır.

Toplumsal Farklılaşma: Toplumu meydana getiren fertlerin, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, mesleki ve sosyo-ekonomik statü gibi özelliklerden dolayı birbirinden farklılık göstererek toplumda bir çeşitlenmeye neden olmalarıdır.

Toplumsal Hareketlilik: Bir toplumda, fertlerin bulundukları statüden başka bir statüye devinimine veya bulundukları bir sosyal çevreden başka bir sosyal çevreye göçüne toplumsal hareketlilik adı verilir.

Kültür: Kültür, ferdin toplum içinde diğer insanlarla ilişkiler sonucu öğrenmiş olduğu ve kuşaktan kuşağa nakledilen bir takım davranış biçimleridir (Türkdoğan, 1977: 48). Daha kısa belirtilecek olursa, kültür, insan hayatında içtimai yoldan tevarüs ettiği maddi ve manevi unsurları ihtiva eder (Turhan, 1969: 36). Z. Gökalp de kültürü “hars” ve “tehzip” diye iki şekilde kullanır. Hars, halkın gelenekleri, görenekleri, örfleri, sözlü ve yazılı edebiyatı, dili, musikisi, dini, ahlakı, estetik ve iktisadi ürünlerini kapsayan halk kültürüdür. Tehzip ise yüksek tahsil görmüş ve yüksek bir terbiye ile yetişmiş aydınlara özgüdür. Fikirleri, güzel sanatları, edebiyatı, felsefeyi, bilimi ve hiçbir taassup karıştırmadan dini sevmek tehziptir (Özakpınar, 1999: 207).

Toplumsal Yapı: Belli bir toplumda hangi eylemlerin ya da ilişkilerin meşru ya da beklenen eylem ve ilişkiler olduğunu belirleyen ve bu yolla toplumu meydana getiren fertlerin davranışlarını düzenleyen kurumlardan oluşan sosyal organizasyona denir (Kongar, 1995: 42).

Sosyal Kurum: Sosyolojik açıdan kurum, ne bir kişidir, ne de bir grup. Kültürün bir kısmıdır. Çoğunluğun paylaştığı ve bazı temel grup gereksinimlerinin karşılanması amacıyla yönelik davranış örüntüleri bileşimidir. Kişilerin temel sosyal gereksinimlerini karşılama amacıyla belirli onaylanmış ve birleştirilmiş tarzlarda oynadıkları, oldukça sürekli sosyal örüntü, rol ve ilişki yapısıdır (Fichter, 1996: 119-120).

1.2. KIRSAL TOPLUM-DİN İLİŞKİLERİNDE TEORİK ÇERÇEVE

1.2.1. Köyde Din-Toplum İlişkileri

Din Sosyolojisi'nin konusu kısaca, kolektif din hayatının din ve toplum ilişkileri ve bu ilişkilerden doğan etki ve tepkilerin ve dini grupların incelenmesi olarak tarif edildiği zaman, dikkat edilirse bu bilginin ilgi alanı içerisinde din-toplum arasındaki karşılıklı ilişkilerin incelenmesinin önemli bir yer tuttuğu görülür (Günay, 2000: 287). Din ile toplumun karşılıklı etkileri söz konusu olduğu sürece toplumun din üzerindeki etkisi kadar, dinin toplum üzerindeki etkisini de göz önünde tutmak gerekir (Taplamacıoğlu, 1961: 111). Buradan da anlaşılacağı üzere, “etki-tepki ilişkisinden amaç, hiçbir vakit birinin ötekini tek taraflı olarak belirlemesi olmayıp, yalnızca karşılıklı bir takım etkiler söz konusudur. Yani bir yandan toplum din üzerinde etkili olurken, öte yandan da dinin toplumsal ve kültürel alanda etkisinin olduğu görülür” (Günay, 1999:29). Başka bir ifadeyle, “toplumsal hayatın çeşitli alanlarında din faktörünün önemi veya dini yapıların diğer toplumsal şartlardan etkilenmesi (Kehrer, 1998: 70), din ile toplum arasındaki karşılıklı bir etkileşimi ortaya koymaktadır.

Din ile toplum arasındaki karşılıklı ilişkilerin incelenmesi olarak “*Din Sosyolojisi*’ni” kısaca tanımladığımız zaman (Wach, 1995: 261) toplumun açıklanabilmesi için dinin önemli bir değişken (Aydın, 1998: 316) olarak karşımıza çıktığı görülür.

Toplumun incelenmesinde önemli bir yere sahip olan dinin, topluma etkisinin tek yönlü olacağı düşünülemez. Yani din, toplum üzerinde olumlu etkide bulunabileceği gibi, bu etkinin ters yönde de olması mümkündür. “Bir çokluk tarafından icra edilen dini davranış ve biçimler için söz konusu olduğunda, bu etkileşim olumludur. Dini tören ve toplu ibadetler bunu doğrulamaktadır. Gizlilik, dünyadan kaçış, asketizm gibi müfrit durumlarda etkileşim olumsuzdur (Bilgin, 1997: 28). J. Wach, dini mensek ve ayinlerin de müminleri birbirine kenetleyici fonksiyon icra ettiklerini belirtmektedir (Wach, 1995: 71). İslam dininde de dini bayramlar ve kandil gecelerinin Müslümanlar arasında bir bütünleşmeye yol açtığı söylenebilir. Bunun yanında Ortaçağ İslam dünyasındaki “dünya işlerine kayıtsız, kapalı, pasif, kendi içine çevrilmiş bir düşünce sisteminin” (Ülgener, 1991: 61-61) tüm toplumu etkilemesi de din-toplum ilişkisinde, dinin olumsuz yöndeki etki boyutunu göstermektedir. Din daima bütünleştirici bir rol oynamamış, bazen de şiddetli çatışmalara sebep olmuştur (Kehrer, 1998: 96).

Din ve toplum arasında karşılıklı bir etki-tepki ilişkisi bulunduğu göre dini inançlar, pratikler, kurumlar, tutumlar ve davranışları ortaya çıktıkları toplumsal koşullar, çevreler ve ilişkilerden tamamen bağımsız saymaya imkan yoktur (Günay, 1999: 31).

Toplum, kendi hayatını devam ettirebilmek için üyeleri üzerinde baskıda bulunur. İnsan, bir takım formlara uymak istemese bile bazı etkenler bunu önler (Öner, 1991: 7). İnsanların en önemli kolektif tasavvurlarından olan ahlak, hukuk ve din gibi ferde grup tarafından zorla kabul ettirilir (Öner, 1991: 67). Kişinin doğduğu ve büyüdüğü çevrenin, bulunduğu toplumsal tabaka veya sınıfın, yaşadığı yerin ve çağın

gelenek ve göreneklerinin, dünya görüşünün ve hatta modanın dini inanç ve pratiklere duyduğu ilgide payının bulunduğu kuşkusuzdur (Günay, 1999: 32).

Toplumun ferde dini davranışları yaptırım gücünden bahsettikten sonra, bir de dinin ferde toplumsal normları yaptırım gücünden söz etmek gerekir. Fert her zaman bağımsızca hareket etme özgürlüğüne sahip değildir. Çünkü, içinde yaşadığı toplumun uyulması gereken bir takım normları, örf adetleri, gelenek ve görenekleri vardır. İşte ferde, toplumun bu kurallarına uymasında din önemli bir fonksiyon icra etmektedir. J. Wach, dinin bu yönüne işaret ederek, dinin muhafazakar yapısıyla toplumda sosyal kontrol rolünü üstlendiğini belirtmektedir. Günah-sevap ya da helal-haram gibi kavramların, toplumda ahlaki normların ölçütlerini sağlayıcı fonksiyona sahip (Günay, 2000:375) olduklarına vurgu yapmaktadır. Din, sosyal kontrol rolü üstlenmekle “toplumsal yapının dayandığı ortak değerleri birleştirip yaptırımsal hale getirerek toplumsal yapının devamına hizmet ve toplumda bir istikrar sağlayıcı (Çelik, 2002a: 76) unsur olarak karşımıza çıkar.

Din, bütün bu yapıcı, bütünleştirici, birleştirici, yaptırımcı, sosyal kontrol ve bazen de ayırıcı fonksiyonlarının yanında, “bize sosyal eylem ve olguların gerisindeki anlam dünyalarını yakalamamızı sağlar” (Aydın, 1998: 316). “Din, kişinin dünyaya bakış tarzında ve yaklaşımında etkili olmaktadır. Bu anlamda kişi ve topluma, içinde yaşanan dünyaya ve hayata bir anlam kazandırma fonksiyonu görür ve böylece onların dünya görüşleri ve hayat anlayışlarının şekillenmesinde önemli roller üstlenir” (Günay, 2000: 375). Şu halde din, dünyayı anlama ve kendini o dünyada belirli bir yere yerleştirme modeli olarak fonksiyon görür (Mardin, 1999a: 30) ve sonuçta kişisel ve toplumsal kimlik belirlenmesinde dinin etkisinden söz edilebilir (Günay, 2000: 375).

Bütün bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi din-toplum ilişkisi açısından, dinin toplumsal fonksiyonları arasında, sosyal bütünleşmeyi ve dayanışmayı artırıcı rolünün diğer fonksiyonlarının önüne geçtiği görülmektedir. J. Wach’ın da belirttiği gibi, dinin her ne kadar, toplumu parçalayıcı ve ayırıcı rolü olsa da yapıcı ve birleştirici rolü bunu kat kat aşmaktadır (Günay, 2000: 314). Fakat dinin etkisinin her toplum için aynı derecede olduğunu söylemek mümkün değildir. Dinin yaptırım gücünün zamana ve mekana göre değiştiğini söyleyebiliriz. Çünkü, modern toplumla geleneksel toplumda dinin yeri aynı değildir. Şehir toplumu ile kırsal toplumda dinin aynı fonksiyonları icra ettiği söylenemez. Zira, geleneksel toplumda hayatıyet bulduğu şekliyle, dinin modern toplumda da varlığını sürdüreceğini düşünmek hatalı olur (Günay, 2000: 360).

Dini hayatın çeşitli toplumsal yapı ve yerleşim birimlerinde farklı tarz ve formlara bürünmesi, genellikle kırsal, geleneksel dindarlık ile modern şehir dindarlığı kavramsallaştırması altında ele alınmaktadır (Mensching, 1994: 257). Sanayileşmiş şehir toplumunda din, ortaya çıkan sekülerizasyon sonucu ferdileşerek, bir çok toplumsal tesirlerden arınmış ve kendi öz alanına çekilmiş, kişilerin özel yaşantıları ile ilgili vicdan ve şahsi seçim meselesi hüviyetine bürünmüştür (Günay, 2000: 360).

Dinin, tepe noktasında bulunduğu gelenekçi kırsal dindarlığı ise, şehirselleşmeye göre daha cemaatçi, çeşitlenme ve farklılığa daha az imkan veren, sade, ayıncı, büyüsel, mistik inanç ve uygulamalarla pratik olarak iç içe geçmiş halk dindarlığı formu altında kendini sunmaktadır (Günay, 1997: 80-89). Bir köylü için dini bağlılık, çoğu kez grup aidiyetiyle karışmakta ve bireysel bir meseleden çok topluluğa ilişkin bir kurum olarak algılanmaktadır (Kıray, 1998: 129).

Kırsal kesimde dinin emirleri, ilkeleri ve ibadet kuralları, yazılı kaynaklardan çok örf-adet, gelenek-görenek ve halk inanışlarından oluşan halk kültüründen edinilmektedir. Kaynağını geleneksel halk kültüründen alan köy dindarlığı, bu özelliğinden dolayı üyeleri üzerinde daha yaptırımcı bir hal arz etmektedir.

Geleneksel kırsal toplumda dini uygulamalara katılmayanlar, parmakla sayılacak kadar az olduğu halde, modern şehir toplumunda kişiler dine oldukça az ilgi duymakta ve bazıları da tamamen ilgisiz kalmaktadır (Günay, 2000: 360).

Yukarıdaki dini uygulamalara katılma farklılığından da anlaşılacağı gibi dinin köyde önemli bir toplumsal denetim aracı olduğu ve dinsel kaidelerin ihlalinin, kuvvetli bir tepki ve baskıyı doğurduğu anlaşılmaktadır. Bu da, dini uygulamalara katılım oranında büyük bir yoğunluğa neden olmaktadır.

Köy-şehir farklılaşmasında olduğu gibi, “dini hayatın farklı sosyo-ekonomik ve kültürel çevrelere göre değişebilen ifade biçimlerine sahip olması gerçeği, dindarlığın boyutlarının her zaman ve her yerde aynı olmayan önem ve ağırlıklara sahip olduğunu göstermektedir” (Çelik, 2002a: 88).

Bir din, sosyal yapıyla ne kadar fazla bütünleşmişse, insanın günlük davranışının dini emirlerle tanımlanması da o kadar muhtemeldir (Glock, 1998: 270). Din, geleneksel yapılarda toplumsal yaşantıya anlam kazandırmakla kalmayıp, yanı sıra, ne yapılması gerektiğine dair direktifler de vererek, kişinin davranış ve vaziyet alışı üzerinde büyük etki sahibi olmaktadır (Subaşı, 2002: 30). Bu anlamda, dinin gündelik hayat üzerindeki etkisi, geleneksel köy toplumlarına oranla modern şehir toplumlarında daha sınırlı ve tanımlanmış alanlarda söz konusu olmaktadır (Çelik, 2002b: 87).

İbn Haldun’dan itibaren, köy-şehir toplumları birbirlerinden farklı özellikler taşıyan birimler olarak ele alınmıştır (Çelik, 2002a: 35). Bu, bazen “*cemaat-cemiyet*”, bazen “*mekanik-organik*”, bazen “*açık-kapalı*”, bazen “*statik-dinamik*”, bazen de “*modern-geleneksel*” (Bkz.: Günay, 2000: 345-346) şeklinde ayırım yapılarak incelenmiştir.

F. Tönnies’in “*cemaat-cemiyet*” ayırımındaki “*cemaatte*” ya da H. Bergson’nun “*açık-kapalı*” toplum ayırımındaki “*kapalıda*” karşılığını bulan köy topluluğu, “*kendine has kültürel değerlerin, toplumsal denetim ve baskının çok kuvvetli olduğu, herkesin birbirini tanıdığı, muhafazakar, homojen ve biz duygusunun ön plana çıktığı gibi özellikler taşıyan bir toplum yapısı sergiler*” (Tezcan, 1970: 159). Kırsal alanlar, daha çok cemaatçi nitelik taşıyan, yakın akraba, komşuluk ve dayanışma gibi güçlü bağların yaşandığı ve yüz yüze samimi duyguların paylaşıldığı alanlar olarak bilinir (Türkdoğan, 1998: 15).

Toplumun bütününe kıyasla, köyün, görece kapalı toplum niteliği taşıdığı (Tütengil, 1983: 11) görülmektedir. Köy şahsiyeti, şehir şahsiyetine nispetle daha muhafazakar, istikrara alışkın, rasyonel bilgi ve usullerden uzakta kalmış bir haldedir (Kaçmazoğlu, 1999: 55).

Görüldüğü gibi, farklı düzenlemeler ve yaşayış tarzlarını ifade eden köy-şehir ikilemi, sadece mekansal farklılıkları açıklamak üzere değil, halklarının davranış şekilleri arasındaki farklılıkları açıklamak için de kullanılmıştır.

Bütün bu köy-şehir farklılıklarında anlatılan özellikleri ile, modern şehir toplumundan ayrılan köy topluluğu açısından din fenomeni, öncelikle, “insan ihtiraslarını frenleyen en kuvvetli manevi bir dizgin” (Başgil, 1996: 72), yani sosyal

kontrol aracı fonksiyonu görmektedir. Din, aynı zamanda köy topluluklarında sosyal dayanışmayı artırmaya ve toplumsal bütünleşmeye de yardımcı olmaktadır.

Kırsal alanda din, toplumsal yapıyla o kadar bütünleşmiştir ki, toplumdaki bireylerin günlük davranışlarına telkinlerde bulunarak sosyal yaşantıyla iç içe bir hal almıştır. Dolayısıyla dini bireyselliğin ağırlık kazanmaya başladığı şehirlerden (Yel, 2002: 167) farklı olarak, kırsal köy dindarlığında grup baskısının daha etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, toplumsal sistemi meydana getiren alt kurumlardan biri olan dinin, toplumdan bağımsız olması mümkün değildir. Sosyal sistemdeki diğer tüm toplumsal kurumlar gibi, din de toplumsal yapı içerisinde belli fonksiyonlar icra ederek toplumla karşılıklı bir ilişki içerisine girecektir. Din-toplum ilişkisi, bir yandan dinin toplumu etkilemesi, diğer yandan da toplumun dini etkilemesi şeklinde karşılıklı bir etki-tepki ilişkisinden ibaret olup, tek yönlü bir ilişki değildir.

Din, toplumda daha çok yapıcı, bütünleştirici ve dayanışmayı artırıcı bir rol üstlenirken, bazen de toplumu parçalayıcı bir fonksiyon görebilir. Ayrıca bireye bir dünya anlayışı kazandırarak onun sosyal kimliğinin belirlenmesinde etkili olabilir.

Dinin, modern ve geleneksel toplumlarda aynı hayatiyet derecesine sahip olduğu da söylenemez. Modern şehir toplumlarında din, bireyselleşerek bir vicdan meselesi halini alırken, geleneksel köy topluluklarında grup baskısının ağırlık kazandığı cemaatçi bir yapıya büründüğü görülür.

1.2.2. Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Din

Geçmişte meydana gelen bir takım hadiseler, tarihi süreç içerisinde bir dönüm noktası oluşturarak insanların yaşamlarını derinden etkileyen bazı olayların ortaya çıkmasında ya da hız kazanmasında büyük rol oynayabilmektedir. Toplumsal değişim olgusu da 19. yüzyılda Avrupa’da meydana gelen “Sanayi Devrimi” ile birlikte büyük bir hız kazanmıştır. “Sanayi Devrimi, sadece teknolojik dünyada değil beşeri dünyada da demografik ve kurumsal açıdan büyük değişimlere yol açmıştır” (Bilgin, 1997: 11). Sanayileşme, modern bilimsel ve teknolojik gelişmeler, sosyo-ekonomik değişimler, hızlı nüfus artışı, kentleşme, modern eğitim, öğretim ve kitle iletişim ve ulaşım araçlarının yaygınlaşması, toplumsal hareketliliğin artması vb. değişimler, dünyanın tüm toplumlarının geleneksel yapısını, organizasyonunu, kültürünü ve inançlarını derinden etkilemiştir (Günay, 2000: 340).

Sosyolojide toplum incelenirken iki şekilde davranılır. Bunlardan birincisi olan statik yaklaşımla, toplum durgun ve hareketsiz kabul edilerek incelenir. Buna karşılık dinamik yaklaşım, toplumda ortaya çıkan değişimler ve toplumun dinamizmini inceler (Günay, 2000: 323).

“Sosyal değişim” kısaca, önceki bir durum veya var oluş tarzındaki çeşitlenmeler olarak tanımlanır (Fichter, 1996: 166). Daha geniş anlamda o, zaman içerisinde bir toplumda gözlenebilen ve toplumun sosyal teşkilatının yapısını veya fonksiyonlarını geçici olarak değil de sürekli ve köklü bir şekilde etkileyen ve toplumun tarihinin akışını değiştiren değişiktir (Günay, 2000: 329).

Sosyal değişme, toplumun kültürel değerlerinde, fiziki yapı özelliklerinde ve sosyal tabakalaşmasında zamanla görülen farklılaşmadır. Değişme, maddi kültür unsurlarında daha hızlı görülmekle beraber, sosyal ilişkilerde, değer hükümlerinde ve toplumu işleten müesseselerde de görülebilir (Erkal vd.,1997: 244).

Sosyal değişimde bir çok faktör rol oynamaktadır. “Sosyal değişmeye tesir eden faktörler arasında; fiziki çevre, biyolojik faktör, teknoloji faktörü ve kültür faktörü sayılabilir” (Erkal vd., 1997: 245). Özellikle toplumun en önemli belirleyicilerinden olan teknoloji faktörü değişimin de itici gücü olmaktadır (Kongar, 1995: 300).

Sosyal değişme faktörleri tek ve yeterli nedenlermiş gibi alınamazlar. Değişmenin tek nedeni olarak, coğrafi çevre, tanrısal güçler, ya da ekonomik determinizmin kabul edilmesi bir safatadan ibarettir (Fichter, 1996: 172). Sosyologlar da bazen sosyal değişimde rol alan faktörlerden birini, örneğin; fiziki çevre faktörünü, teknoloji, ırk faktörünü, iktisadi üretim yapılarını, bilgi seviyesini veya dini inançları vb. sosyal değişimin hakim faktörü olarak görmek istemişlerdir (Günay, 2000: 332). Ancak sosyal değişme faktörlerinden sadece birini, toplumda meydana gelen tüm değişmelerin nedeni olarak kabul etmek büyük bir yanlışlık olur.

Bütün bu faktörlerin entegrasyonu içerisinde rol alan ve böylece sosyal tarihi ve toplumun değişme seyrini ve kaderini belirleyenler de insanlar olmaktadır. Şu hale göre sosyal değişimin amilleri insanlardır (Günay, 2000: 332).

Hiçbir toplum statik değildir. Her toplumun devamlı bir dinamizm, bir değişim içerisinde olduğu söylenebilir. Yalnız, değişimin derecesi zamana ve cemiyetten cemiyete göre değişebilir (Bilgiseven, 1995: 265). Yine aynı şekilde, “değişme halinde bulunan bir kültürde bazı kısımlar (kurumlar) değiştiği halde, diğer kısımlar değişmeyebilir” (Turhan, 1969: 26). Bu da, bir kültürel gecikmeye neden olur.

Bütün bu ifadelerden anlaşıldığı gibi, “modernleşme ve sosyal değişmelerin köyde ve şehirdeki oluşumu birbirinden farklılık arz etmektedir” (Turhan, 1969: 298). Şehirlerde güdümlü veya zorunlu değişmelerin müesseseleşmiş yapı içerisinde daha kolaylıkla meydana getirilebilmesine karşılık, köydeki sosyal ve ekonomik değişme yönünden köyün sosyal yapısı, değerler sistemi, köylünün vaziyet ve karar alışlarıyla yakında ilişkilidir (Tuğaç vd., 1970: 1).

Törelerin derin yer ettiği kurumlar, değişmeye daha çok karşı koyarlar. Kurumsallaşmış töreler gelenekseldir. Bunların yinelenmeler ve alışkanlıklar sonucu dayanma güçleri artmıştır. Dolayısıyla değişme karşısında kendilerini uzun süre koruyabilmektedirler (Fichter, 1996: 176). Bu durumda, kentsel dünyadaki hızlı değişmelere karşılık muhafazakarlık ve sosyal denetim köyde daha güçlüdür (Tütengil, 1983: 75).

Geleneksel yapıdaki köy toplumunda değişim ağır olmakla birlikte derin bir şekilde meydana gelmektedir (Dönmezer, 1999: 224). Bu özellikteki geleneksel sosyal yapı, bazı değişimleri kabullenerek kendini korumaya çalışmaktadır (Tütengil, 1983: 75).

Töreler, örf-adetler ve gelenek-göreneklerin etkisinin yüksek olduğu geleneksel köy toplumunda modern şehir toplumuna oranla değişimlerin daha zor kabullenildiği ve bu şekli ile de büyük oranda “statik-kapalı” bir toplum örneği sergilediği görülmektedir. Fakat, daha çok “statik-kapalı” toplum özelliği taşıyan kırsal toplumlarda son yıllarda bir değişim artışının yaşandığı gerçeği ile de karşılaşmaktayız.

Çünkü, kitle iletişim araçları ve ulaşım olanaklarının artması sonucunda köy-kent ilişkilerinin fazlalaşması, köylerde de değişimlerin kabullenilmesine olanak sağlamıştır.

Köy-kent ilişkilerinin artmasının yanında Türkdoğan, bu değişimin en önemli şartını bilgi artışı olarak görürken (Türkdoğan, 1988: 66), Merter de kırsal toplumlarda sosyal değişmeye tesir eden faktörler arasında, toplum dışındaki sosyal güçlerin baskısı, köyün şehir toplumu ile temasa geçmesi, köyde ekonomik sistemin değişmesi, teknolojinin gelişmesi ve köye giden eğitim, sağlık, ulaşım ve kitle iletişim imkanlarının artması gibi nedenleri saymaktadır (Merter, 19990: 72).

Anlaşılabacağı üzere eğitimin insan toplulukları üzerinde büyük bir tesiri bulunmaktadır. Köy toplumlarında da eğitim hizmetlerinin artması sonucunda eğitim düzeyinin yükselmesi ile geleneksel yapıda sosyal değişimlerin daha fazla yaşandığı görülmektedir. Eğitim seviyesi yükselen insanların kentle olan ilişkileri de arttığından kentsel yaşam şekillerinin köy yaşantısında da tesirlerine daha çok rastlanmaktadır. Kitle iletişim araçlarının –özellikle televizyonun- köylü insanın hayatına girmesiyle kapalı köy toplumu dışa açık hale gelerek değişimin etkilerini üzerinde daha fazla hissetmeye başlamıştır.

Değişmeler bir grup ya da topluluğu sadece maddi kültür ve teknik sahasını etkilemez. Bir kültürün bütün sahalarına yayılarak grup ya da topluluğun bilgisini, örf-adetlerini, itiyatlarını, atitütlerini, zihniyetini ve dünya görüşünü etkiler (Turhan, 1969: 18).

Sosyal sistemin bir alt kurumu olarak din, toplumda meydana gelen bir takım değişmelerden bağımsız kalamaz. Her ne kadar mevcut yapıyı koruyucu bir fonksiyon icra etse de belli süreç içerisindeki değişmelerden din de etkilenir.

Özellikle son yıllarda gerek kentsel gerekse kırsal alanlarda meydana gelen bir takım temel değişmeler, kent merkezleri ve kırsal alanda yayılarak toplumun yerleşme biçimleri, kullanılan teknoloji, yol ve ev tiplerinin yanı sıra inanç ve değerler sisteminde de bazı değişiklikler meydana getirmiş olduğundan, toplumsal, ekonomik, politik vb. kurumlarla beraber din kurumunun da farklılaştığı ve yeni biçimler almaya yöneldiği görülmüştür (Türkdoğan, 1977: 9-10).

Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte toplumsal yapıda meydana gelen değişme, dinde de değişmeye yol açmaktadır. Çağımızda, özellikle modern sanayi toplumlarında yaşanan hızlı toplumsal hareketlilikler ve değişmeler karşısında dinin daha çok etkilenen konumda olduğu ve kişisel kabul noktasında, vicdana yönelik bir değerler manzumesi haline geldiği ve karmaşılaşan yapılar içinde giderek toplumsal rolü noktasında ağırlığını kaybettiği (Perşembe, 1991: 179-180) görülmektedir.

Modern şehir toplumunda ferdileşerek bir vicdan meselesi halini alan dinin, toplumdaki değişmelerden daha fazla etkilenmesi, şehirli insanın dini davranışlarında daha rasyonel hareket etmesine neden olmaktadır. Öte yandan geleneksel kırsal toplumda sosyal hayatın en hakim noktasında bulunan dinin (Günay, 1997: 81) değişimlerden daha az etkilendiği ve köylü insanın dini davranışlarında kolektif şuurun daha hakim olduğu görülmektedir. Çünkü, “kapalı-statik” bir bünyeye sahip olan köy cemaatinin maddi kültür değişmelerini daha kolay benimsemesine karşı maddi olmayan kültürü çoğunlukla muhafazaya temayülü vardır (Bilgiseven, 1988: 211).

Toplumların değişim süreçlerinde dinin de bu değişimden etkilendiği bir gerçektir. Ancak bu değişimin de modern şehir toplumuyla kırsal köy toplumunda farklı

olduğu görülmektedir. Şehir toplumunda din, değişimden daha çok etkilenen taraf olurken, köy toplumunda dini yapıda değişim daha yavaş olmaktadır. Bu da, köy topluluklarının geleneksel yapıyı muhafazaya özen göstermeye eğilimli olduğundan kaynaklanmaktadır.

Dinin, ister bütünleştirici ve bazılarına göre tutucu, ister devrimci rolü üzerinde durulsun, bu olgunun toplumsal değişim faktörü olarak önemi o kadar büyüktür ki, bu açıdan dinin değişim üzerindeki etkisini ve yönünün ne olduğunu saptamak gerekir (Vergin, 2000: 14).

Din ile sosyal değişim arasındaki ilişkilerin hangi yönde olduğu da önemli bir problemi karşımıza çıkarmaktadır. Dinin değişim önünde bir engel mi yoksa onu destekler nitelikte mi olduğunu açıkça ortaya koymak gerekir.

Kehrer buna, “dini değişimin sosyal değişmeye veya sosyal değişimin dini değişmeye nedensel bir önceliği var mıdır” sorusuyla başlayarak dini değişimin de bir sosyal değişim olduğu gerçeğinden hareket etmek gerektiğini vurguluyor ve bir toplumun dini yapısında meydana gelen değişimlerin toplumun norm bünyesinde de köklü değişikliklere yol açacağını söylüyor (Kehrer, 1998: 101).

Marxist sosyologlar dini, hakim sınıfın konumlarını haklılandırma aracı ve insanın ıstırabını hafifletme çabası olarak değerlendirdiklerinden, din, genelde toplumsal değişmeye karşı güçlü bir fren şeklinde algılanmaktadır (Vergin, 1985: 9-10).

Ülgener ise, Ortaçağ İslam ekonomi zihniyetine has olan rehabet ve durağanlığı izah ederken harici ve hukuki amillerin yanında basit halk inançlarını da gözden uzak tutmamak gerektiğini (Ülgener, 1981: 135) belirtmektedir.

Bu örneklerin de gösterdiği gibi, din, çoğu zaman toplumsal değişim önünde bir engel olarak görülmektedir. Günay da dinin muhafazakar veçhesi ile her çeşit zihniyet, değer, norm, sosyal ve kültürel yapı değişikliklerine karşı bir fren ve engel teşkil etme fonksiyonunu tabiatında taşıdığını (Günay, 2000: 353) vurgulamaktadır.

Daha çok muhafazakar yönüyle karşımıza çıkan din, sadece sosyal değişmeyi engelleyici bir fonksiyon görmeyip bazı durumlarda da sosyal değişmeyi teşvik edici bir hal almaktadır. Weber, dini ve ahlaki değerler ve fikirlerin sosyal ve ekonomik değişim olgusu içerisinde yer alabileceğini ve hatta yerine göre değişikliklerin hakim faktörü olabileceğini (Günay, 2000: 336) söylemektedir.

Bunun en güzel örneğini de yine Weber, “*Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu*” tezinde vermektedir. O, Protestan asketizminin, mesleki uğraşının ürünü olarak zenginliği tanrının kutsaması ve durup dinlenmeden çalışmayı asketizme ulaşmada en büyük araç ve aynı zamanda insanın yeniden doğmasının ve gerçek inancının en açık ispatı olarak görmesi kapitalist ruhun yayılmasının en büyük manivelası olmuştur (Weber, 1999: 148); demekte ve din olgusunun sosyal değişmeyi teşvik edici bir fonksiyon gördüğünü vurgulamaktadır.

Ancak dinin sosyal değişimin tek faktörü olduğunu söylemenin de büyük bir hata olduğunu belirtmek gerekir. Weber de Kapitalizmin sadece reformun etkileri sonucu ortaya çıktığı ya da Kapitalizm’in, reformun bir ürünü olduğunu söylemenin yanlışlığını (Weber, 1999: 79) dile getirmekte ve Kalvinizm’in “*Kapitalist Ruhunu*” eğiliminin taşıyıcılarından biri (Weber, 1999: 56) olduğunu söylemektedir.

Değişme-din ilişkilerinin üçüncü yönü de değişimin din üzerindeki etkilerinden ibarettir. Sosyal bir olgu olan dinin toplumda meydana gelen değişimlerden etkileneceği bir gerçektir. Her ne kadar muhafazakar bir yapıya sahip olsa da toplumun tüm kurumlarını etkileyen sosyal değişimlerden dinin de etkilenmesi muhakkaktır. Özellikle son yıllarda meydana gelen teknolojik gelişmeler, ulaşım ve iletişim olanaklarının artması gibi çeşitli değişimler kent ve kırsal insanının dünya görüşü, hayat tarzı, inanç ve değerler sisteminde büyük değişimlere yol açmıştır (Türkdoğan, 1973: 1).

Netice itibariyle, toplumda meydana gelen bir takım değişimlerden, sosyal sistemin bir parçası olan dinin de etkilenmesi kaçınılmazdır. Bu değişim toplumdan topluma ve zamana göre farklılık arz edebilmektedir. Kentsel toplumlarda kırsal toplumlara oranla dini yapıda daha fazla değişim yaşanmakta, kırsal alanın geleneksel yapısı içerisinde din, daha çok mevcut yapıyı koruyucu özelliği ile değişimden daha az etkilenmektedir.

1.2.3. Sosyo-Ekonomik Değişim Sürecinde Din

Toplumsal yapının temel unsurlarından olan ekonomik kurum, toplumların yaşamlarını sürdürebilmeleri için büyük bir öneme sahiptir. İlk insanın yaratılışından günümüze kadar olan uzun tarihi süreç içerisinde, tüm toplumlar ihtiyaç tatmini yolunda çeşitli iktisadi faaliyetlerde buluna gelmişlerdir.

Toplumların ekonomik uğraşlarının şekillenmesinde, insanların, madde, çevre, zaman, değer yargıları vb. gibi değişkenlerle olan çok yönlü bir ilişkilerinin bulunduğu söylenebilir. Ekonomik faaliyette bulunulurken, adı geçen değişkenlerin iktisadi davranış üzerinde bir dizi etkilerde bulunduğu görülür. Bu durumda, bir ekonomik davranışın belirlenmesinde yere ve zamana göre bir ya da bir çok faktör rol oynamaktadır.

Bir sosyal davranışa amacı noktasında yaklaşıldığında, sosyo-ekonomik davranışlarda iki amaca yönelik davranılması mümkündür. Bu, ya hakim üretim şekli, küçük meta üretimi yapan aile işletmeleri biçiminde, uzmanlaşma ve rasyonelleşmenin olmadığı (Ozankaya, 1971: 35) kırsal köy topluluklarındaki kar ve pazar amacı güdülmeyen yapılan “geçimlik ekonomi” şeklinde olmakta, ya da büyük işletmelerde kâra ve pazara yönelik üretimlerin yapıldığı, rasyonelleşmenin ve uzmanlaşmanın yaygın olduğu modern sanayi toplumlarındaki “pazarlık ekonomi” tarzında karşımıza çıkmaktadır.

İbn Haldun da göçebeler diye adlandırdığı kırsal toplumların daha çok ihtiyaçları kadar nesnelerle geçindikleri ve bundan fazlasını elde etmekten aciz olduklarını, buna karşılık şehirlielerin daha mükemmel bir hayat sürmek için mücadele ettiklerine vurgu yaparak (Bkz.: İbn Haldun, 1988: 307-310), “geçimlik ekonomi” ve “pazarlık ekonomi” üzerinde durmaktadır.

Daha çok “geçimlik ekonomi” tarzının hakim olduğu kırsal alanda çocuk, ekonomik bir güç olarak kabul edilmekte ve “basit ekonomi ve hane halkı işletmeciliğinde” üretimi maksimize edebilmek, aktif yaş grubundaki hane halkı üyelerinin çokluğuna bağlı olduğundan, değişme başlamadan, nüfus artışı ve topraktan

kopma meydana gelmeden daha çok çocuk daha çok üretim" anlamına (Kıray, 1974: 5) gelmektedir.

"*Sanayi Devrimi*" ile birlikte büyük bir değişim sürecine giren dünyada, çeşitli sosyal yapıların değişmesiyle, sosyal yapıyı meydana getiren alt unsurların da bu değişimden etkilenmemeleri mümkün değildir. Toplumsal sistemin bir alt kurumu olan ekonominin de gerek belirleyicileri, gerekse diğer sosyal yapı unsurları ile olan ilişkileri açısından, bu değişimden nasibini alması beklenir.

Ekonominin diğer kültürel ve sosyal kurumlarla olan ilişkileri yönü ile konuya yaklaşıldığında, din sosyologlarının üzerinde önemle durdukları meselelerden birinin de dini inançlar, düşünceler ve uygulamalarla ekonomik hayat ve faaliyetler arasındaki ilişkilerin incelenmesinin olduğu görülür. Özellikle son yıllarda "dinin diğer kültürel ve sosyal alanlarla (hukuk, ekonomi vs.) ilişkisi din sosyolojisi literatüründe oldukça popüler hale gelmiş ve geniş bir araştırma alanını oluşturmuştur" (Bodur, 1990: 80).

Belli bir yaşayış ve davranış tarzının ortaya çıkmasında iklim, siyasi baskı vb. etkenler rol oynayabilir. Ama asıl önemli olan o hayatın basit bir davranıştan ibaret olmayıp etik ifade kalıpları ile zihinlere saplanıp yerleşmesinde en etkin rolü manevi-dini faktörün oynadığında şüphe yoktur. Gündelik hayatta karşımıza çıkan öyle fikir ya da sözlere rastlanır ki, aslı araştırılınca çoğunun başlangıçta dini-mistik itikat kanallarından süzülüp süzülüp çıktığı ve asırlar geçtikçe dini hüviyetini kaybettiği anlaşılır (Ülgener, 1991: 14-15).

Dinin gündelik iş hayatında izlerine eski yaygınlığı derecesinde olmasa bile, kenarda köşede rastlamak imkansız değildir (Ülgener, 1981:113). Günümüzde de çoğu iktisadi faaliyetlerde dini değerlerin etkisinin olduğu gözlenir. Dini değerler, ekonomik davranış üzerinde yaptırımlar uygulayarak belli bir süreç içerisinde toplumda o topluma has bir "*iktisat ahlakı*" oluşmasına yardımcı olabilir. Yalnız, "*iktisat ahlakı*" oluşumunda dinin belirleyici tek faktör olduğu düşünülmemeli, sadece, faktörlerden biri olarak kabul edilmelidir (Weber, 1998: 340).

Dinin iktisat ahlakı ve zihniyet üzerindeki etkilerinden söz ederken, (Ülgener, 1981: 15) sadece ekonomik faaliyetler üzerinde etkisinin olduğu düşünülmemelidir. Çünkü, belli bir coğrafi, sosyal, kültürel ve politik ortamda ortaya çıkan dini faktörler ekonomik davranışları etkilediği gibi, karşılık olarak ekonomik faktörlerin de dini hayat ve olaylar üzerinde etkilerinin olması söz konusudur (Günay, 2000: 390). Bu da, dini ve ekonomik olaylar arasındaki karşılıklı bir ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Din-ekonomi ilişkisi üzerinde çalışanların buna, Weber'in "*Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*" çalışmasında ortaya koyduğu "Protestanlık ile Kapitalizm'in ortaya çıkışı ve yayılmasındaki ilişkinin varlığı" tezini çoğu zaman örnek olarak ele aldıkları görülür. Weber, bu çalışmasında Kapitalizm'in ortaya çıkmasında ve yayılmasında Protestanlık'ın büyük rol oynadığını belirtmektedir (Bkz.: Weber, 1999: 148).

Ekonomik güç ile toplumsal tabakalaşma arasında yakın bir ilişki var olduğundan, hakim ekonomik üretim tarzı ile insan-tanrı ilişkilerinin yapısı arasında bir karşılıklı bağıntının var olmasını bekleyebiliriz (Turner, 1997: 105). Farklı ekonomik düzeylere sahip insanların oluşturduğu toplumlarda, dini inanç ve pratiklere karşı duyulan ilgide de bir farklılaşmanın olması düşünülebilir.

Toplumsal değişmelere maruz kalan toplumların, karmaşılaşan sosyal yapılarında meydana gelen farklılaşmalar sonucunda toplumda bulunan fertlerin sosyo-

ekonomik seviyelerinde de bir çeşitlenmenin olması kaçınılmazdır. Bu çeşitlenmeler neticesinde yükselen ya da düşen sosyo-ekonomik düzeye paralel olarak dini inanç ve pratiklere karşı duyulan ilgide de bir düşme veya yükselme olması beklenmektedir.

1.2.4. Toplumsal Tabakalaşma ve Din

Bir toplumu meydana getiren insanların gelir düzeyleri, meslekleri ya da eğitim seviyeleri gibi bir çok özelliklerinin birbirleriyle aynılık göstermeleri mümkün değildir. Bu yüzden toplumu oluşturan fertler arasında bir farklılaşmanın olduğundan söz etmek gerekir. Bu farklılaşmanın da toplumda bir sosyal tabakalaşmaya yol açtığı ve toplumun üyeleri arasında farklı farklı yaşam tarzlarını ortaya çıkardığı söylenebilir.

“*Sosyal tabakalaşma*” belirli bir nüfusun hiyerarşik olarak sosyal anlamda üst üste gelen sınıflar halinde farklılaşmasıdır (Bilgiseven, 1995: 142). Daha çok servet ya da ekonomik güçle ilintili görünse de tabakalaşmayı sadece, insanın ne kadar parası olduğu temelinde açıklamak çok güç gözükmektedir. Dolayısıyla, sorun, insanların ne kadar servete veya gelire sahip oldukları değil, onu nasıl kazandıkları veya nasıl harcadıklarıdır (SBA3, 1990: 472-473). Bu manada bir tabakayı başka bir tabakadan ayıran, sadece sahip olduğu ekonomik gücü değil, kendine özel yaşam tarzı ve belli bir dünya görüşüne sahip olmasıdır.

Sosyal tabakalaşma sonucunda ortaya çıkan farklılaşma, topluma daha büyük bir heterojenlik vererek, bir toplumun parçalarının giderek uzmanlaşmasını dile getirir. Bu anlamda bakıldığında farklılaşma, toplumdaki çeşitli grupların birbirinden ayrışmasına, statü ve servet hiyerarşisi içerisinde tabakalaşmasına işaret etmek üzere kullanılır (SBA2, 1990: 16-17). Buradan karşımıza iki türlü tabakalaşmanın çıktığını görüyoruz. Weber, bunlardan birincisine, servet ve üretim ilişkilerine dayalı olan sınıf tabakalaşması; ikincisine ise, özel hayat tarzlarının temsil ettiği tüketim biçimlerine göre belirlenen statü tabakalaşması adını vermektedir (Weber, 1998: 286).

Her toplum çeşitli sosyal tabakalardan oluşur. Bu sosyal tabakalar, sosyo-ekonomik hayatta tekeli uygulamalarını sağlayan nüfuzlarıyla, özel hayat tarzlarıyla ve az-çok telaffuz edilen belli bir dünya görüşüyle belli olurlar (Bendix, 1998: 194). Ancak sosyal tabakalaşma ve buna bağlı olarak ortaya çıkan farklı yaşam tarzlarının her toplum için geçerli olduğu veya tabakalaşma oranlarının aynı seviyede olduğu söylenemez. Bir şehir toplumuyla bir köy toplumunda sosyal tabakalaşma oranları aynı değildir.

Hemen her alanda farklılık gösteren köy ve şehir toplumları, sosyal tabakalaşma açısından da farklılaşmaktadırlar. Eğitim olanaklarının yüksek, meslek çeşitliğinden dolayı gelirlerin farklı, sosyal hareketliliğin fazla olması gibi nedenlerden dolayı farklılaşma gösteren şehir toplumunda, kırsal köy toplumuna oranla sosyal tabakalaşmanın daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tipik bir kapalı cemaat karakteristiği gösteren köy topluluğunda insanlar arasında farklılıktan ziyade benzerlik vardır (Bilgiseven, 1995: 234). Eğitim hizmetlerinin azlığı, tarımsal gelirlerin hızlı nüfus artışı nedeniyle yetersizliği gibi nedenlerden dolayı köy toplumunda tabakalaşma azdır. Büyük çoğunluk aynı tabakada yer alır. Bu da, genellikle orta ve alt tabakalardan ibarettir (Bilgiseven, 1988: 175-176).

Türkdoğan da doğu köylerinde yaptığı bir araştırmada, köylerin büyük çoğunluğunun toplumsal benzerliğini koruduğunu ve kalın çizgileriyle gelir, eğitim ve mesleki yönden bir tabakalaşmaya rastlanmadığını belirtmektedir. Bunun nedeni olarak da nüfusun büyük çoğunluğunun uğraşının tarım sektöründe olmasını göstermektedir (Türkdoğan, 1973: 2).

Köyde sosyal tabakalaşma olgusunun şehirdeki kadar yüksek olmayışı, köyde sosyal hareketliliğin de daha az olmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla, köy topluluğunun tabakalaşma piramidi pek yüksek olmadığından, düşmek ya da yükselmek için pek fazla bir yükseklik mevcut değildir (Bilgiseven, 1988: 87).

Tüm bunların yanında son yıllarda köylerde, başta modern tarım makinelerinin kullanımının artmasıyla gelirlerin iyileşmesi, köylere ulaşan eğitim hizmetlerinin artması, ulaşım ve iletişim araçlarının fazlalaşmasıyla köylünün dışa açılması sonucunda köy topluluklarında bir farklılaşmanın meydana geldiği söylenebilir. Ancak bu farklılaşmanın şehir toplumlarındaki farklılaşmalar kadar yüksek olduğu söylenemez.

Daha çok ilişkili olan sosyal tabakalaşma olgusu, toplum içindeki gelir dağılımı farkının artmasıyla doğru orantılı olarak artma eğilimindedir. Ekonomik güçle yakından ilgili olduğu için de hakim ekonomik üretim tarzı ile insan-tanrı ilişkilerinin yapısı arasında bir karşılıklı bağıntının var olması beklenir (Turner, 1997: 105). Doğal olarak sosyal tabakalaşmanın dini tecrübenin anlatımı üzerinde açık bir etkisinin olduğu söylenebilir (Wach, 1995: 293).

Sosyal tabakalaşma-din ilişkileri çerçevesinde, tabakalaşmanın dini tutum ve davranışlar üzerinde etkisinin var olduğu gerçeğinden hareketle, şehir-köy ikileminde sözü edilen bu etkinin derecesinin farklı farklı olacağı da muhakkaktır. Mesleki durum, ekonomik güç ve eğitim durumu gibi farklılaşmalardan dolayı tabakalaşmanın arttığı şehir toplumunda dini tutum ve davranışlarda da çeşitlenmelerin fazla olacağı düşünülebilir. Kısmetinde ne varsa günü gününe yiyip geçinen (Ülgener, 1983: 43), dolayısıyla ekonomik gelir açısından birbiri ile arasında uçurumlar bulunmayan ve genellikle tarımla uğraşıldığı için mesleki olarak da çoğunlukla benzerlik arz eden köylü insanın dini tutum ve davranışları üzerinde sosyal tabakalaşmanın fazla bir etkisinin olduğu düşünülemez. Çünkü, mesleki ve ekonomik yönden farklılaşma yüksek olmadığından dini tecrübenin anlatımı üzerindeki etkisinin varlığından da fazla söz edilemeyecektir.

Kısaca, bir toplumu oluşturan nüfusun, kaynakların sınırlı olmasından dolayı hiyerarşik olarak üst üste sıralanarak farklılaşmasını ifade eden sosyal tabakalaşma, az ya da çok bütün toplumlarda görülmektedir. Modern kentsel toplumlarda yüksek bir tabakalaşmaya rastlanırken, geleneksel köy toplumlarında tabakalaşma oranı çok düşük olmaktadır. Din-sosyal tabakalaşma ilişkisinde de bir etkileşim söz konusudur. Bu etkileşim, şehir toplumunda köy toplumuna oranla daha fazla olmaktadır.

1.2.5. Toplumsal Çözülme ve Din

Her toplum, ister geleneksel köy toplumu olsun isterse modern şehir toplumu olsun, ne kadar bütünlük ve dayanışmacı bir nitelik taşırsa taşırsın, zamanla bazı sosyal

ilişkilerde gevşemelerin olacağı bir gerçektir. İşte, “sosyal çözülme” bir topluluğu meydana getiren sosyal ilişkilerin bütünlüğü bozacak şekilde gevşemesidir (Bilgiseven, 1995: 297).

Cemaat özelliği gösteren insan topluluklarında kolektif şuurun zayıflaması veya cemaati oluşturan alt kurumların kendilerinden bekleneni her ne nedenle olursa olsun yerine getirememeleri, cemaatte bir çözülmeye yol açar (Dönmezer, 1999: 210). Bu durumda toplum artık işleyen bir bütün olma özelliğini kaybeder.

Dayanışmanın, akrabalık ilişkilerinin ve bütünleşmenin ağır bastığı geleneksel köy toplumlarının da modernleşmeye başlamasıyla toplumda hızla normlardan sapma, normlar üzerindeki uyumsuzluk hali ve sosyal çözülme kendisini gösterecektir (Dönmezer, 1999: 226). Özellikle tarımın makineleşmesiyle birlikte, köyün sosyal yapısında geleneklere ve cemaate bağlılık duygusu zayıflayacaktır (Merter, 1990: 90).

Modernleşmeyle birlikte ortaya çıkan sosyal çözülme olgusu, sadece sosyal ilişkilerde meydana gelen gevşeme ile kalmamış, toplumu oluşturan fertlerin dini tutum ve davranışlarına da yansımıştır. Modern eğitim ve kitle iletişim araçlarının etkisiyle oluşan sosyal değişimler, geleneksel cemaat bağlarını gevşetmiş ve bu durum, toplumun geleneksel dini yaşayışında da geniş yankılar uyandırmıştır (Günay, 1999: 271).

Kırsal köy toplumunun geleneksel yapısı içerisinde, bütünleştirici ve sosyal kontrol fonksiyonu gören din de toplumda meydana gelen sosyal değişimler sonucunda, toplumsal işlevleri açısından bir değişime uğramış, sosyal bütünleştirici ve sosyal kontrol işlevlerinde bir parçalanmanın izleri görülmeye başlamıştır (Çelik, 2002a: 99).

Sonuç olarak, Batı’da 19. yüzyıl başlarında ortaya çıkan ve etkileri giderek tüm dünyayı saran sanayileşme ve kentleşme süreçlerine bağlı olarak meydana gelen toplumsal değişimler (Günay, 1999: 271), toplumların sadece maddi unsurlarını etkilemekle kalmamış, maddi olmayan unsurlarına da tesir etmiştir. İnsanların birebir ilişkilerinin zayıflamasına, geleneksel dini yaşayışlarında da bir çözülmeye veya gevşemeye yol açmıştır. Yine, dinin toplumsal fonksiyonlarında da bir çözülme beraberinde getirmiştir.

2. ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ BULGULAR

2.1. Araştırma Alanının Genel Özellikleri

2.1.1. Bölgenin Coğrafi ve Tarihi Özellikleri

Bir toplumun üyeleri tarafından paylaşılan sosyal davranışların anlamlarının ve kökenlerinin anlaşılabilmesi için davranışın sergilendiği coğrafyanın fiziki özellikleri ve bu coğrafyanın tarihi bağlantılarının derinlemesine incelenip genel özelliklerinin ortaya konması ve toplumun gündelik hayattaki sosyal davranışlarıyla bağlantılı olup olmadığının belirlenmesi gerekir. Böylelikle bir davranışın ilk ortaya çıktığı şekliyle tarihi süreç içerisinde ne gibi değişimlere uğradığı saptanmış olur.

Bu çalışmanın araştırma alanını oluşturan “Kerimli, Kısıklı ve Muratlı” köylerinin de coğrafi ve tarihi özelliklerinin olanaklar çerçevesinde kısaca belirtilmesi bölgenin sosyo-kültürel yapı özelliklerinin açıklanabilmesi açısından önem taşımaktadır.

Çevresinde “Anabat” yöresi olarak bilinen bölge, 1970’li yılların sonuna kadar tek bir köy adı altında anılırken, önce Kerimli’nin, 1990’lı yılların ortalarında da Muratlı ve Reyhanlı’nın ayrılmasıyla dört ayrı muhtarlık halini almıştır. Bu gün bile daha çok “Anabat” olarak bilinen bu köy grubunu oluşturan köyler de kendi içlerinde bir çok obadan meydana gelmektedir. Kerimli, Kerimli merkez ve Yolboyu obasından oluşurken, daha önce bu köy grubunun tümünü adı altında toplayan Kısıklı, Kısıklı merkez (Anabat), Toslaklı, Kayabaşı ve Mullaşağı obalarında meydana gelmektedir. Muratlı ise, Muratlı merkez, Serintepe ve Kerer obalarını içine almaktadır.

Adı geçen köyler, sosyolojik köy tiplerinden, yerleşim özelliklerinden de anlaşılacağı gibi dağınık orman köyleri tipine uymaktadır. Çünkü, bölge sınırları içindeki toprakların yarısından fazlası ormanlık alanlarla kaplıdır. Arazinin de engebeli olmasından dolayı köylerin yerleşimi de daha çok dağınık bir görünümündedir. Dağınık bir yerleşim özelliğine sahip olan köylerin birbirleriyle olan sınırlarını da kesin çizgileriyle ayırmak güç olmaktadır. Çünkü, köylerin yerleşim alanları birbiri içine girmiş bir vaziyettedir. Bu da, köylerin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapı itibarıyla birbiriyle aynı özellikte olmalarına yol açmıştır.

Yerleşim özelliklerine değindikten sonra köylerin bulunduğu çevrenin coğrafi özelliklerine de bakılacak olursa; köyler arasında fazla bir mesafe olmasa da şehir merkezine yakınlık açısından ilk sırayı yaklaşık 65 km ile Kerimli almaktadır. Muratlı yaklaşık 63 km, Kısıklı ise yaklaşık olarak 65 km ile şehre en uzak köy konumundadır. Köyler konum olarak Kahramanmaraş’ın güneybatısında yer almakta ve merkez ilçenin Andırın sınırındaki son köylerini oluşturmaktadır.

Köylerin bulunduğu bölgenin kuzeyinde Başkonuş dağı, batısında Balk dağları, güneyinde ise halk arasında Düldür olarak bilinen doruk yer almaktadır. Ceyhan ırmağı Kısıklı ve Muratlı çevresinde güneyden yarım daire çizerek akmakta ve diğer komşu köylerle arada doğal bir sınır oluşturmaktadır. Batıdan ise Toprağasan çayı Andırın sınırını belirlemektedir. Ayrıca köylerin yanından akan Ceyhan nehri üzerinde, köylerin

sosyo-ekonomik yapısı açısından önemli bir yere sahip olan Sır ve Berke barajları yer almaktadır.

Belli bir coğrafyada yaşayan bir topluluğun geçmişi hakkında bilgi edinmek için ya yazılı kaynaklardan yararlanılır, ya o coğrafyada bulunan tarihi eserler incelenerek bir yargıya ulaşılmaya çalışılır, ya da topluluk içinde bulunan, yaşayan tarih olarak da adlandırılan yaşlı kişilerle konuşularak tarihi verilere ulaşılır.

Bu çalışmada da öncelikle araştırmaya konu olan bölgenin tarihi geçmişi hakkında her hangi bir yazılı kaynak olup olmadığı araştırılmış, ancak konuyla ilgili hiçbir kaynağa rastlanmamıştır. Bu yüzden, bölgenin tarihi geçmişi hakkında bilgi sahibi olduğu düşünülen yaşlı kişilerle görüşme yoluna gidilmiştir. Görüşülen kişiler, ise bu köylerden Kerimli'nin bir kısmının Kadirli'nin aynı adı taşıyan köyünden kopup geldiğini, Muratlı'nın ise köken olarak Osmaniye Düziçi'ne dayandığını söylemişlerdir. Bunların dışında kalanların geçmişi hakkında ise kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Görüşülen kişiler, şu anda bulunulan bölgenin eskiden başka din mensuplarının (özellikle Hristiyanlar) yurdu olduğunu söylemiş ve bunlarla ilgili bir çok yerde bir takım yapıtlara rastlandığını vurgulamışlardır. Kısıklı (Anabat), Muratlı-Kerer, Kerimli Narlıtarla ve Demirçağan denilen yerlerdeki kilise, kale ve eski duvar yıkıntıları da bunu doğrular niteliktedir.

Akdeniz iklim kuşağında yer alan bölgede, daha çok bir geçiş iklimi özelliği görülür. Kışlar Akdeniz iklimine göre daha soğuk ve kar yağışları ile geçerken, yazlar ise bir yayla havasında serin geçmektedir. Çevrenin barajlarla çevrilmesi sonucunda yaz aylarında, halk tarafından garbi olarak bilinen yoğun sisler görülmektedir. Yağışların en çok olduğu zaman ise sonbahar aylarıdır.

2.1.2. Bölgenin Sosyo-Kültürel Yapısı

Köyler birbirinden ayrılmadan önce merkezi bir öneme sahip olan Kısıklı'nın kültürel yönden de diğer köylerden daha önde olduğu görülmektedir. Köyler içinde ilk okul ve caminin Kısıklı'da yapıldığı bilinmektedir. Kısıklı'da ilk okul 1940 yılında açılırken, Kerimli'de 1944, Muratlı'da ise 1969'da açılmıştır. Daha sonra ise kerimli-Örencik ve Yolboyu'nda (1989) ve Muratlı-Serintepe'de (1975) (MEM, 1998: 41) birer ilkokul açılmış, sonra ise Kerimli ve Örencik'teki okullar öğrenci yetmezliğinden kapatılmıştır. Halen ise Kısıklı'da bir, Muratlı'da iki, Kerimli'de de bir ilköğretim okulu bulunmaktadır. Şu anda Muratlı ve Kısıklı ilköğretim ikinci kademe öğrencileri Kahramanmaraş'taki YİBO'ya yerleştirilmekte, Kerimli'ninkiler ise Döngel Kasabası'ndaki ilköğretim okuluna taşınmaktadır.

Sağlık kuruluşları açısından bakıldığında, köylerin sağlık hizmetlerinden yoksun olduğu görülmektedir. 1990'lı yılları başında Muratlı-Serintepe ve Kerimli-Yolboyu'na birer sağlık ocağı yapılmasına rağmen personel yokluğundan faaliyet gösterememektedir. Bundan dolayı köylüler sağlık problemleri için ya Döngel Kasabası'na gitmekte ya da şehir merkezinden yararlanmaktadır.

Kırsal alanların geleneksel muhafazakar yapıya sahip olduğu gerçeği bölgede dinsel mabedler olan camilerin çokluğundan kendisini göstermektedir. Çünkü, üç köyün

merkezleri ve hemen her obasında bir camiye rastlanmaktadır. Muratlı-Kerer ve Kısıklı-Kayabaşı hariç tüm yerleşim yerlerinde birer cami bulunmaktadır.

Konut tiplerine bakıldığında orman bölgesi olan köylerde ahşap yapılaşmanın öne çıktığı görülmektedir. Ahşap çatılarla yapılıp üzeri çinko ile kapatılan ve zemini yine ahşapla döşenen konut tiplerinin yaygınlığı göze çarpmaktadır. Son zamanlarda ise betonarme konut tipinde de bir artışın olduğu gözlenmektedir. Eskiden yaygın olarak yapılan kerpiç konutlara rastlansa da yeni yapılan konutlarda hiç örneği görülmemiştir.

Köylerin hepsine elektrik ve telefon hizmetleri götürülmektedir. Elektriğin ilk götürüldüğü 1985 yılından bu yana köylülerin evlerinde kullandıkları elektrikli ev aletlerinde gün geçtikçe artış görülmektedir. Başlangıçtaki siyah-beyaz televizyonların yerini artık renkli ve uydu sistemli televizyonlar yaygın olarak almıştır. Ütü, buzdolabı, yayık vb. aletlerin yanında çamaşır makinesi kullanımında da son zamanlarda bir yaygınlaşma söz konusudur.

2.1.3. Bölgenin Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Türkiye’de 1950 yılından sonra nüfus artışını yılda %2-3 aşan düzenli bir ekonomik gelişme yaşandı. Bu da, şehirlerde iş edinme ortamı yarattı ve kırsal yerleşim bölgelerinden insanların büyük ilgisini çekti. Kırsal itimin kentsel çekimine (Mardin, 1999b: 222-223) nüfusun artmasıyla ortaya çıkan toprak yetersizliği ve tarımda makineleşme gibi sebepler de eklenince kırsal alandaki nüfusun şehirlerdeki iş alanlarına göç etmesine sebep olmuştur

Göç edenler sadece fiziksel bir mekan değişikliği yaşamakla kalmazlar, aynı zamanda sosyal durumlarından, mesleklerinden ve ait oldukları gruplarından ayrılarak yeni girdikleri ortamdan da etkilenirler (Yasa, 1970: 161). Göç ederek şehirde yerleşen ailelerin büyük çoğunluğu köyleriyle irtibatlarını tamamen kesmedikleri için, yeni girdikleri şehir ortamının etkilerini köylerinde kalan aileler üzerine de yansıtırlar (Yasa, 1969: 87).

Özellikle 1950’li yıllarda başlayıp her geçen gün artarak devam eden iç göç olgusu, Kerimli, Kısıklı ve Muratlı köylerinde de yoğun olarak yaşanmaktadır. Bilhassa köylerin yakınında inşa edilen Sır Barajı’ndan sonra bu köylerdeki şehre göç olayı daha da bir artmıştır. Çünkü, 1980’li yılların ortalarında başlayıp 1990’lı yılların başlarında tamamlanan barajın inşasında adı geçen köylerden bir çok insan çalışarak buradan elde ettiği gelirle şehirden ya bir arsa ya da bir ev alma teşebbüsünde bulunmuştur. Baraj suları altında tarlası, bağı- bahçesi olup da bunların karşılığını alan kimseler de bu gelirle yine aynı yolu seçmişlerdir.

1990, 1997 ve 2000 genel nüfus sayımı sonuçlarına bakıldığında köylerden şehre göçün ne kadar yoğun olduğu daha iyi anlaşılabacaktır. Çünkü, her nüfus sayımında köylerin nüfusları bir önceki nüfus sayımına göre daha düşük çıkmaktadır. Araştırma evreninin ona göre belirlendiği son genel nüfus sayımı olan 2000 Genel Nüfus Sayımı’nda ise köylerin toplamdaki nüfusları 918 olarak belirlenmiştir. Bu toplam nüfusta kadınların sayısı 450 olurken, erkeklerin sayısı ise 468’dir. Köylerin ayrı ayrı nüfuslarına baktığımız da; Kerimli’nin nüfusu 220, Kısıklı 270 ve Muratlı 427 olarak tespit edilmiştir (DİE, 2001).

Çizelge 2.1: Son üç nüfus sayımında nüfusun köylere göre dağılımı

Yıllar	Köyler		
	Kerimli	Kısıklı	Muratlı
1990	508	1280	
1997	315	313	439
2000	220	271	427

(DİE, 1991, 1998, 2001)*

Köylerimizde aile ekonomisinin temeli genellikle tarıma ve hayvancılığa dayanmakta olup, bunu bir takım yan iş-güçler desteklemektedir. Bu durum ülkemizin üretmiş olduğu ürünlerin çeşidine göre bölgesel ayrılıklar gösterir. Örneğin, dünya piyasası için ürün yetiştiren bir bölge köyleri ile temel iş-gücü tarım ve hayvancılığa dayanan bölgelerde temel ve yan iş-güçlerin değişeceği doğal bir olaydır (Yasa, 1969: 125). İşte daha çok günlük kazanıp günlük yeme şeklindeki geçimlik ekonominin yaygın olduğu kırsal köy topluluklarında, son zamanlarda yaşanan hızlı değişim sürecine bağlı olarak pazara yönelik ekonomide bir canlanmanın olduğu da söylenebilir. Bu da, kırsal köy topluluklarındaki sosyo-ekonomik yapıda bir geçiş döneminin yaşandığını gösterir.

Dört mevsimin yaşandığı yurdumuzda, köylerin bulunduğu coğrafyanın fiziki özellikleri ve iklim yapısı, sosyo-ekonomik yapının şekillenmesinde büyük rol oynar. Bulunulan arazi yapısına göre köyün ekonomisinde tarımsal girdiler ya da hayvancılık önemli geçim kaynağını oluşturur. Yaşanan iklim koşullarına göre de tarımsal alanda yapılan faaliyetlerde farklılaşmalar görülür. Bütün bunların yanında, köyün yakınında bulunan bir fabrika, baraj vb. sanayi kuruluşları da o çevre insanının sosyo-ekonomik uğraşları veya başka bir ifadeyle iktisadi zihniyetinde bazı değişmelere yol açabilir.

Köylerde faaliyet gösteren “*menfaat birlikleri*”, köyün kapalı ve muhafazakar bir cemaat yapısından çıkarak geçimlik ekonomiden piyasa ekonomisine bağlanmasında ve şehirle karşılıklı olarak kültür alış verişinde bulunan bir grup haline geçebilmesinde önemli bir fonksiyon görebilir (Bilgiseven, 1988: 177). Köylerde bulunabilecek menfaat birlikleri arasında; kooperatifler, dernekler, imece grupları, sendikalar vb. sayılabilir.

Araştırma alanını oluşturan köy grubunun sosyo-ekonomik yapısına genel hatlarıyla bakıldığında, kırsal alanların ortak karakteristiğini oluşturan tarım ve hayvancılığa dayalı ekonominin buralarda da yaygın olarak görüldüğüne şahit olunmaktadır. Fakat son yıllarda, hızlı bir şekilde artan köyden kente göç ve nüfusun artmasıyla birlikte toprakların yetersiz hale gelmesi sonucunda daha çok gençlerin köy dışı işçiliğine açılmaları, bu köy grubundaki tarımsal ve hayvancılık faaliyetlerinde eskiye nazaran bir düşüş yaşanmasına neden olmuştur. Bir de bu köylerden eğitim görmek için ayrılan gençlerin, eğitimi daha çok bir iş sahibi olmak amacına yönelik algıladıkları için, köy işlerini öğrenmekten yoksun yetişmeleri ve köylerdeki tarımsal ve hayvancılıkla ilgili faaliyetlere daha mesafeli davranmalarına neden olmakta, bu da, bu tür faaliyetlerin gerilemesinde yardımcı bir unsur olabilmektedir.

Bu köy grubunda tarımsal faaliyet olarak, arazilerin susuz kıraç arazi olmasından dolayı tahıl ürünlerinin (buğday, arpa) yoğunluğu göze çarpmaktadır. Bu gibi tahıl ürünleri de pazarlık üretimden çok geçimlik olarak üretilmektedir. Piyasa ekonomisine

* 1990 Genel Nüfus Sayımında; Kısıklı ve Muratlı aynı muhtarlıktır.

yönelik yapılan üretimlerin ise daha çok sulama gerektiren bağ-bahçe ürünlerine dayandığı görülmektedir. Yaygın olmamakla birlikte, bazı meyve (elma, ceviz, nar, hurma) ve sebzelerin (patates, soğan, biber, fasulye, domates) sadece geçimlik değil pazarlık için de yetiştirildiği söylenebilir. Özellikle Muratlı ve Kısıklı ekonomisinde zeytinin öneminden de bahsetmek gerekir.

Hayvancılık önceleri bu köy grubunun temel uğraşı alanlarından birini oluştururken, şu anda hayvancılık yapan aile sayıları her köy için birkaç tane ile sınırlıdır. Daha çok küçük baş hayvancılık yapılırken, bunun da Kısıklı ve Muratlı'da Kerimli'ye oranla daha yaygın olduğu söylenebilir. Büyük baş hayvancılık da her evde ihtiyaca binaen birer inek besleme şeklinde olmaktadır. Çok nadir besicilik yapana da rastlanmaktadır.

Tarım ve hayvancılığın dışında köylerin ekonomisinde en büyük girdilerden bir tanesi dışarı işçiliğidir. Daha çok gençlerin Kahramanmaraş dışında belli süreler çalışarak aile ekonomisine katkıda bulunmaları şeklinde olan dışarı işçiliğinde en çok tercih edileni ise telefon tesisatı döşeme işidir. Bunun da çok tercih edilmesinin sebebi, daha önce bazı kişilerin bu işte çalışarak geriden gelenlere rehberlik etmelerinden kaynaklanmaktadır. Bir de inşaları sırasında köylerin ekonomilerine büyük katkı sağlayan Sır ve Berke barajlarının önemine değinilebilir. Çünkü, bu barajların yapımıyla köylerde balıkçılık yaparak gelir sağlayanlar da çıkmaya başlamıştır. Bu da, bir yerleşim merkezi etrafında bulunan sanayi kuruluşlarının, çevrenin sosyo-ekonomik yapısında meydana getirdiği değişmeyi açıklamaktadır.

Kırsal köy yerleşmelerinde esnafılık denince ilk akla gelen ve köylü insanın gündelik acil ihtiyaçlarının karşılandığı köy bakkallarına bu köylerde fazla rastlanmamaktadır. Köylerden sadece Muratlı'da iki bakkal bulunmaktadır. Bakkalların yaygın olmayışının en büyük nedenlerinden biri olarak köylerin gündelik ihtiyaçlar yönüyle kendi kendilerine yeter bir sosyo-ekonomik yapıya sahip olmaları gösterilebilir. Çünkü, kırsal alanlarda insanlar, gündelik birçok ihtiyacı kendi uğraşları olan hayvancılık ve tarımsal faaliyetlerle karşılamaktadırlar. Bunun yanında ulaşım olanaklarındaki artışa paralel olarak şehirle olan ilişkilerdeki nispeten fazlalaşma da buna neden olarak gösterilebilir. İnsanlar, şehre eskiye oranla daha sık gittikleri için çay-şeker gibi köyde üretemedikleri gıda maddelerini de köy bakkalları yerine daha hesaplı ve alternatif imkanı olan şehirden karşılamaktadırlar. Bu da, bakkalların köylerde hayatîyet bulmasına imkan vermemektedir.

Köylünün dışa açılmasında ve ekonomik yönden piyasa ekonomisi için üretime geçmesinde büyük bir öneme haiz olan menfaat birliklerinin bu köy grubunda geçmişte örneğine rastlanmadığı gibi hali hazırda da bununla ilgili bir kuruluş faaliyet göstermemektedir.

2.1.3.1. Cinsiyet ve Yaş Dağılımı

Araştırmanın örneklem grubunu oluşturan 92 kişiden %58.7'sini (54) erkekler, %41.3'ünü (38) de kadınlar oluşturmaktadır. Kadın deneklerin erkek deneklere oranla daha az olmasının nedeni, daha önce de ifade ettiğimiz gibi kırsal köy topluluklarının geleneksel yapısına paralel olarak muhafazakar bir özellik taşımasıdır. Bu yüzden kadınlarla görüşüp diyalog kurma imkanımız erkeklere nazaran daha zor olmuştur.

Çünkü, köy yerlerinde bir kadının yabancı bir erkekle oturup konuşması hiç hoş karşılanmayan bir olaydır.

Çizelge 2.2: Cinsiyet dağılımı

Cinsiyetiniz?		
	S	%
Erkek	54	58,7
Kadın	38	41,3
Toplam	92	100,0

İnsanın doğruyla yanlış ayırt edip kendi kendine karar verebileceği yeterliliğe sahip olduğu yaş olarak kabul elden 15 yaş ve üzerinden seçtiğimiz örneklemin %39.1'i (36) 15-30, %25'i (23) 31-45), %18.5'i (17) 46-60, %17.4'ü (16) ise 61 ve yukarısı yaş grubunda oluşmaktadır.

Çizelge 2.3: Yaş gruplarına göre dağılım

Yaşınız?		
	S	%
15-30	36	39,1
31-45	23	25,0
46-60	17	18,5
61 ve yukarısı	16	17,4
Toplam	92	100,0

2.1.3.2. Medeni Duruma Göre Dağılım

Medeni durum açısından bakıldığında örneklemin %77.2'si (71) evli, %21.7'si (20) bekar ve %1.1'i (1) eşi ölmüş deneklerden oluşmaktadır. Kırsal alanların muhafazakar yapısı gereği “eşinden boşanmış” ve “partneriyle yaşıyor” seçeneklerine hiç rastlanmamıştır.

Çizelge 2.4: Medeni duruma göre dağılım

Medeni durumunuz?		
	S	%
Evli	71	77,2
Bekar	20	21,7
Eşi ölmüş	1	1,1
Toplam	92	100,0

2.1.3.3. Mesleki Statü Dağılımı

Örnekleme oluşturan grubun mesleki statüye göre dağılımı şöyle olmaktadır. %14.1 (13)'i çiftçi, %23.9 (22)'u işçi, %10.9 (10)'u esnaf-zanaatkar, %3.3 (3)'ü memur, %38.0 (35)'i ev hanımı, %9.8 (9)'i ise diğer mesleki gruplardan olmaktadır. Esnaf ve zanaatkar olanların büyük kısmı şehirle sık ilişkileri olan kişilerden meydana gelmektedir. Diğer mesleki gruba mensup olanlar arasında ise daha çok öğrenciler ve belli bir işi bulunmayanlar yer almaktadır. Deneklerin 38'inin kadınlardan oluştuğu gerçeğinden hareketle, kadınların tamamına yakınının ev hanımı seçeneğinde birleştikleri anlaşılmaktadır.

Çizelge 2.5: Mesleki statüye göre dağılım

Mesleğiniz nedir?		
	S	%
Çiftçi	13	14,1
İşçi	22	23,9
Esnaf-zanaatkar	10	10,9
Memur	3	3,3
Ev hanımı	35	38,0
Diğer	9	9,8
Toplam	92	100,0

2.1.3.4. Sosyo-Ekonomik Düzey Dağılımı

“Ailenizin ortalama aylık geliri nedir” sorusuna deneklerin %29.3 (27)'ü 0-150 milyon, %40.2 (37)'si 151-250 milyon, %20.7 (19)'si 251-500 milyon, %9.8 (9)'i ise 501 ve yukarısı yanıtını vermişlerdir. Özellikle 501 milyon ve yukarısı yanıtını verenlerin içerisinde emekli ve memurların daha fazla yer aldığını belirtmek gerekir. Bu da, araştırma alanında sosyo-ekonomik statü açısından pek bir farklılaşmanın ve buna bağlı olarak toplumsal tabakalaşma olgusunun kesin çizgileriyle var olmadığını göstermektedir.

Çizelge 2.6: Sosyo-ekonomik statüye göre dağılım

Ailenizin ortalama aylık geliri?		
	S	%
0-150 milyon	27	29,3
151-250 milyon	37	40,2
251-500	19	20,7
501 ve yukarısı	9	9,8
Toplam	92	100,0

2.2. Kırsal Toplumda Sosyo-Kültürel Değişim Unsurları

2.2.1. Aile Yapısı

Türkiye’de geleneksel kırsal aile, geniş ataerkil aile dediğimiz baba, anne, bir veya daha fazla evlenmiş oğullar, bu oğulların eşleri ve çocukları ile evlenmemiş kız ve erkek çocuklardan oluşan aile türü kendi kendine yeten küçük toprak işleyen çevrelerin aile yapısıdır (Kıray, 1974: 5).

Gelişmişlik seviyesi ne olursa olsun her toplumun her an değişmekte olduğu genel kabul gören bir görüştür. Buradan hareketle aile kurumunun toplumsal yapı içerisindeki fonksiyonlarına tüm olarak bakıldığı zaman, en tutucu aile tipi olan geleneksel geniş ailede dahi değişmeye yol açan ve toplumsal değişme sonunda doğal olarak aile yapısının da farklılaşması sonucunu doğuracak olan eğilimleri görürüz (Kongar, 1970: 75-76).

Kırsal bölgede artan nüfus ve değişen geçim şartları içerisinde ailenin bir uyum mekanizması olarak gösterdiği değişiklikler çok önemli olmakla birlikte belli bir aşamadan sonra yeterli olmamaktadır. Bu noktadan sonra, artı nüfus ve artı emek artık gizli işsiz ve parçalanmış ve yardımlaşan aile birimleri halinde bile kırsal bölgede kalamayıp köyü terk etmektedir (Kıray, 1974: 6). Bu da, kırsal geniş aile yapısında parçalanmalara yol açmaktadır.

Araştırma alanını oluşturan köy grubundaki aile yapısı; ailede bulunan fertler, evlilik şekilleri, evlilik yaşı, çocukların evlilik kararları ve ailede karar verme yetkisi açısından incelenerek bir değişiklik yaşanıp yaşanmadığı somut bir şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çizelge 2.7: Ailede bulunan fertlere göre aile tipi durumu

Ailenizde bulunan fertler kimler?		
	S	%
Karı-koca	8	8,7
Eşler ve çocuklar	64	69,6
Eşler, çocuklar ve aile büyükleri	15	16,3
Diğer	5	5,4
Toplam	92	100,0

Araştırmaya katılan deneklerin %8.7’si (8) ailelerinin karı-kocadan oluştuğunu, %69.6’sı (64) eşler ve çocuklardan oluştuğunu, %16.3’ü (15) eşler, çocuklar ve aile büyüklerinden oluştuğunu ve %5.4’ü (5) ise bunların dışında farklı üyelerden oluştuğunu ifade etmişlerdir. Bu son seçenekte birleşenlerin çoğu ise ailelerinde evli erkek çocukları ve onların çocuklarının yer aldığı aile mensuplarından oluşmaktadır. Bu verilerden hareketle, diğer seçeneğinde yer alan %5.4’lük oranı da eşler, çocuklar ve aile büyüklerinden oluşan ailelere eklediğimiz takdirde, geleneksel geniş aile tipinde büyük kırılmaların yaşandığı ve çekirdek aile şekline doğru hızlı bir dönüşümün gerçekleştiği görülmektedir.

Geleneksel kırsal topluluklarda evlilik şekli olarak “görücü usulü” ile evlenmenin yaygın olduğu gerçeği genel kabul gören bir görüştür. Fakat yaşanan hızlı sosyo-kültürel değişmeye paralel olarak kırsal alanlardaki evlilik şekillerinde bir değişimin yaşandığı gerçeği araştırma alanında da görülmektedir. “Evlenirken nasıl bir yol izlersiniz” sorusuna %52.2 (48) oranında görücü usulü, %46.7 (43) oranında karşılıklı anlaşarak yanıtı verilirken, %1.1 (1) kaçırarak yanıtı verilmiştir. Sorunun evli ve bekar tüm deneklere uygulandığı dikkate alındığında “görücü usulü” yanıtının daha çok evli olanlardan geldiği ve yaş ortalaması düştükçe görücü usulü ile evlenme şeklinin fazla benimsenmediği %52.2’lik orana karşı %46.7’lik orandan anlaşılmaktadır.

Çizelge 2.8: Yaş gruplarına göre evlilik şekli tercihi durumu

Yaş gruplarına göre evlenme şekilleri										
	15-30		31-45		46-60		61 +		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Görücü usulü	7	19,4	9	39,1	17	100,0	15	93,8	48	52,1
Karşılıklı anlaşarak	28	77,8	14	60,9	-	-	1	6,3	43	46,7
Kaçırarak	1	2,8	-	-	-	-	-	-	1	1,1
Toplam	36	100,0	23	100,0	17	100,0	16	100,0	92	100,0

Çizelge 8’deki dağılıma bakıldığında bu değişim daha iyi anlaşılmaktadır. 46-60 yaş grubundakilerin tamamının görücü usulü ile evlendikleri 61 ve üzeri yaş grubunun ise %93.8 gibi yüksek bir oranının görücü usulünü tercih ettikleri görülmektedir. 15-30 ve 31-45 yaş gruplarının da daha çok karşılıklı anlaşarak yanıtında birleştikleri (%77.8 ve %60.9) görülmektedir.

Çocukların evliliklerine kimin karar verdiği şeklindeki soruya verilen cevapların, görücü usulü ile evlenmenin artık yerini gençlerin kendilerinin anlaşması gerektiği şeklindeki görüşe bıraktığı ve evlilik şekillerinde nasıl bir değişimin yaşandığını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Bu soruya deneklerin %19.6 (18)’sı anne-babanın buna karar vermesi gerektiğini belirtirken, %54.3 (50)’ü kendilerinin anlaşmaları gerektiğini vurguladıkları, %25.0 (23)’ü da ailenin ortak kararı olması gerektiğini belirttikleri anlaşılmaktadır. Yalnız bu konuyla ilgili olarak, kız çocuklarının evlilik kararlarında anne-babanın rolünün hala büyük olduğu görüşülen denekler tarafından vurgulanmıştır. “Yerini bulduğu” takdirde verilmesi gerektiğini düşünen bir çok insana da araştırma sahasında rastlanmıştır. Bu da, kırsal alandaki kızların istedikleri ile evlenememelerinin ve aile baskısının az da olsa hala var olduğunu göstermektedir. Yani “kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya ya zurnacıya varır” sözünün buralarda geçerliliğini koruduğu görülmektedir.

Çizelge 2.9: Çocukların evlilik kararlarını verme durumu

Çocuklarınızın evlilik kararlarını kim verir?		
	S	%
Anne-baba	18	19,6
Kendileri	50	54,3
Ailece	23	25,0
Diğer	1	1,1
Toplam	92	100,0

Bu konuyla ilgisi olmasından dolayı evli kadın deneklerden birinin şu sözleri geçmişteki evlilik şekilleri ile şimdiki durum arasındaki farkı daha iyi açıklamaktadır. *“Biz nişanlılarımızı (evlenilecek kişi) hiç görmezdik. Büyükler karar verdikten sonra bize bir şey demek düşmezdi. Nişanlandıktan sonra ise onu görünce kaçırdık”.*

Evli deneklerin evlilik yaşları ve tüm deneklerin evlilik yaşı hakkındaki düşünceleri de evlilik yaşındaki değişimleri ortaya koymaktadır.

Çizelge 2.10: Evli deneklerin evlilik yaşı dağılımı

Evlilik yaşıınız?		
	S	%
15-19	23	32,4
20-25	27	38,0
26-30	14	19,7
31 ve yukarısı	7	9,9
Toplam	71	100,0

Yukarıdaki çizelgeden de anlaşılacağı üzere, evli deneklerin %32.4 (23)'ü evlilik yaşlarının 15-19 yaşları arasında olduğunu, %38 (27)'i 20-25 yaşlarında olduğunu, %19.7 (14)'si 26-30 arasında olduğunu, %9.9 (7)'u ise 31 ve yukarısı yaşlarda evlendiklerini belirtmişlerdir. Tüm deneklere yöneltilen *“evlilik yaşı kaç olmalıdır”* sorusuna da %9.8 (9) oranında 15-19 yaşları, %48.9 (45) oranında 20-25 yaşları, %30.4 (28) oranında 26-30 yaşları ve %10.9 (10) oranında da 31 ve yukarısı yaşları yanıtı verilmiştir. Birinci soruda 15-19 yaşları arasında evlenenlerin oranı ile ikinci sorudaki bu yaşlarda evlenilmesi gerektiğini düşünenlerin oranı arasında büyük bir fark göze çarpmaktadır. Bu da, erken yaşta evlenme düşüncesinde bir değişimin yaşandığını ortaya koymaktadır. Ancak örneklemde dahil olanların bir çoğunun kız çocuğunun erken yaşta evlenmesi gerektiğini hala benimsedikleri görülmüştür. Özellikle yirmi yaşını geçen kız çocuğuna *“evde kalmış”* olarak bakıldığı gerçeğiyle karşılaşmıştır.

Çizelge 2.11: Evlilik yaşı ile ilgili düşünceler

Evlilik yaşı kaç olmalıdır?		
	S	%
15-19	9	9,8
20-25	45	48,9
26-30	28	30,4
31 ve yukarısı	10	10,9
Toplam	92	100,0

Aile, farklı statü ve rollere sahip bireylerin oluşturdukları küçük bir topluluktur. Aile içindeki bireylerin rolleri ve bu rollere bağlı olarak sahip olduğu statüsü bireyin hiyerarşik kademedeki yerini belirler. Geleneksel Türk ailesinde önemli kararların alınmasında, gelenek gereği kadınlara fazla söz düşmemektedir. Alınacak karar ne olursa olsun son söz erkeğindir (Merter, 1990: 60). Araştırmaya konu olan köylerde de

ailede ataerkil bir yapının olduğu görülmektedir. Aşağıdaki çizelgede araştırmaya katılanların %60.9 (56) gibi yüksek bir oranı ailede önemli kararların genelde baba tarafından alındığını belirtmişlerdir. Bunu, %28.3 (26)'lük oranla bütün aile diyenler takip ederken, %6.5 (6)'lik oran kararların aile büyüğü, %4.3 (4)'lük oran ise kararların anne tarafından alındığını vurgulamışlardır. Ailede alınan önemli kararlarda kadının rolünün ne kadar düşük olduğu yukarıdaki %4.3'lük orandan anlaşılmaktadır. Bu da, kırsal ailede ataerkil yapının ne kadar hakim olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Çizelge 2.12: Ailede otorite yapısı ile ilgili durum

Ailenizde kararları genelde kim alır?		
	S	%
Baba	56	60,9
Anne	4	4,3
Aile büyüğü	6	6,5
Bütün aile	26	28,3
Toplam	92	100,0

2.2.2. Eğitim Düzeyi ile İlgili Durum

Artan nüfus ve değişen sosyal yapı ilişkileri karşısında hem köyde hem de kentte aşırı derecede çocukları okutma isteği gibi bir olgu gözlenmektedir. 1940'lı yıllardan sonra kırsal bölgelerde okullaşma faaliyetlerinin yaygınlaşmasına paralel olarak okur-yazarlık oranlarında da gözle görülür bir artış yaşanmıştır.

Türkiye'de okur-yazarlık oranları cinsiyete ve yaşa göre farklılık arz etmektedir. Bu farklılaşma kırsal alanlarda kendini daha açık bir şekilde hissettirmektedir. Kırsal alanlarda yaşlılarda ve kadınlarda okur-yazarlık oranları düşük olmakta ve buna köy topluluklarındaki yaygın olan bir takım inanışlar ve eğitime karşı takınılan olumsuz tavır sebep olmaktadır.

Araştırma köylerinde de okullaşmanın 1940'lı yıllarda başladığı daha önce ifade edilmişti. Okullaşma her ne kadar 1940'lı yıllarda başlasa da o döneme ait eğitimle ilgili düşünceler kadınların modern eğitim görmelerini engellemiş ve belli yaş üzerindeki kadınlarda okur-yazarlık oranının neredeyse sıfır olmasına neden olmuştur. Bunu ihtiyar denecek yaşlardaki erkeklerde de görmek mümkündür. Lakin, genç kuşaklara inildikçe okur-yazarlık oranının büyük bir artış sergilediği görülmektedir. Özellikle 1980'li yıllardan sonra bu köy grubunda çocuklarını ilkokuldan sonra okutma geleneğinin de artarak devam ettiği gözlenmiştir. Bunun artmasında, "Sır Barajı" olayı büyük pay sahibidir. "Sır Barajı" ile köylerin sosyo-ekonomik ve demografik yapısında meydana gelen değişimler, eğitim düzeyinde de değişimlere neden olmuştur.

Köylerin eğitim düzeyi ile ilgili dağılım çizelge 13'te görülmektedir.

Çizelge 2.13: Eğitim düzeyi ile ilgili durum dağılımı

Eğitim durumunuz nedir?		
	S	%
Okur-yazar değil	20	21,7
Diplomasız okur-yazar	4	4,3
İlkokul	46	50,0
Ortaokul	6	6,5
Lise	10	10,9
Üniversite-Yüksekokul	6	6,5
Toplam	92	100,0

Köylerde örnekleme dahil olanların %21.7 (20)'si okur-yazar olmayanlardan, %4.3 (4)'ü diplomasız okur-yazarlardan, %50 (46)'si ilkokul, %6.5 (6)'i ortaokul, %10.9 (10)'u lise, %6.5 (6)'i ise üniversite-yüksekokul düzeyinde okur-yazar olanlardan oluşmaktadır. Okuma-yazma bilmeyenlerin oranı %21.7 ile Kahramanmaraş geneli ile (%21) hemen hemen paralellik göstermektedir (Yalçın, 1999: 95).

Türkiye'de okur-yazar olmayanların oranları kadın ve erkeklere göre farklılık arz etmektedir. Okur-yazar olmayan kadınların oranı %28 iken, erkeklerinki ise %11.2'dir. Buna Kahramanmaraş genelinde bakıldığında, okur-yazar olmayanların çoğunluğunu %30'luk oranla yine kadınların oluşturduğu, erkeklerin oranının ise %12 olduğu görülmektedir (Yalçın, 1999: 95).

Araştırma alanında da bu oranın kadınlar için daha fazla olduğu çizelge 14'ten anlaşılmaktadır.

Çizelge 2.14: Cinsiyete göre eğitim düzeyi durumu

Cinsiyete göre eğitim düzeyi durumu						
	Erkek		Kadın		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Okur-yazar değil	3	5,6	17	44,7	20	21,7
Diplomasız okur-yazar	3	5,6	1	2,6	4	4,3
İlkokul	30	55,6	16	42,1	46	50,0
Ortaokul	3	5,6	3	7,9	6	6,5
Lise	9	16,7	1	2,6	10	10,8
Üniversite-Yüksekokul	6	11,1			6	6,5
Toplam	54	100,0	38	100,0	92	100,0

Araştırma köylerinde okur-yazar olmayan erkeklerin oranının %5.7 (3), kadınların ise %44.7 (17) olduğu görülmektedir. İlkokul düzeyinde okur-yazar erkeklerin %54.7 (29) ile %42.1 (16) oranındaki kadınlardan daha fazla oldukları anlaşılmaktadır. Ortaokul mezunlarında oran erkekler için %5.7 (3) iken kadınlarda bu oran %7.9 (3) dur. Lise düzeyi okur-yazarlarda erkeklerin büyük üstünlüğü %17.0 (9)'lük orana karşı %2.6 (1)'lik oranla göze çarpmaktadır. Üniversite- yüksekokul düzeyinde okur-yazar olan bir kadın bulunmadığı, erkeklerin oranının ise %11.3 (6) olduğu görülmektedir.

Çizelge 2.15: Yaş gruplarına göre eğitim düzeyi durumu

Yaş gruplarına göre eğitim düzeyi durumu										
	15-30		31-45		46-60		61 +		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Okur-yazar değil			3	13,0	7	41,2	10	62,5	20	21,7
Diplomasız okur-yazar			1	4,3	2	11,8	1	6,3	4	4,3
İlkokul	18	50,0	15	65,2	8	47,1	5	31,3	46	50,0
Ortaokul	5	13,9	1	4,3					6	6,5
Lise	9	25,0	1	4,3					10	10,8
Üniversite-Yüksekokul	4	11,1	2	8,7					6	6,5
Toplam	36	100,0	23	100,0	17	100,0	16	100,0	92	100,0

Yukarıdaki çizelgeden de anlaşılacağı üzere, adı geçen köylerde yaş ortalaması yükseldikçe, buna paralel olarak okur-yazar olmayanların oranında da bir artış gözlenmektedir. 15-30 yaş grubunda okur-yazar olmayanlara hiç rastlanmazken, 61 ve yukarısı yaş grubunda okur-yazar olmayanların oranlarının %62.5 (10) gibi yüksek bir değere sahip olduğu görülmektedir. Lise ve üniversite düzeyinde öğrenime sahip olanların çoğunluğun da yine 15-30 yaş grubunda olduğu, 46-60 ve 61 ve yukarısı yaş gruplarında bu düzeylerde eğitime sahip olanlara hiç rastlanmadığı anlaşılmaktadır. Bu da, eğitime verilen önemin geçmişe göre daha fazla olduğunu ve eğitimle ilgili tavır alışlarda bir değişim yaşandığını göstermektedir.

Çizelge 2.16: Sır Barajı'nda çalışma durumuna göre eğitim düzeyi dağılımı

Sır Barajı ile eğitim arasındaki ilişki						
	Evet		Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Okur-yazar değil	18	23,7	2	12,5	20	21,7
Diplomasız okur-yazar	3	3,9	1	6,3	4	4,3
İlkokul	37	48,7	9	56,3	46	50,0
Ortaokul	3	3,9	3	18,8	6	6,5
Lise	9	11,8	1	6,3	10	10,8
Üniversite-Yüksekokul	6	7,9	-	-	6	6,5
Toplam	76	100,0	16	100,0	92	100,0

Sır Barajı'nın bu köy grubunun sosyo-ekonomik ve demografik yapısı açısından çok önemli olduğu daha önce ifade edilmişti. Sır Barajı'ndan sonra bu köylerde eğitimle ilgili düşünce yönüyle de bir değişim yaşandığı ve özellikle bu barajın inşasında çalışanların, çocuklarının ilkokuldan sonra öğrenim görmeleri için daha fazla çalıştıkları anlaşılmaktadır. Çizelge 16'da, üniversite-yüksekokul seviyesinde eğitime sahip olanların hepsinin, "siz ya da ailenizden biri Sır Barajı'nda çalıştı mı" sorusuna "evet" yanıtını verdikleri, lise düzeyinde öğrenim görenlerin ise biri hariç diğerlerinin "evet" yanıtını verdikleri görülmektedir.

2.2.3. Şehirle İlişki Sıklığı Durumu

Türkiye'de karayolu yapımında bir atılımın gerçekleştiği 1950'li yıllardan önce kırsal alanla şehir merkezleri arasında büyük bir irtibat kopukluğu yaşanmakta idi. Kış

mevsimi ile birlikte kapanan köy yolları köylülerin aylarca şehirle ilişki kuramamalarına neden oluyordu. Bu durumda kırsal alanlar dışa kapalı toplumlar halini alıyordu.

1950’li yıllardan sonra karayolu ağında büyük bir yaygınlaşma oldu. Teknolojik gelişmelerle birlikte ulaşım araçlarında da bir modernleşme yaşanmaya başladı. İşte hem karayolu ağının yaygınlaşması hem de ulaşım araçlarının modernleşmesi kırsal köy toplumlarının şehirle olan ilişkilerinin sıklaşmasına neden oldu. Şehirle olan ilişkilerin artmasıyla kapalı toplum niteliği taşıyan köyler yavaş yavaş dışa açık hale gelmeye başladı.

Araştırma alanındaki köylerin şehirle olan ilişkileri anlatılanlara göre eskiden hayvanlarla gidip-gelme şekinden ibaretken, şu durumda köylerden şehre günlük yolcu götürüp getiren araçlarla ulaşım sağlanmaktadır. Bu da, eskiye oranla ulaşım olanaklarındaki büyük değişimi sergilemektedir. Çizelge 17’ye baktığımızda şehirle olan ilişki sıklığı daha açık görülmektedir.

Çizelge 2.17: Şehirle ilişki sıklığı durumu

Şehre ne kadar sıklıkla gidiyorsunuz?	S	%
Her gün	16	17,4
Haftada bir kaç gün	9	9,8
Haftada bir	6	6,5
Ayda bir	20	21,7
Senede bir kaç gün	38	41,3
Diğer	3	3,3
Toplam	92	100,0

Araştırmaya katılanların %17.4 (16’ü şehre günlük gittiklerini belirtirken, %9.5 (9)’i haftada birkaç gün, %6.5 (6)’i haftada bir, %21.7 (20)’si ayda bir, %41.3 (38)’ü yılda birkaç gün gittiklerini belirtmişlerdir. %3.3 (3)’lük oran ise bunun dışında farklı bir yanıt vermiştir. Buradan köylülerden şehre en az gidenlerin bile yılda birkaç gün gittikleri görülmekte, her gün, haftada birkaç gün, haftada bir ve ayda bir gidenlerin oranlarına bakıldığında ise şehirle ilişkilerindeki değişim anlaşılmaktadır. Şehre her gün gidip gelenlerin de daha çok köylerden şehre yolcu taşıyan araç sahiplerinin olduğu söylenebilir.

Erkeklerle kadınların şehirle ilişkileri karşılaştırıldığında, kadınların erkeklere oranla şehre daha az gidip geldikleri görülmektedir. Erkek deneklerden %24.1 (13)’i şehirle ilişki sıklığında her gün yanıtını verirken, %18.5 (10)’i senede birkaç gün yanıtını vermişlerdir. Bu oranın kadınlar için her gün yanıtında düştüğü görülürken, senede birkaç gün yanıtında çok yükseldiği görülmektedir. %7.9 (3)’ü her gün yanıtında, %73.7 (28)’si de senede birkaç gün yanıtında birleşmişlerdir.

Çizelge 2.18: Cinsiyet dağılımına göre şehirle ilişki sıklığı durumu

Cinsiyete göre şehirle ilişki sıklığı						
	Erkek		Kadın		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Her gün	13	24,1	3	7,9	16	17,3
Haftada bir kaç gün	8	14,8	1	2,6	9	9,7
Haftada bir	6	11,1	-	-	6	6,5
Ayda bir	17	31,5	3	7,9	18	21,7
Senede bir kaç gün	10	18,5	28	73,7	38	41,3
Diğer	-	-	3	7,9	3	3,2
Toplam	54	100,0	38	100,0	92	100,0

2.2.4. Kitle İletişim Araçlarıyla İlişkiler

Kırsal alanda temel değişim unsurlarından biri de kitle iletişim araçlarıdır. Bu gün dünyada milyonlarca insanın kitle iletişim araçlarından doğrudan ya da dolaylı olarak etkilendiği bir gerçektir (Türkkahraman, 2000: 11). Kitle iletişim araçları olarak bilinen radyo, televizyon, gazete ve diğer yayınların fonksiyonları sadece bilgi aktarmak değildir. Bu mekanizmalar, kişinin genel kültürünü etkileyici faaliyette de aktiftir (Türkkahraman, 2000: 36).

Radyo, televizyon, gazete gibi kitle iletişim araçlarının kırsal alanlarda da yaygınlık kazanması, geleneksel kalıplara sahip kırsal köy kültüründeki bazı değerlerin değişmesine neden olmuştur. Günümüzde özellikle çok köklü bir etki gücüne sahip televizyonun en ücra kırsal alanlara kadar uzanan yaygınlığı, onu bu anlamda toplumsal etkileşimin ve değişimin en önemli araçlarından biri haline getirmiştir. Televizyon, haberleri, belgeselleri, eğitici ve eğlence programları ile ailelerin kültürel şekillenme sürecinde belirleyici rol oynamaktadır (Çelik, 2002a: 191-192). Bu özelliği ile televizyon köylerin dış dünyayla bağlantı aracı halini almış ve kapalı köy topluluklarını dışa açık hale getirmiştir.

Başka bir etkili iletişim aracı olan gazetenin ise köylerde fazla yaygın olmadığı bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla köylerde gazete okuma oranı çok düşük bir durumdadır.

Araştırma alanında da kitle iletişim aracı olarak televizyonun yaygınlığı gözlenmiştir. Televizyonlarda artık o eski klasik antenler kullanılmamakta, uydu sistemli televizyon antenlerinin kullanıldığı görülmektedir. Televizyonun bu şekilde yaygınlık kazanması, kırsal alanda muhafazakar yapının kırılmasında ve bu bölgelerin değişime uğramasında büyük rol oynamaktadır. Bu da, kitle iletişim alanında köylerde yaşanan değişimi açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Gazeteye olan ilgi ise, köyler için geçerli olan fazla ilgi duymama gerçeğiyle paralellik arz etmektedir. Bu köylerde de gazete okumanın fazla olmadığı görülmüştür.

Çizelge 19'da deneklerin gazete okumaya yönelik eğilimleri görülmektedir.

Çizelge 2.19: Gazete okuma durumu

Gazete okur musunuz?		
	S	%
Her gün	13	14,1
Haftada bir kaç gün	11	12,0
Haftada bir	3	3,3
Çok seyrek	23	25,0
Okumam	42	45,7
Toplam	92	100,0

Araştırmaya katılan deneklerin %14.1 (13)'i her gün gazete okuduklarını, %12.0 (11)'i haftada bir kaç gün gazete okuyabildiklerini, %3.3 (3)'ü ancak haftada bir gazete okuduklarını, %25.0 (23)'ü gazete okumaya çok seyrek zaman ayırdıklarını, %47.7 (42)'si ise hiç gazete okumadıklarını belirtmişlerdir. Buna cinsiyet dağılımına göre bakıldığında, kadınların gazeteyle daha az ilgili olduğu görülecektir. Bunda da kadınların okuma-yazma bilme oranlarının düşük olması, bu tür şeylere gündelik işlerden fazla zaman kalmaması ve en önemlisi gazetenin köylerde yaygın olarak bulunmaması rol oynamaktadır.

Çizelge 2.20: Cinsiyet dağılımına göre gazete okuma durumu

Cinsiyete göre gazete okuma durumu						
	Erkek		Kadın		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Her gün	12	22,2	1	2,6	13	14,1
Haftada bir kaç gün	10	18,5	1	2,6	11	11,9
Haftada bir	3	5,6	-	-	3	3,2
Çok seyrek	18	33,3	5	13,2	23	25,0
Okumam	11	20,4	31	81,6	42	45,6
Toplam	54	100,0	38	100,0	92	100,0

Erkek deneklerin %22.2 (22)'si her gün gazete okuduklarını belirtirken, kadınların her gün gazete okuyanlarının oranı %2.6 (1) da kalmaktadır. Hiç okumayanlar yönüyle baktığımızda, yine kadınların oranının çok yüksek olduğu görülür. Hiç gazete okumam diyen erkeklerin oranı %20.4 (11), hiç gazete okumayan kadınların oranı ise %81.6 (31) olmaktadır. Tüm bunlara bakarak araştırma alanındaki köylerde gazete okuma sıklığının fazla olmadığı, bunun kadınlarda daha da düştüğü sonucuna ulaşılmaktadır.

Radyo ve televizyonda takip edilen programlar, kişinin cinsiyetine, yaşına ve en önemlisi genel kültürüne göre farklılık gösterebilir. Bu alanlardan haber-belgesel türünün dışındakiler yaklaşık aynı izlenme oranına sahiptir. 1980 yılında yapılan bir araştırmada köylülerin televizyon programlarından daha çok haber ve dini içerikli olanlarını tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır (Acun ve Geray, 1980: 55). Araştırma alanındaki insanların da radyo ve televizyondan takip edilen programlarda tercihlerini farklı farklı alanlarda kullandıkları çizelge 21'de görülmektedir. Haber-belgesel programlarını izlerim diyenler %26.1 (24) oranındadır. Spor programlarının izlenme oranları %16.3 (15) iken, bu tür programları daha çok gençlerin tercih ettiği

söylenbilir. Eğlence- magazin programlarını takip edenlerin oranları %17.4 (16) ile aynıdır. Filmler ise % 14.1 (13) izlenme oranına sahiptir. Son zamanlarda büyük ilgi toplayan yerli diziler de filmler türü arasında değerlendirilmiştir. %8.7 (8) oranında denek de bunların dışında programları takip ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu sayısal veriler, araştırma alanında haber-belgesel türü programların daha fazla takip edildiği ve bunun da kırsal alandaki insanların dünyada ve Türkiye’de olup bitenlere kayıtsız kalmak istemedikleri sonucunu ortaya çıkardığı anlaşılmaktadır.

Çizelge 2.21: Radyo-TV’de takip edilen program türleri

Radyo-TV’de daha çok hangi programları takip ediyorsunuz?		
	S	%
Haber-belgesel	24	26,1
Spor	15	16,3
Eğlence-magazin	16	17,4
Dini programlar	16	17,4
Filmler	13	14,1
Diğer	8	8,7
Toplam	92	100,0

Cinsiyet değişkenine göre radyo ve televizyonda takip edilen program türlerine bakıldığında, haber-belgesel programlarını takipte erkeklerde bir yoğunlaşma olduğu (%42.6) görülmektedir. Kadınların çoğunun da dini içerikli programları tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Kadınların dini içerikli programları izleyenlerinin oranı %31.6 (12) dir. Buna karşılık kadınların haber- belgesel programlarını izlemedeki oranları yok denecek kadar azdır. Erkeklerin de dini içerikli programlara ilgisizliği o kadar olmasa da düşük bir orandadır. Kadınlar haber-belgesel türü programları %2.6 (1) oranında takip ederken, erkekler de dini programları %7.4 (4) oranında takip etmektedirler. Bunların dışında kadınların eğlence-magazin (%26.3) ve film (28.9) türlerinde yoğunlaştıkları, erkeklerinde spor (25.9) ve eğlence-magazin (%11.1) türü programlara ilgi duydukları görülüyor. Kadınların dini içerikli programları daha çok takip etmeleri, kadınların dini değerlere erkeklere oranla daha fazla ilgi duyduğu gerçeğini bir kez daha doğrulamaktadır. Ayrıca araştırma alanında erkeklerin haber türü programları, kadınların da dini içerikli programları daha çok tercih etmeleri, Acun ve Geray tarafından ulaşılan; kırsal alanlardaki insanların haber ve dini içerikli programları daha çok izledikleri sonucunu destekler niteliktedir.

Çizelge 2.22: Cinsiyet dağılımına göre radyo- TV’de takip edilen program türleri

Cinsiyete göre radyo-TV programlarını izleme	Erkek		Kadın		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Haber-belgesel	23	42,6	1	2,6	24	26,0
Spor	14	25,9	1	2,6	15	16,3
Eğlence-magazin	6	11,1	10	26,3	16	17,3
Dini programlar	4	7,4	12	31,6	16	17,3
Filmler	2	3,7	11	28,9	13	14,1
Diğer	5	9,3	3	7,9	8	8,6
Toplam	54	100,0	38	100,0	92	100,0

2.2.5. Boş Zaman Değerlendirme Durumu

Hızla değişmekte olan topluluklarda boş zaman değerlendirme kavramının inceleme konusu yapılması gerçekten zor bir iştir. Bütün halkın iş-güç düzeni, zevkleri, duygu ve düşünceleri sürekli bir değişme süreci içerisinde bulunmaktadır. Bu bakımdan geleneksel veya durağan sayılan köy topluluklarında böyle bir konunun incelenmesi hiç şüphesiz belirli kalıplara uyacağı için daha kolay olacaktır (Yasa, 1969: 222).

Dışa kapalı geleneksel toplumlarda boş zaman faaliyetlerinin en belirgin özelliği çalışma düzeninden farklılaşmamış ve ayrıca örgütlenmemiş olmasıdır. Türk toplumundaki kadın erkek ayrımı bunu daha iyi vurgulamaktadır. Köylerde kadınların ve erkeklerin gündelik işlerinin dışında kalan zamanlarını geçirmek için yaygın olarak yaptıkları şekillenmemiş faaliyetleri vardır. Kadınlar için bunu ziyaretler, erkekler için ise kahvehaneler oluşturur (Kıray, 1998: 57).

Boş zaman değerlendirme açısından araştırma alanında yapılan uygulamada, araştırmaya katılanların çoğunun gündelik normal işlerini boş zaman değerlendirme faaliyeti olarak algıladıkları görülmüştür. Bu da, araştırma alanında da belli örgütlenmiş boş zaman değerlendirme faaliyetlerinin bulunmadığını göstermektedir. Erkekler için en fazla boş zaman değerlendirme faaliyeti olarak bilinen kahvehanelerin bu köylerde bulunmamasının insanların boş zaman değerlendirmek için daha çok komşularla sohbet etmeye ve televizyon izlemeye yönelmesine neden olduğu görülecektir. Bununla birlikte köylerde, kahvehanelerin bulunmaması, köylülerin, (özellikle gençlerin) şehre bu amaçla gitmelerine neden olmaktadır. Zira üç köy halkının da şehirde ortak olarak gittikleri, buluşup sohbet ettikleri ve oyunlar oynadıkları belirli kahvehaneler bulunmaktadır.

Çizelge 2.23: Boş zaman değerlendirme şekilleri

Boş zamanlarınızda neler yaparsınız?		
	S	%
Kitap, dergi ve gazete okurum	19	20,7
Gezerim, spor yaparım	10	10,9
Komşularla sohbet ederim	32	34,8
Radyo-TV izlerim	21	22,8
Diğer	10	10,9
Toplam	92	100,0

Yukarıdaki çizelgeden de anlaşılacağı üzere “ boş zamanlarınızda ne yaparsınız” sorusuna örnekleme oluşturan deneklerin %34.8 (32)’i komşularla sohbet ederim yanıtını vermiştir. %22.8 (21)’i radyo- televizyon izlerim derken, %20.7 (19) oranında kitap, dergi ve gazete okurum diyenler olmuştur. Gezerim, spor yaparım diyenlerin oranı da %10.9 (10) dur. Bunların dışında %10.9 (10) oranında ise farklı boş zaman değerlendirme faaliyeti beyanında bulunanlar olmuştur. Eş-dostla sohbet etmenin bu köy grubunda en belirgin boş zaman değerlendirme faaliyeti olduğu yukarıdaki sayısal verilerden anlaşılmaktadır. Bunu da radyo- televizyon izlemek takip etmektedir. Radyo-televizyon izlemenin bu kadar yaygın olması, araştırma alanının kitle iletişim araçlarıyla ilişki yoğunluğunu da ortaya koymaktadır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi boş zaman değerlendirmede kadın ve erkeklerin faaliyetlerinde bir farklılık ortaya çıkmaktadır. Bu araştırma alanında da kadınlarla erkeklerin boş zaman değerlendirme faaliyetlerinde farklı farklı alanlarda yoğunlaşma gösterdikleri görülmüştür. Erkeklerin %25.9 (14)'ü kitap, dergi ve gazete okurum, %24.1 (13)'i radyo- televizyon izlerim yanıtını vermişler, %7.4 (4)'ü ise bunlardan farklı şeyler söylemişlerdir. Kadınların ise %13.2 (5)'si kitap, dergi ve gazete okumakta, %2.6 (1)'sı gezip, spor yapmakta, %47.4 (18)'ü komşularla sohbet etmekte, %21.1 (8)'i radyo-televizyon izlemektedir. %15.8 (8)'i ise diğer yanıtında birleşmektedir. Kadınlarda diğer yanıtı verenlerin çoğu da dikiş-nakış ve örgü yaptıklarını belirtmişlerdir. Bütün bu sayısal veriler, erkeklerin kitap, gazete okumada ve radyo-televizyon izlemede kadınlardan daha çok yoğunlaştıklarını, kadınların ise erkeklere oranla komşularla sohbet etme şeklindeki boş zaman değerlendirme faaliyetinde daha fazla bulunduklarını göstermektedir.

Çizelge 2.24: Cinsiyet dağılımına göre boş zaman değerlendirme durumu

Cinsiyete göre boş zaman değerlendirme durumu						
	Erkek		Kadın		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Kitap, dergi ve gazete okurum	14	25,9	5	13,2	19	20,6
Gezerim, spor yaparım	9	16,7	1	2,6	10	10,8
Komşularla sohbet ederim	14	25,9	18	47,4	32	34,7
Radyo-TV izlerim	13	24,1	8	21,1	21	22,8
Diğer	4	7,4	6	15,8	10	10,8
Toplam	54	100,0	38	100,0	92	100,0

2.2.6. Sır Barajı ile Göç Arasındaki İlişki

Köyün iticiliği şehrin çekiciliği ile birleşince kentler köylüler için bir cazibe merkezi halini almıştır. Şehirlerin maddi olanaklarının çokluğu ve daha rahat, daha geniş yaşama imkanlarını içermesi, köylülerin şehirlerde yaşamaya eğilimli hale gelmelerini sağlamıştır. (İbn Haldun, 1988: 304). Bu da, köylülerin, şehre göç etmek için gerekli sosyo-ekonomik güce sahip olunca ilk fırsatta şehre yerleşmeye çalışmalarına neden olmuştur.

İşte, Türkiye’de gelişen sanayi ve hızlı nüfus artışı, şehirleşme sürecini hızlandıran ve aynı zamanda iç göç ile sosyal hareketliliği de artıran temel faktörler olmuştur. Şehirlerdeki yeni iş imkanları hayat şartlarının köye kıyasla daha iyi olması, şehir hayatının canlılığı, eğitim ve eğlence imkanları köydeki nüfusu şehirlere çeken çekici nedenleri teşkil etmektedir. Özellikle 1950’lerden bu yana izlenen liberal ekonomi politikası ve sanayi kuruluşlarının daha çok büyük şehirlerde ve onların çevresinde kurulması göç olgusunun yönünü belirleyen önemli bir faktördür (Çelik, 2002a: 105-108).

Nüfus artışıyla birlikte zaten yetersiz olan arazinin parçalanması ile zorlaşan geçim şartları araştırmanın gerçekleştirildiği köy grubunda da insanların köyden şehre göç etmesine neden olmaktadır. Özellikle yeni evlenen ve eğitim amacıyla köylerden ayrılan gençlerin şehre yöneldikleri ve orada yerleşme amacı güttükleri saptanmıştır.

Köylerin yakınında inşa edilen Sır Barajı'nın da bu köylerden şehre olan göçte etkili olduğu görülmektedir. Barajın yapımından önce de şehre göç yaşanmaktaysa da barajdan sonra bunun daha da arttığı bir gerçektir. 1980'li yılların ortalarında başlayıp 1990'lı yılların başlarında tamamlanan barajın inşasında çalışarak veya barajın suları altında kalan araziler nedeniyle bir gelir sağlayan köylülerin bundan sonra şehre göç etmeye daha çok yöneldikleri görülmüştür.

Bu köylerden Sır Barajı'nda çalışanların oranlarına bakıldığında barajın bölgenin sosyo-ekonomik yapısı ve özellikle göç olgusuyla ilişkisinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Çünkü, deneklerden %82.6 (76)'sı kendisinin veya ailesinden birinin bu barajda çalıştığını belirtmiştir. %17.4 (16)'ü ise çalışmadığını söylemiştir. Bu da, köylülerin, bu barajdan çok yüksek bir oranda yaralandıklarını ortaya koymaktadır.

Barajda çalışanlara *"hayatınızda ne gibi değişiklikler oldu"* diye sorulduğunda; %27.6 (21)'sı elimiz para gördü şeklinde beyanda bulunurken, %35.5 (27)'i şehirden ev-arsa aldım ifadesini kullanmıştır. %25.0 (19)'ı barajdan elde ettiği gelirlerin çocuklarının eğitime katkı sağladığını belirtirken, %5.3 (4)'ü de şehre göç ettiğini söylemiştir. Bunların dışında kalan %6.6 (5)'lik ise diğer yanıtını vermiştir. Buradan da barajın köy grubunda sosyo-ekonomik yapıda bir değişikliğe yol açtığı, çalışanların şehre yönelmelerini sağladığı ve -belki de en önemlilerinden birisi- çocukların ilkokuldan sonraki eğitimleri açısından bir zihniyet değişikliğine neden olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Çizelge 2.25: Sır Barajı'nın çalışanların hayatında meydana getirdiği değişiklikler

Eğer çalıştıysanız hayatınızda ne gibi değişiklikler meydana getirdi?	S	%
Elimiz para gördü	21	27,6
Şehirden ev-arsa aldım	27	35,5
Şehre göç ettim	4	5,3
Çocuklarımın eğitime katkıda bulundu	19	25,0
Diğer	5	6,6
Toplam	76	100,0

Çizelge 26'da da Sır Barajı'nın araştırmanın yapıldığı köylerde meydana getirdiği değişiklikler görülmektedir.

Çizelge 2.26: Sır Barajı'nın köylerde meydana getirdiği değişiklikler

Sır Barajı'nın köyünüzün hayatında değişiklik meydana getirdiğine inanıyor musunuz?	S	%
Evet, köylünün ekonomik seviyesi yükseldi	10	10,9
Evet, köylünün şehre göçünü hızlandırdı	75	81,5
Hayır	6	6,5
Diğer	1	1,1
Toplam	92	100,0

Araştırmaya katılanlara bir de Sır Barajı'nın köyleri açısından ne gibi değişiklikler meydana getirdiği sorulmuş ve deneklerden %10.9 (10) oranında köylünün sosyo-ekonomik seviyesi yükseldi, %81.5 (75) oranında köylünün şehre göçünü

hızlandırdı, %6.5 (6) oranında da bir değişiklik meydana getirmedi yanıtı alınmıştır. %1.1 (1)'lik oran ise diğer yanıtını vermiştir. Bu da, barajın sadece çalışanlar açısından bir değişikliğe yol açmadığını, köylünün tümü üzerinde tesirlerde bulunduğunu, sosyo-ekonomik yapı açısından değişen köylerde, insanların şehre yönelmelerinde bir dönüm noktası oluşturduğunu ve dolayısıyla ileriye dönük düşünceleri değiştirdiğini göstermektedir. Ancak Sır Barajı'nın yapılmaması halinde bu kadar göçün olmayacağını da göz önünde bulundurulması gerekir.

2.3. Kırsal Toplumda Dini İnanç, Tutum ve Davranışlar

2.3.1. Dini İnanç Boyutu

Bir din, ona inananlarla kutsal arasında kurulan bağla belirlendiğine göre, toplum içerisinde objektifleşen ve üyelerin ortak malı haline gelen dini tecrübe, bir inançlar ve pratikler sistemiyle bir müminler cemaati içinde organize olur (Günay, 1999: 70). İnanç boyutu ile dindar her insanın belli inanç ilkelerini kabul edeceğine yönelik beklentiler ifade edilmektedir. Bu anlamda her din, inanç ilkelerinden belli bir sistem kurar ve mensuplarından bu ilkelere inanmalarını bekler (Glock, 1998: 254).

Teorik anlatım, dini tecrübenin anlatım biçimlerinden belki de ilki olup, hemen her dinde, bir takım inançlar o dinin ayrılmaz bir parçasını teşkil eder. Dini grubun birleşip kaynaşmasında ise akide, her zaman için en başta gelen temel bir role sahiptir. Her dini grup içinde toplumsal bütünleşme ve ahengin temel faktörü, grup üyelerinin dini inanç ve değerleri ortaklaşa olarak paylaşmalarında yatmaktadır (Günay, 1999: 71).

Bir takım inançlar, tasavvurlar ve fikirlere dayanan teorik anlatımın o dine inanan fertleri birbirine bağlayan tesiri bulunmakla beraber, itikatla ilgili konularda görüş ayrılıklarını ve tartışmaları da beraberinde getirmektedir (Günay, 2000: 222). Dolayısıyla bir dinin müminleri arasında, dini tecrübenin teorik boyutuyla ilgili sahip olunan tasavvurlar, inançlar ve fikirlerde bir farklılaşmanın görüleceği ortadadır.

Dini tecrübenin zihni anlatımının muhtevası, özel öneme sahip üç konu etrafında döner: Tanrı, dünya ve insan. Bu üç konuyu karşılayan bilim dalları ise ilahiyat, tabiat bilimleri ve beşeri ilimlerdir (Wach, 1995: 49). Bu bilim dallarından ilahiyat, Tanrı'nın varlığı, peygamberlik, başlangıç (mebde) ve son (mead) ve ahiretle ilgili meseleleri ele alır (Günay, 2000: 222).

Bu araştırmada da dinin inanç (teorik) boyutuyla; Allah, kader, ahiret ve melek inancıyla ilgili deneklerin tutumları ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu konularla ilgili tutumlarda, cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi değişkenlerine göre bir farklılaşmanın olup olmadığına bakılmıştır.

İslam dininde inanılması gereken esasların ilk sırasında yer alan "*Allah'ın varlığı ve birliğine inanma*" şeklinde insanlar aynı düşünceyi paylaşmazlar. Bazı kişiler Allah'ın varlığı ile ilgili delillere dayanan rasyonel bir yaklaşıma sahip olurken, bazı kişiler ise daha dogmatik bir inanca, yani kuşaktan kuşağa aktarılan taklidi bir imana sahiptir. Bunu, Gazali, ünlü eserinde delil ve hüccet aramadan hemen gerçeği kabul ediverici, inkara imkan vermeyecek şekildeki çoğunluğun ya da "*avamın imanı*" olarak nitelirmektedir (el-Gazali, 1985: 237).

Araştırma alanında da araştırmaya katılanların tümünün Allah'ın varlığına inandıkları ve büyük çoğunluğunun bu anlamda “*avamın imanı*” kabul edilen “*dogmatik inanca*” sahip oldukları görülmektedir. Bu da, daha önce Ü. Günay tarafından yapılan “Erzurum ve Çevre Köylerde Dini Hayat” adlı çalışmadaki, kırsal alanda insanların daha çok “*dogmatik inanca*” sahip oldukları tezini desteklemektedir.

Çizelge 2.27: Allah inancıyla ilgili durum

Allah inancıyla ilgili düşünceniz aşağıdakilerden hangisine uyar?	S	%
Kuran'da haber verildiği gibi, alemde her şey de O'nun varlığına delildir.	43	46,7
Kuran'da haber verildiği ve atalarımız da böyle kabul ettiği için inanmak gerekir.	43	46,7
Allah'a ancak akli ve mantıki deliller bularak inanmak gerekir.	3	3,3
Allah'ın varlığını akli ve mantıki delillerle anlamak mümkün değil ama yine de inanmak gerekir.	3	3,3
Toplam	92	100,0

Araştırmaya katılan deneklerin “*Allah inancıyla ilgili*” soruya %46.7 (43) oranında “*Kuran'da haber verildiği gibi, alemde de her şey O'nun varlığına delildir*” yanıtını verdikleri, %46.7 (43) oranında da “*Kuran'da haber verildiği ve atalarımız da böyle kabul ettiği için inanmak gerekir*” yanıtını verdikleri görülmektedir. “*Akli ve mantıki delillerle inanmak gerekir*” diyenler ve Allah'ın varlığı ile ilgili kesin bir fikir beyan etmeyenlerin ise %3.3 (3) oranında oldukları görülmektedir. Bu da, salt dogmatik inanca sahip olanların ve dogmatik ve rasyonel inancı birleştirmeye çalışanların büyük bir oran teşkil ettiklerini göstermektedir. Rasyonel inanca sahip olanların ve kesin bir fikir beyan etmeyenlerin ise yok denecek kadar az oldukları anlaşılmaktadır.

Çizelge 2.28: Cinsiyet dağılımına göre Allah inancıyla ilgili durum

	Erkek		Kadın		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Dogmatik-rasyonel yaklaşım	32	59,3	11	28,9	43	46,7
Dogmatik yaklaşım	19	35,2	24	63,2	43	46,7
Rasyonel yaklaşım	2	3,7	1	2,6	3	3,2
Fikri yok	1	1,9	2	5,3	3	3,2
Toplam	54	100,0	38	100,0	92	100,0

Araştırma alanında deneklerin cinsiyet farkına göre Allah inancıyla ilgili tutumlarında da bir farklılık gözlenmektedir. Kadınların %28.9 (11)'u Allah inancıyla ilgili dogmatik-rasyonel bir yaklaşıma, %63.2 (24)'si de salt dogmatik inanca sahip gözükmetedir. Erkeklerin %59.3 (32)'ünün Allah inancıyla ilgili dogmatik-rasyonel bir inanca, %35.2 (19)'sinin ise salt dogmatik inanca sahip oldukları görülmektedir. Allah inancıyla ilgili rasyonel yaklaşıma sahip olan erkek ve kadınların oranlarında da %3.7 (2)'ye %2.6 (1)'lik bir durum söz konusudur. Buradan, kadınların erkeklere göre daha dogmatik bir inanca sahip oldukları ve erkeklerin de dogmatik olmakla beraber rasyonellikle dogmatikliği daha çok birleştirmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Yaş gruplarına göre Allah inancıyla ilgili duruma baktığımızda, genç yaşlara doğru inildikçe rasyonelliğe yer vermenin yaşlı insanlara göre daha fazla olduğu

görülmektedir. 15-30 yaş grubunun %72.2 (26)'si dogmatik-rasyonel, %16.7 (6)'si dogmatik, %5.6 (2)'si rasyonel inanca sahip ve %5.6 (2)'si ise kesin bir şey bilmediğini söylemektedir. 31-45 yaş grubunun %65.2 (15)'si dogmatik-rasyonel, %30.4 (7)'ü dogmatik ve %4.3 (1)'ü Allah inancıyla ilgili rasyonel bir yaklaşıma sahiptir. 46-60 yaş grubunda dogmatik-rasyonel inanca sahip olanlar %11.8 (2), dogmatik inanca sahip olanlar ise %88.2 (15) oranındadır. 61 ve yukarısı yaş grubundakilerin %93.8 (15)'i dogmatik inanca sahipken %6.3 (1)'ü ise kesin bir görüş belirtmemektedir. Bu da, kırsal alanda hakim olan “*taklidi iman*” gerçeğinde yavaş yavaş bir değişimin yaşandığı ve gençlerin Allah inancıyla ilgili tutumlarında rasyonelliğe daha çok yer verdikleri sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Çizelge 2.29: Yaş gruplarına göre Allah inancıyla ilgili durum

	15-30		31-45		46-60		61 +		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Dogmatik-rasyonel yaklaşım	26	72,2	15	65,2	2	11,8	-	-	43	46,7
Dogmatik yaklaşım	6	16,7	7	30,4	15	88,2	15	93,8	43	46,7
Rasyonel yaklaşım	2	5,6	1	4,3	-	-	-	-	3	3,2
Fikri yok	2	5,6	-	-	-	-	1	6,3	3	3,2
Toplam	36	100,0	23	100,0	17	100,0	16	100,0	92	100,0

Bireylerin eğitim seviyesi yükseldikçe buna paralel olarak davranışlarında da bir rasyonelleşmenin olması beklenir. Eğitim seviyesi yüksek olan birey, dini tutum ve davranışlarında da rasyonel bir yaklaşım sergiler. Çizelge 30'da da eğitim seviyesi değişkenine göre Allah inancıyla ilgili tutumlardaki farklılaşmalar görülmektedir. Çizelgeye baktığımızda ilkök, ortaokul, lise ve üniversite-yüksek okul düzeyinde öğrenime sahip olanların daha çok dogmatik-rasyonel inanca sahip olduklarını görüyoruz. Rasyonel inanca sahip olanların hepsinin de ortaokul ve lise öğrenimi görenlerden oluştuğu, dogmatik inanca sahip olanların büyük çoğunluğunun da okur-yazar olmayan ve diplomasız okur-yazar olanlardan meydana geldiği görülüyor. Bunun da araştırma alanında eğitim seviyesine göre Allah inancıyla ilgili durumda bir farklılaşma olduğu ve eğitim seviyesi yüksek olanların düşük olanlara göre biraz daha rasyonel yaklaşıma sahip oldukları sonucunu doğurduğu anlaşılmaktadır.

Çizelge 2.30: Eğitim düzeyi ile Allah inancı arasındaki ilişki

	Okur-yazar değil		Diplomasız okur-yazar		İlkokul		Ortaokul		Lise		Ün.-Y.okul		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Dogmatik-rasyonel yaklaşım	1	5,0	1	25,0	24	52,2	5	83,3	6	60,0	6	100,0	43	46,7
Dogmatik yaklaşım	18	90,0	3	75,0	20	43,5	-	-	2	20,0	-	-	43	46,7
Rasyonel yaklaşım	-	-	-	-	-	-	1	16,7	2	20,0	-	-	3	3,2
Fikri yok	1	5,0	-	-	2	4,3	-	-	-	-	-	-	3	3,2
Toplam	20	100,0	4	100,0	46	100,0	6	100,0	10	100,0	6	100,0	92	100,0

Belli inanç ve fikirler, belli zaman ve mekanda ortaya çıkar. Dolayısıyla bunların ortaya çıktıkları toplumdan bağımsız olarak düşünülmesi hatalı olur. Araştırma alanını oluşturan köy grubunda da Allah inancıyla ilgili tutum ve davranışlar, büyük oranda bulunulan toplumsal çevreden etkilenen ve kırsal köy topluluklarında genelde yaygın olan “dogmatik, taklidi inanç” gerçeğiyle benzerlik göstermektedir. Değişen toplum yapılarıyla birlikte din fenomeninde de bir değişimin olduğu gerçeğinin, bu köy grubu için de az da olsa geçerli olduğu görülmektedir. Cinsiyet, yaş ve eğitim seviyesi değişkenlerine göre Allah’a inanma noktasında bir farklılaşmanın varlığından söz edilebilir. Kadınların erkeklere oranla daha dogmatik bir inanca sahip oldukları, genç yaşlara doğru inildikçe rasyonel tutum ve davranışların biraz daha kendini gösterdiği ve eğitim seviyesi yüksek olanların, rasyonel inanç ile dogmatik inancı uzlaştırmaya, eğitim seviyesi düşük olan insanlara nazaran daha eğilimli oldukları anlaşılmaktadır.

İslam dininin amentüstünün ikinci esası olan meleklerle iman açısından araştırma alanına baktığımızda, bu konuda hemen hemen hiç farklılaşma olmadığını görüyoruz. Araştırmaya katılan deneklerin tamamına yakınının “*bir günah işlediğiniz veya işleyeceğiniz zaman meleklerin sizi takip ettiğini düşünür müsünüz*” sorusuna %96.7 (89) oranında evet yanıtını verdiği görülmektedir. Geriye kalan %1.1 (1)’lik ve %3.3 (3)’lük oran ise kısmen ve hayır yanıtını vermiştir. Evet yanıtının bu kadar yüksek oranda çıkması kırsal köy topluluklarında meleklerle inanma noktasında pek bir problemin olmadığını ortaya koymaktadır.

Diğer dini esaslarda olduğu gibi kaza ve kadere inanma noktasında da bazı sosyal faktörlerin etkili olması beklenir. Bununla ilgili olarak deneklere sorduğumuz “*insan ne kadar uğraşsa da ne olacağı dünyaya gelirken alınaya yazıldığı için olacakları değiştiremez sözüne inanıyor musunuz*” sorusuna deneklerin %81.5 (75) gibi büyük bir kısmının “*tamamen inanıyorum*”, %10.9 (10)’unun “*kısmen inanıyorum*”, %2.2 (2)’sinin “*hiç inanmıyorum*” ve %5.4 (5)’ünün de “*insan kendi kaderini kendi çizer*” dedikleri görülmektedir. Ulaşılan bu sonuçlar, kırsal alanlarda alın yazısına inancın yüksek olduğu genel kanısını doğrular niteliktedir (Bkz.: Günay, 1999: 84-85).

Çizelge 2.31: Alın yazısına inanma durumu

Alın yazısına inanma durumu		
	S	%
Tamamen inanıyorum	75	81,5
Kısmen inanıyorum	10	10,9
Hiç inanmıyorum	2	2,2
İnsan kendi kaderini kendi tayin eder	5	5,4
Toplam	92	100,0

Alın yazısına kısmen inanıyorum (%10.9), hiç inanmıyorum (%2.2) ve insan kendi kaderini kendi çizer (%5.4) yanıtını verenler de daha çok gençler ve eğitim düzeyi yüksek olanlardan oluşmaktadır. Burada % 10'luk bir kesimin kısmen inanıyorum cevabı da belki değişimin başladığını göstermesi açısından önem arz edebilir. Gençler ve eğitilmiş kişilerin yoğunlaştığı bu seçenek, şehirsiz imkanlara ulaşmanın artması nispetinde rasyonel düşüncenin yaygınlaştığının da kanıtı olmaktadır.

Kapalı cemaat yapısına sahip kırsal bölgelerde alın yazısına inancın yüksek derecede olması beklenir. Bunun kadınlar ve erkekler arasında da bir farklılık sergileyeceği düşünülür. Araştırma alanı için buna baktığımızda, buralarda da kadın deneklerin erkeklere oranla alın yazısına daha çok inandıkları görülmektedir. Aşağıdaki çizelgeden de anlaşıldığına göre kadınların %94.7 (36) gibi yüksek bir oranla alın yazısı inancına sahip oldukları görülmektedir. Erkeklerdeki alın yazısına inanma oranına bakıldığında bunun %72.2 (39)'lık bir orana düştüğünü görüyoruz. Kısmen inananlar arasında kadın denek hiç bulunmazken, erkeklerin kısmen inananlarının oranı %18.5 (10) dir. İnsan kendi kaderini kendi çizer diyenlerin oranında da yine erkeklerin %7.4 (4) oranıyla çoğunluğu oluşturdukları, kadınların oranının ise %2.6 (1)'da kaldığı görülmektedir. Verilerin sonucuna bakıldığında, kadınların erkeklere göre daha kaderci oldukları gerçeğinin araştırma alanı için de geçerli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Çizelge 2.32: Cinsiyet dağılımına göre alın yazısına inanma

	Erkek		Kadın		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Tamamen inanıyorum	39	72,2	36	94,7	75	81,5
Kısmen inanıyorum	10	18,5			10	10,8
Hiç inanmıyorum	1	1,9	1	2,6	2	2,2
İnsan kendi kaderini kendi tayin eder	4	7,4	1	2,6	5	5,4
Toplam	54	100,0	38	100,0	92	100,0

Yaş değişkeniyle alın yazısına inanma arasında da bir ilişkinin varlığından söz edilebilir. Geleneksel değerlere daha çok bağlı olan yaşlı insanlar gençlere göre daha fazla kaderci eğilime sahiptirler. Aşağıdaki çizelgeyi incelediğimizde de bunun doğrulandığını görmekteyiz. Çünkü, alın yazısına inananların oranları gençlerden yaşlılara doğru gidildikçe yükselmektedir. Bu oran 15-30 yaş grubunda %69.4 (25) iken, 46-60 yaş grubunda %94.1 (16) ve 61 ve yukarısı yaş grubunda %93.8 (15) dir. İnsan kendi kaderini kendi çizer diyenlerin de gençler arasında çoğunlukta olduğu görülmektedir. Gençlerin % 8.3 (3)'ü bu görüşü paylaşırken, 46-60 ve 61 ve yukarısı yaş grubunda bu görüşte olana hiç rastlanmamaktadır.

Çizelge 2.33: Yaş gruplarına göre alın yazısına inanma durumu

	15-30		31-45		46-60		61 +		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Tamamen inanıyorum	25	69,4	19	82,6	16	94,1	15	93,8	75	81,5
Kısmen inanıyorum	6	16,7	2	8,7	1	5,9	1	6,3	10	10,8
Hiç inanmıyorum	2	5,6	-	-	-	-	-	-	2	2,2
İnsan kendi kaderini kendi tayin eder	3	8,3	2	8,7	-	-	-	-	5	5,4
Toplam	36	100,0	23	100,0	17	100,0	16	100,0	92	100,0

İnsanlar eğitim düzeyleri yükseldikçe buna paralel olarak günlük yaşantılarında da daha rasyonel davranışlar sergilemeye özen gösterirler. Rasyonel düşünce tarzı, bazı şeyleri sorgulamayı beraberinde getireceği için toplumda kökleşmiş bazı geleneksel değerleri kabullenmeyi de zorlaştıracaktır. Bu yüzden alın yazısına inanma ile eğitim düzeyi arasında bir ilişkinin var olup olmadığını ortaya koymak büyük önem

taşımaktadır. Geleneksel değerlerle örülü bir yapı arz eden kırsal alanda bu ilişkiyi incelemek daha dikkat çekicidir. Genel manada, eğitim düzeyi yükseldikçe insanlar daha az kaderci tutum sergilerler. Araştırmaya katılan denekler açısından buna baktığımızda, okur-yazar olmayan ve diplomasız okur-yazarların tamamının alın yazısına tamamen inandıkları görülüyor. Eğitim seviyesi yükseldikçe buna paralel olarak inananların oranında da düzenli bir düşüş gözlenmektedir. Bunun ilkökul düzeyinde okur-yazar olanlar için % 87.0 (40), ortaokul düzeyi için %83.3 (5), lise düzeyinde öğrenime sahip olanlar için %50.0 (5) ve üniversite-yüksekokul düzeyinde eğitime sahip olanlar için ise %16.7 (1) olduğu görülmektedir. İnsan kendi kaderini kendi çizer görüşünü paylaşanların oranı; lise düzeyi için %10.0 (1) ve üniversite-yüksekokul düzeyi için %33.3 (2) şeklindedir. Sonuca bakıldığında, eğitim düzeyi yükseldikçe alın yazısına olan inanmada da bir düşüş olur gerçeğinin bu araştırma alanında da geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe alın yazısına inanmada bir düşüş görülürken insan kendi kaderini kendi çizer görüşünde bir artış olmaktadır. Burada hayatı daha çok yağmur yağması, güneş açması gibi tabiat olaylarının insafına kalmış olan eğitim düzeyi düşük köylülere karşın başarıyı çalışmakla yakalayan, okumuş insanların kaderci tutumdan uzaklaşmaları, bu konudaki, eğitimin rasyonel inanç konusunda olumlu etkisi olacağı kanısını da desteklemektedir.

Çizelge 2.34: Eğitim düzeyi-alın yazısı ilişkisi

Eğitim düzeyi-alın yazısı ilişkisi														
	Okur-yazar değil		Diplomasız okur-yazar		İlkokul		Ortaokul		Lise		Ünv.-Y.okul		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Tamamen inanıyorum	20	100,0	4	100,0	40	87,0	5	83,3	5	50,0	1	16,7	75	81,5
Kısmen inanıyorum	-	-	-	-	3	6,5	-	-	4	40,0	3	50,0	10	10,8
Hiç inanmıyorum	-	-	-	-	2	4,3	-	-	-	-	-	-	2	2,2
İnsan kendi kaderini kendi tayin eder	-	-	-	-	1	2,2	1	16,7	1	10,0	2	33,3	5	5,4
Toplam	20	100,0	4	100,0	46	100,0	6	100,0	10	100,0	6	100,0	92	100,0

Örnekleme oluşturan deneklerin ahiret inancıyla ilgili hemfikir olup, ahirete inanmak gerektiğini vurguladıkları, ancak bu dünyada çekilen sıkıntılarla ahiretteki sıkıntılar arasında ilişki kurmanın yanlış olacağı kanaatini taşıdıkları çizelge 36'dan anlaşılmaktadır. "Bu dünyada sıkıntı çeken insanlar öteki dünyada rahat eder sözüne katılıyor musunuz" sorusuna %43.5 (40) oranında hiç katılmıyorum, %39.1 (36) oranında kısmen katılıyorum, %17.4 (16) oranında da tamamen katılıyorum yanıtı verilmiştir. Bu konuda deneklerin birçoğu "kimin sıkıntı çekip, çekmeyeceğini yalnız Allah bilir" ifadesini kullanmışlardır. Ayrıca kişiden kişiye değişeceğini söyleyenler de olmuştur.

Çizelge 2.35: Ahiret inancıyla ilgili durum

Ahiret inancıyla ilgili durum		
	S	%
Tamamen katılıyorum	16	17,4
Kısmen katılıyorum	36	39,1
Hiç katılmıyorum	40	43,5
Toplam	92	100,0

Dini inanç boyutu ile ilgili araştırma alanında; Allah inancı, meleklerle iman, alın yazısı ve ahiret inancı noktasında denekler arasında ilgisiz olanlara rastlanmaması, aşırı bir farklılaşmaya yol açmasa da değişen toplumsal yapılarla birlikte bu bölgede de yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyi değişkenlerine göre az da olsa bir çeşitlenmenin olduğu görülmektedir. Allah inancı bakımından kadınların erkeklere oranla daha dogmatik, alın yazısı açısından da daha kaderci bir tutum sergiledikleri görülmüyor. Genç ve eğitim düzeyi yüksek olan deneklerin Allah'a inanma noktasında, yaşlı ve eğitim seviyesi düşük deneklerin dogmatik taklidi yaklaşımlarına karşılık daha çok dogmatik inancı rasyonel düşünceyle uzlaştırmaya çalıştıkları görülmektedir. Alın yazısı açısından da yine gençlerin ve yüksek öğrenimli insanların daha bir esnek tutuma sahip oldukları söylenebilir.

2.3.2. Dini İbadet Boyutu

Dini tecrübenin anlatımının ikinci kategorisi olan ibadetle ilgili veya ameli anlatımın, dinin teorik (inanç) boyutuyla sıkı bir ilişkide olduğu açıktır. Soyut bir biçimde kabullenilen iman gereği, din tarafından emrolunan şeyler, somut fiillerle yerine getirilir. Daha geniş bir anlamda dini tecrübeden hasıl olan ve onun tarafından belirlenmiş bulunan bütün ameller, onun pratik (ibadet) anlatımı ile ilgili kabul edilir (Wach, 1995: 51).

Genel itibarıyla dinler için öncelikli olan temel inanç kaideleridir. Ancak o inancın devamlı canlı tutulması ve hep aynı heyecanın yaşanması için, onu pekiştirici bir takım pratiklerin yapılması gerekir. Bu noktada dinin ibadet boyutunun faaliyete geçtiği ve imanın korunması ve saklanması büyük rol oynadığı görülür.

Din bütün insanlar için aynı anlamı ifade etmez. Bizzat her dini gelenek, içinde bile bir çok değişik anlayışlara rastlanır. Din meselesi söz konusu olduğunda, insanların farklı düşündükleri, farklı hissettikleri ve farklı davrandıkları görülür. Bu nedenle, birey ve onun dini anlayışı araştırılmak istendiğinde, din fenomeninin kavramsal olarak nasıl ifade edilebileceğine ve insanların dini yönelimlerinin nasıl sınıflandırılacağına karar vermek zor bir iştir (Glock, 1998: 252).

İbadet boyutu kategorisi ile, bir dinin mensuplarının yerine getirdikleri bütün spesifik dini pratikler kast edilmektedir. Her türlü ayin, dua, özel ayinsel davranışlara katılma, perhiz ve benzeri ibadetler bu boyut içinde yer alır (Glock, 1998: 254).

İnsanlar arasında dini pratiklere tamamen ilgisiz kaldığı veya az ilgili davrandığı halde, sağlam bir inanca sahip olanları da vardır (Günay, 1999: 88). Bu da, toplum içerisinde farklı tipte dindarlık çeşitlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Toplum içerisinde var olan dindarlık çeşitlerini dini inanç ve pratiklere karşı tutumlara göre gruplandırmak mümkündür. Bu anlamda toplumda kişilerin dini inanç ve pratiklere çok bağlı olanlarına rastlanabileceği gibi orta derecede ve az bağlı olanlarına da rastlamak mümkündür. Bunlar, özellikle dini pratiklere bağlılık açısından “*dini pratiklere çok bağlı*”, “*dini pratiklere biraz bağlı*”, “*dini pratiklere az bağlı*” ve “*dini pratiklere karşı ilgisiz*” şeklinde kategorize edilebilir. Buna göre, birinci gruptakilere, dini değerlere bütün yaşamlarını kapsayacak şekilde bağlı olanlar; ikinci gruptakilere, dini değerlere hayatlarında yer vermekle birlikte bazen aksatanlar; üçüncü gruptakilere, yaşamlarında dini değerlere çok az yer verenler; son gruptakilere ise, dini pratiklere karşı hiç ilgisi olmayanlar dahil edilebilir.

Bu araştırmada da toplumdaki insanların dindarlık derecelerini ölçmek için, tüm dini pratikleri yerine getirip getirmediğini ayrı ayrı sorma yerine, insanların kendilerini genel anlamda dindarlık açısından nasıl gördükleri ve gerçek dindarlığın ölçütünün ne olabileceği şeklindeki sorular yöneltilmiştir. Bir de başkalarının dini davranışları yerine getirmemesi halinde nasıl davranıldığı ve bu konuda insanlara her hangi bir yaptırım uygulanıp uygulanmadığı noktasında konuya yaklaşılmıştır. Ayrıca, İslam dininin temel gereklerinden olan zekat ve hac konusunda da bölge insanının düşünceleri öğrenilmeye çalışılmıştır.

İlk planda araştırma alanı köylerindeki halkın tipolojik olarak hangi dindarlık kategorilerinde yer aldıklarına baktığımızda, deneklerden “*dini pratiklere çok bağlı*” olanların oranının %23.9 (22), “*dini pratiklere biraz bağlı*” olanların oranının %48.9 (45), “*dini pratiklere az bağlı*” olanların oranının da %27.2 (25) olduğu görülmüştür. “*Dini pratiklere karşı ilgisiz*” bireylere ise hiç rastlanmamaktadır.

Bunun, çeşitli toplumsal değişkenlerle ilişkisi açısından değerlendirildiğin de bir çeşitlenme sergileyeceği düşünülür. Dini pratikleri düzenli bir şekilde yerine getirme noktasında kadınların erkeklere, yaşlıların gençlere, eğitim seviyesi düşük olanların yüksek eğitilmiş olanlara göre daha hassas davranışları beklenir. Bu, sosyo-ekonomik ve mesleki statü ve şehirle ilişki sıklığına göre de değişebilen bir olgudur. Burada da yine sosyo-ekonomik seviyesi yüksek olanların düşük olanlara, şehirle ilişkisi sık olanların seyrek olanlara göre dini pratiklere karşı tutumlarındaki şiddetin daha az olması muhtemeldir. Bazı meslek grubunda da yine diğerlerine oranla dini pratiklere bağlılık şiddeti yüksek olabilmektedir.

Çizelge 2.36: Cinsiyete göre dindarlık şekilleri

Cinsiyet-dindarlık ilişkisi						
	Erkek		Kadın		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
İnanan ve ibadetlerine çok bağlı dindar biriyim	12	22,2	10	26,3	22	23,9
İnanan ama ibadetlerini bazen aksatan biriyim	25	46,3	20	52,6	45	48,9
İnanan ama ibadetlerini çok aksatan biriyim	17	31,5	8	21,1	25	27,1
Toplam	54	100,0	38	100,0	92	100,0

Cinsiyet dağılımına göre dindarlık tiplerini incelediğimiz takdirde; erkek deneklerin %22.2 (12) oranında inanan ve ibadetlerine çok bağlı dindarlardan meydana geldiği ve %31.5 (8) oranında da ibadetlerini çok aksatan dindarlardan oluştuğu görülüyor. İnanan ve ibadetlerine çok bağlı dindarların kadınlar arasında erkeklere göre daha çok olduğu %26.3 (10) oranından anlaşılmaktadır. İbadetlerini az aksatanlar

açısından kadınların oranının erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Kadınların ibadetlerini az aksatanlarının oranı %52. 6 (20) dir. İbadetlerle fazla ilgili olmayıp, çok aksatan dindarların kadınlarda erkeklere göre daha az olduğu görülüyor. Buradaki oran, kadınlar için %21.1 (8) dir. Tüm bu oranların da gösterdiği gibi, kadınların dini pratiklere bağlılıklarındaki yoğunluğun erkeklere oranla daha fazla olduğu gerçeğinin bu araştırma alanı için de geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

Kadınların dine erkeklere oranla daha çok ilgi duymalarında onların psikolojik özelliklerinin etkili olduğu söylenebilir. Çünkü, onlar, erkeklerden daha ince ruhlu, duygusal, geleneklere bağlı, korkuya eğilimli ve bir yerlere sığınma ihtiyacı hisseden kişilik yapısına sahiptirler. Bir de kadınların sosyal hayatta erkekler kadar aktif olmamaları, onların nispeten bir kenara itilmelerine ve bunun sonucunda dine erkeklerden daha fazla bağlı olmalarına neden olmaktadır (Krş.: Günay, 1999: 97-98).

Çizelge 2.37: Yaş gruplarına göre dindarlık şekilleri

Yaş grupları dindarlık ilişkisi										
	15-30		31-45		46-60		61 +		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Dini pratiklere çok bağlı	8	22,2	4	17,4	5	29,4	5	31,3	22	23,9
Dini pratiklere biraz bağlı	12	33,3	12	52,2	10	58,8	11	68,8	45	48,9
Dini pratiklere az bağlı	16	44,4	7	30,4	2	11,8	-	-	25	27,1
Toplam	36	100,0	23	100,0	17	100,0	16	100,0	92	100,0

İnsanlar yaşları ilerledikçe dünya işlerinden el-etek çekmeye ve manevi davranışlarla daha çok ilgili olmaya eğilimlidirler. Yaşamlarının sonlarına doğru yol aldıklarının farkında oldukları için dini pratikleri yerine getirme açısından bir yoğunluk yaşanır. Bundan dolayı yaşlı insanlar yaşamlarında dini değerlere, genç yaştaki insanlara göre daha fazla yer verirler. Araştırmaya dahil olan köyler için bunu incelediğimizde, 15-30 yaş grubunda dini pratiklere çok bağlı dindarların oranının %22.2 (8) olduğu görülür. 31-45 yaş grubunda bu oranın daha düşük olduğunu görüyoruz. Bu oranın %17.4 (4) olmasının nedeni, bu yaşlarda iş-güçle meşgelenin yoğun olmasıyla ibadetleri yerine getirmeye fazla zaman ayırlamaması gösterilebilir. 46-60 yaş grubundaki dini pratiklere çok bağlı dindarların oranında daha aşağıdaki yaş gruplarına oranla bir artış gözlenmektedir. Bu yaş grubunda ibadetlerini eksiksiz yerine getiren dindarların oranı %29.4 (5) tür. Ölümün kapıda olduğu ve dünyadan çok ahiretin düşünüldüğü 61 ve yukarısı yaş grubunda dini pratiklere çok bağlı dindarların oranının biraz daha arttığı görülüyor. Bu yaş grubunda da dini pratiklerini tam olarak yerine getirenlerin oranı %31.3(5) tür.

İnanan ama ibadetlerini çok aksatan dindarların yaş gruplarındaki dağılımına bakıldığında, yaş ortalaması yüksek olanların dini pratiklere karşı tutumlarının şiddetinin yüksek olduğu daha açık bir şekilde görülür. Çünkü, bu tip dindarlara 61 ve yukarısı yaş grubunda hiç rastlanmazken, 15-30 yaşları arasındakilerde bunun oranı %44.4 (16) tür. 31-45 yaş grubunda da bu oranın %30.4 (7) olduğunu görüyoruz. Buradan da yaşlıların dini pratiklere gençlere göre daha bağlı oldukları anlaşılmaktadır.

Bilimselliğin temelini oluşturan rasyonel düşünce, insanın davranışlarında eğitim düzeyi yükseldikçe daha etkin olmaktadır. Davranışlarına rasyonalist düşüncenin hakim olduğu insanın hayatında geleneksellik etkisini kaybetmeye başlamaktadır. Gelenek ve toplumsal etkilerden kurtulan din, kişisel bir görünüm halini almakta,

subjektifleşmekte, bir inanç, kanaat, arzu ve kişisel seçim olmakta, bu da, dini pratiklere verilen önemde bir gerilemeyi beraberinde getirmektedir (Günay, 1999: 91).

Araştırma alanındaki eğitim düzeyine göre dindarlık tiplerindeki çeşitlenme de aşağıdaki çizelgede görülmektedir.

Çizelge 2.38: Eğitim düzeyi dindarlık ilişkisi

Eğitim durumu dindarlık ilişkisi														
	Okur-yazar değil		Diplomasız okur-yazar		İlkokul		Ortaokul		Lise		Ünv. Y.okul		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Dini pratiklere çok bağlı	4	20,0	3	75,0	9	19,6	1	16,7	2	20,0	3	50,0	22	23,9
Dini pratiklere biraz bağlı	15	75,0	1	25,0	22	47,8	2	33,3	2	20,0	3	50,0	45	48,9
Dini pratiklere az bağlı	1	5,0	-	-	15	32,6	3	50,0	6	60,0	-	-	25	27,1
Toplam	20	100,0	4	100,0	46	100,0	6	100,0	10	100,0	6	100,0	92	100,0

Eğitim seviyesi yükseldikçe dini pratiklere olan ilginin şiddetinde de düşüş olur gerçeği bu araştırma alanında da açık olarak gözlenmese de yine, ibadetlerini çok aksatan dindarların oranlarına bakıldığında, bunların oranlarının eğitim seviyesinin yükselişine göre bir artış gösterdiği görülmektedir. Lise düzeyi öğrenime sahip olanlarda % 60.0 (6), ortaokul düzeyi öğrenime sahiplerde %50.0 (3), ilkökul düzeyinde öğrenim görenlerde %32.6 (15), okur-yazar olmayanlarda ise %5.0 (1) dir. Üniversite-yüksek okul seviyesindekilerden bu kategoride yer alanların olmaması, bu tip deneklerin öğrenimleri esnasında kaldıkları yerlerle açıklanabilir. Çünkü, bu bölgeden bu düzeyde öğrenim görenlerin çoğunluğunun bir dini cemaat bünyesinde barınarak eğitimlerine devam ettikleri söylenebilir. Yine dini pratiklere çok bağlı dindarlar olarak tanımladığımız, ibadetlerini hiç aksatmayanların çoğunluğunun diplomasız okur-yazarlardan meydana geldiği görülüyor. Bunların diplomasız okur-yazarlar için oranı %75.0 (3) dir. Buna göre araştırma alanında, eğitim düzeyine göre dini pratiklere duyulan ilgide aşırı bir farklılaşma görülmesi de ibadetlerini çok aksatan kişilerin çoğunluğunun ortaokul ve lise düzeyinde öğrenime sahip olanlardan meydana geldiği görülmekte ve buradan da eğitim seviyesinin yükselmesiyle dini pratikleri yerine getirmede bir düşüş yaşandığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Mesleki statü değişkeni ile dindarlık derecesi arasında bir ilişkiden söz edilebilir. İnsanların iş-güç biçimleri, onların dini pratiklere olan ilgi yoğunluğunun düşük ya da yüksek olmasına neden olabilir. Aşağıdaki çizelgeye bakıldığında, geleneklerin hayatlarında canlılığını koruduğu çiftçi grubunda ibadetlerine çok bağlı dindarların oranının %35.5 (5) olduğu, esnaf-zanaatkar olanlarda bu tür dindarlara %40.0 (4) oranında rastlandığı, memurların bu grup dindarlar arasında %33.3 (1) oranında yer aldığı, ev hanımlarının bu kategoriye göre oranlarının ise %25.7 (9) şeklinde olduğu görülür. Daha çok işsizler ve öğrencilerin oluşturduğu diğer yanıtı verenlerin ibadetlerine çok bağlı olanlarının oranı da %22.2 (2) dir. İşçiler ise %54.5 (12) oranıyla daha çok ibadetlerini çok aksatanlar arasında yer almaktadır. Bunun sebebi de işçilerin

çalışmak için daha çok şehir dışına gitmeleri şeklinde açıklanabilir. Bu sonuçlara göre meslek grupları arasında dindarlık çeşitliliği açısından fazla bir farklılaşma olmamakla birlikte çiftçi ve esnaf-zanaatkarların dine daha bağlı oldukları, işçilerin ise dini olanla fazla ilgili olmadıkları görülmektedir.

Çizelge 2.39: Mesleki statü ile dini pratiklere duyulan ilgi arasındaki ilişki

Meslek grupları dindarlık ilişkisi														
	Çiftçi		İşçi		Esnaf-zanaatkar		Memur		Ev hanımı		Diğer		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Dini pratiklere çok bağlı	5	38,5	1	4,5	4	40,0	1	33,3	9	25,7	2	22,2	22	23,9
Dini pratiklere biraz bağlı	8	61,5	9	40,9	6	60,0	2	66,7	18	51,4	2	22,2	45	48,9
Dini pratiklere az bağlı	-	-	12	54,5	-	-	-	-	8	22,9	5	55,6	25	27,1
Toplam	13	100,0	22	100,0	10	100,0	3	100,0	35	100,0	9	100,0	92	100,0

Kırsal köy topluluklarında kesin çizgileriyle bir toplumsal tabakalaşmadan söz edilemeyeceği için bu alanlarda insanlar arası gelir açısından da bir uçurum söz konusu değildir. Araştırma alanı için de geçerli olan bu gerçek, denekler arasında dini ibadetleri yapma noktasında aşırı derecede farklılaşma olmasını engellemektedir. Çünkü, 0-150 milyon gelire sahip olan deneklerde dini pratiklere çok bağlı olma oranı %29.6 (8), 151-250 milyon gelirlilerde %21.6 (8), 251-500 milyon geliri olanlarda %21.1 (4) ve 501 milyon ve yukarısı gelir grubunda %22.2 (2) dir. Dini pratiklerle çok az ilgili olanlarda bu oranlar sırasıyla %11.1 (3), %32.4 (12), %42.1 (8), %22.2 (2) dir. Bu da, gelir farklılığına göre dini pratiklere olan ilginin şiddetinde düşüş ya da yükselişte bir düzensizliğin olduğunu ortaya koymaktadır.

Çizelge 2.40: Sosyo-ekonomik statü ile dini pratikler arasındaki ilişki

Gelir gruplarına göre dindarlık durumu										
	0-150 milyon		151-250 milyon		251-500		501+		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Dini pratiklere çok bağlı	8	29,6	8	21,6	4	21,1	2	22,2	22	23,9
Dini pratiklere biraz bağlı	16	59,3	17	45,9	7	36,8	5	55,6	45	48,9
Dini pratiklere az bağlı	3	11,1	12	32,4	8	42,1	2	22,2	25	27,1
Toplam	27	100,0	37	100,0	19	100,0	9	100,0	92	100,0

Kırsal kesimde dinin pratik yönüne verilen önem yüksek olmaktadır. Buna karşılık temeli bilime ve rasyonel düşünceye dayanan kentleşme, kişinin davranışlarında geleneğin etkisini azaltmakta ve ferdileşmeyi de beraberinde getirmektedir. Bu durumda kişi, tabiat olaylarına daha çok hakim olmakta, yaşantısında karşılaştığı sorunların çözümünde tabiat üstü veya ilahi güçlerin yardımına başvurma ihtiyacı duymamaktadır. Dolayısıyla dini pratiklere bağlılık da eski önemini yitirmektedir (Günay, 1999: 90-91).

Çizelge 2.41: Şehirle ilişki sıklığı ile dini pratiklere duyulan ilgi arasındaki ilişki

Şehirle ilişki sıklığına göre dindarlık durumu														
	Her gün		Haftada bir kaç gün		Haftada bir		Ayda bir		Senede bir kaç gün		Diğer		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Dini pratiklere çok bağlı	2	12,5	2	22,2	1	16,7	5	25,0	10	26,3	2	66,7	22	23,9
Dini pratiklere biraz bağlı	8	50,0	4	44,4	2	33,3	8	40,0	22	57,9	1	33,3	45	48,9
Dini pratiklere az bağlı	6	37,5	3	33,3	3	50,0	7	35,0	6	15,8	-	-	25	27,1
Toplam	16	100,0	9	100,0	6	100,0	20	100,0	38	100,0	3	100,0	92	100,0

Kırsal alanda yerleşmiş olmasına rağmen şehirle çok sık ilişkisi olan insanların davranışlarında da kent yaşamının etkisi görülür. Bu etkiler sadece maddi olanla sınırlı kalmayıp, insanın dini davranışlarını da etkilemektedir. Araştırma alanına bu yönüyle bakıldığında, şehirle ilişki sıklığının, dini pratiklere bağlılığı nasıl etkilediği yukarıdaki çizelgede görülmektedir. İnanan ve ibadetlerine çok bağlı dindarların her gün şehre gidenler içindeki oranı %12.5 (2) tür. Bu oran, senede birkaç gün gidenler için %26.3 (10) tür. Diğer yanıtı verenlerin çoğunun da şehre senede birkaç günden az gidenlerden oluştuğu dikkate alınırsa, şehirle ilişkisi çok az olan kişilerin dini pratiklere çok bağlı dindarlar arasındaki oranı daha da yükselmektedir. Çünkü, diğer yanıtında birleşenlerin %66.7 (2)'si dini ibadetlerine çok bağlı kişilerden oluşmaktadır.

Şehirle ilişki sıklığı her gün şeklinde olanların ibadetlerini çok aksatanlarının oranı %37.5 (6), senede birkaç gün şeklinde olup ibadetlerini çok aksatanlar ise %15.8 (6) oranındadır. Bu da, şehirle ilişki sıklığı arttıkça dini pratiklere olan ilginin şiddetinde bir düşüş yaşandığını ortaya koymaktadır.

İslam dini, inananlarından ekonomik seviyesi yüksek olanlarına hayatlarında bir defa Kabe'yi ziyaret etmelerini zorunlu kılmıştır. Bu yüzden zengin olan İslam dini mensupları bu dini gereği yerine getirmeye çalışırlar. Böylelikle dininin emrettiği mali bir ibadeti yapmış olurlar.

Müslümanlar arasında hac ibadetini yerine getirenlere saygı gösterilmeye gayret edilir. Geleneksel kırsal alanlarda bu saygının ve hacılara verilen değerin derecesi daha yüksektir. Çünkü, bir köyden hacca gidip gelenlerin sayısı çok az olduğundan, az olanın değeri de yüksek olmaktadır.

Araştırma köylerinde de hacılara büyük saygı gösterildiği, isimlerinin başına hacı ifadesi eklenmeden hitap edilmediği görüşülen kişilerden ve gözlemler sonucu öğrenilmiştir. Bu köylerde hacılar, gitmeden kurbanlar kesildiği ve ziyaret edildiği, dönüşünde de aynı uygulamaların sergilendiği görülmüştür. Hacıların da dönüşte kendilerini ziyaret edenlere bazı hediyeler (tesbih, esans, zenzem, takke, vs.) takdim ettiklerine rastlanmıştır.

Hacıların hacca gidip geldikten sonra hayatlarında meydana gelen değişiklikler hakkında deneklerin farklı düşüncelere sahip oldukları görülmüştür. Bir çoğu hacca gidip gelenlerin hepsinin aynı oranda davranışlarının değişmediğini benimsemektedir. %63.0 (58)'ü hacca gidip gelenlerin hayatlarındaki değişikliği kişiden kişiye değişeceğini belirtmişlerdir. %30.4 (28)'ü hacıların ibadetleri yerine getirmede daha titiz davrandıklarını, %2.2 (2)'si ahlaki yönden farklılık sergilediklerini, %1.1 (1)'i ise hacıların hayatlarında hiçbir değişiklik olmadığını vurgulamıştır. Buna göre, hacılara karşı pratikte olan davranışlarla, hacılar hakkındaki düşünceler arasında bir farklılığın olduğu ortaya çıkmaktadır.

Dini pratiklerle ilgili son olarak bir de zekat hakkındaki düşünceler sorulmuş ve deneklerin %82.6 (76)'sının zekatın dinin emri olduğu ve verilmesi gerektiği fikrinde birleştikleri görülmüştür. Geriye kalan %17.4 (16) oran da zekatın sosyal dayanışmayı artırıcı bir rolünün olduğunu belirterek zekat hakkında olumlu düşünce belirtmişlerdir. Zekatın fakirleri tembelliğe iteceğini belirtenlere ise hiç rastlanmamıştır. Konuya daha çok sosyal ahlak açısından yaklaşarak, dayanışmayı artıracağını söylerin çoğunun eğitim düzeyi yüksek olan deneklerden meydana geldiği söylenebilir. Bu da, insanların eğitim düzeyi yükseldikçe dini olgularla ahlaki olguları uzlaştırmaya çalıştıklarını göstermektedir.

Dindarlık terimi daha çok bağlı olunan dinin gereklerini yerine getirmek biçiminde anlaşılmaktadır (Tezcan, 1970: 181). Bağlanılan bu dinin inanç ve ameli boyutuna verilen öneme göre de farklı dindarlık tipleri ortaya çıkabilmektedir. Araştırma alanında uyguladığımız *"size göre dindarlığın ölçütü nedir"* sorusuna çok az farklı olsa da farklı yanıtlar verenler de olmuştur. Deneklerin %8.7 (8)'si dindarlık için sadece inançların yeterli olabileceğini ve önemli olanın kalp temizliği olduğunu belirtmişlerdir. %7.6 (7) lık kesim de dindarlıktan amacın ahlaklı-dürüst olmak olduğuna dikkati çekmişlerdir. %82.6 (76) gibi büyük bir oran ise dindarlığın inanç ve amelle bir bütünlük oluşturduğunu, sadece inançlı olmanın dindar olmak için yeterli olmayacağını ve dindarlıkta amelin önemli olduğunu vurgulamışlardır. Bunun dışında %1.1 (1) oranında diğer yanıtı verenler de olmuştur. Buna göre de kırsal alanlarda dinin ameli boyutuna verilen önemin yüksek olduğu gerçeğinin bu köylerde de doğrulandığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Toplum, kırsal köy topluluklarında önemli bir denetim mekanizması konumundadır. Toplum, kişinin davranışlarını denetleyerek bazı konularda yaptırımlar uygular ve kişiyi bazı davranışları yapmaya zorlar. Dini pratikleri yerine getirme açısından da toplumun bir yaptırım gücünün olduğundan bahsedilebilir. Deneklere sorulan *"dini görevlerini yerine getirmeyen birini görürseniz ne yaparsınız"* sorusuna büyük çoğunluğun en azından uyarıp nasihat edeceğini belirttiğini görüyoruz. Uyarır ve nasihat ederim diyenlerin oranı %59.8 (55) iken, başkalarının ibadetlerinin kendisini ilgilendirmediklerini ve karışmayacağını söyleyenlerin oranı ise %27.2 (25) dir. Uyarır zorlarım diyenler %5.4 (7) oranındadır. Burada kırsal alanda dini pratiklere olan bağlılığın sadece kişinin kendi davranışlarıyla sınırlı olmadığı ve fırsat buldukça bu davranışları başkalarının da yerine getirmesi için gayret sarf edildiği sonucu çıkmaktadır. Bu da, kırsal alanlardaki dini pratikleri yerine getirme noktasında toplumun baskısının var olduğunu doğrulamaktadır.

İnsanlar hayatlarında bir çok zorlukla karşılaşır. Bu zorlukları da ya mücadele ederek aşmaya çalışır ya da mücadelelerinin yanında tanrıdan bu konuda kendilerine kolaylık sağlamasını dilerler. İşte zorda kalan, felakete uğrayan insanın tanrıdan yardım

talebinde bulunması bir duadan ibarettir. İnsanlar yapılan ibadetler esnasında dua edebildikleri gibi diğer zamanlarda da bu dini pratiği yapabilmektedirler.

Çizelge 2.42: Duayla ilgili tutumlar

Hayatta karşılaştığınız zorluklara karşı nasıl bir tavır takınırsınız?	S	%
Mücadele ederim	33	35,9
Allah'a dua ederim	39	42,4
Kaderimmiş derim	20	21,7
Toplam	92	100,0

Araştırma alanındaki insanların da zor durumlarında çeşitli şekillerde davrandıkları yukarıdaki çizelgeden anlaşılmaktadır. “Hayatta karşılaştığınız zorluklara karşı nasıl bir tavır takınırsınız” sorusuna %42.4 (39) oranında Allah’a dua ederim şeklinde yanıt verilmiştir. Bunu %35.9 (33) oranla zorlukları mücadele ederek aşmaya çalışırım diyenler takip etmektedir. Zorluklara karşı kaderci bir tavır takınanların oranı ise %21.7 (20) dir. Araştırmanın yapıldığı köylerde duanın öneminin yüksek olduğu bu verilerden anlaşılmaktadır. Ayrıca mücadele ederim diyenlerin bir çoğu da “halis bir niyetle zorlukları aşmaya çalışırım ama bunun yanında Allah’a da yardım etmesi için dua ederim” ifadesini kullanmışlardır.

Adı geçen köylerde dua sadece yukarıda ifade edilenden ibaret değildir. Aynı zamanda kolektif dindarlığın doruk noktaya ulaştığı mübarek gün ve gecelerde ölümlere dualar edilir, Kuran-ı Kerimler okunur ve fatihalar bağışlanır. Özellikle bayram günlerinde mezarlıklara gidilerek Kuran-ı Kerim okutmak ve oraya toplananlara bir şeyler yedirip fatiha bağışlatmak adettendir.

Bir ibadet olarak algılanan Kuran okumanın yukarıda belirtilen toplu hallerin dışında bireysel olarak fazla yaygın olmadığı, bunun da insanların çoğunun Kuran okumayı bilmediklerinden kaynaklandığı söylenebilir. Deneklerden %72.8 (67) oranında “Kuran-ı Kerim okur musunuz” sorusuna hayır yanıtını verdikleri görülmektedir. Bunun sebebi sorulduğu zaman ise okumayı bilmediklerini belirttikleri görülmüştür. Bu oran arada bir okuyanlar için %13.0 (12), mübarek gün ve gecelerde okuyanlar için %3.3 (3) şeklindedir.

Dinin pratik boyutu ile ilgili tutum ve davranışlarda araştırma alanında çeşitli değişkenlere göre nispeten bir çeşitlenme görüldüğü anlaşılmaktadır. Dini pratiklere kadınların erkeklerden, yaşlıların gençlerden, düşük eğitim düzeyine sahip olanların yüksek eğitimlilerden, çiftçi ve esnaf-zanaatkarların diğer meslek gruplarından ve şehirle ilişkisi az olanların şehre fazla gidip gelenlerden daha çok ilgi duydukları görülmüyor.

2.3.3. Dini Bilgi Boyutu

Bütün dinler, taraftarlarından inançları hakkında bilgi sahibi olmalarını bekler. Derinlemesine dini bilgi, belli bir dini yaşantıya, düzgün dini pratiğe ve dini inanç ilkelerine güçlü bir bağlılığı gerektirmez. Bazı durumlarda bunun tam tersi de mümkün olabilir. Sadece sınırlı bir dini bilgiye sahip olanların, dindarlığın diğer boyutları

bakımından, dini bilgisi çok kapsamlı olan veya hiç olmayanlardan daha güçlü dindar olmaları muhtemeldir (Glock, 1998: 268-269). Bunun yanında insanların dini bilgi edinme kaynakları ve kaynaklara karşı olan tutumları da dikkate değer bir öneme haizdir. İslam dini açısından dini bilgi edinme yollarının ilk sırasında yer alan ve temel kaynak niteliği taşıyan kutsal kitabı Kuran-ı Kerim'i anlamak için herhangi bir çabanın olup olmadığını öğrenmek için deneklere yöneltilen soruya %40.2 (37)'lik bir oranın hayır yanıtını verdiğini görüyoruz. Bunun da daha önce Kuran-ı Kerim okuma sıklığında belirtildiği gibi Kuran okumayı bilmemekten ve okumadıkları şeyin içeriği hakkında da bilgi sahibi olmaya fazla ilgi duymamaktan kaynaklandığı söylenebilir. Anlamak için gayret sarf edenlerin de çoğunluğunun meal okuyarak bunu gerçekleştirdikleri %26.1 (24) oranından anlaşılmaktadır. Bunu %19.6 (18) oranıyla hocalara sorarım diyenler izlemektedir. Ayrıca radyo-televizyon programları takip ederek anlamaya çalışanların oranı ise %5.4 (5) tür. Bunların dışında yanıt verenlerde %1.1 (1) oranındadır. Buna göre, Kuran-ı Kerim okumayı bilmemenin insanların O'nun içeriğine pek ilgi duymamalarını doğurduğu, ilgi duyanların da bu meraklarını daha çok meal okuyarak gidermeye çalıştıkları görülmektedir.

İnsanların mensubu oldukları dinin gereklerini öğrenmek için çeşitli bilgi edinme şekilleri vardır. Bu araştırmada da denekler dini bilgilerini değişik kaynaklardan aldıklarını belirtmişlerdir. Araştırmaya katılanların %73.9 (68)'u dini bilgilerini din görevlilerinden aldıklarını söylemişlerdir. %9.8 (9)'i ailesinden dini bilgilerini aldıklarını, %6.5 (6)'i kendileri okuyarak dini bilgiye sahip olduklarını, %7.6 (7)'si dini bilgilerini okuldan aldıklarını vurgulamışlardır. %2.2 (2) oranı ise başka bilgi edinme yollarını zikretmişlerdir.

Çizelge 2.43: Dini bilgi edinme şekilleri

Dini bilgilerinizi nereden aldınız?		
	S	%
Kendim okuyarak	6	6,5
Ailemden	9	9,8
Din görevlilerinden	68	73,9
Okuldan	7	7,6
Diğer	2	2,2
Toplam	92	100,0

Dini bilgilerin edinildiği kaynaklara bakıldığında, geleneksel kırsal toplumlarda din görevlilerinin bu konudaki önemi anlaşılmaktadır. Ancak din görevlilerinin geçmişteki konumlarıyla şimdiki konumlarının aynı olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü, yaşlı deneklerin anlattıklarına göre eskiden hoca olarak bilinen kişilerin her dediği kabul edilmekteyken, şimdi durum bundan çok farklıdır. Belki dini bilgi edinme kaynaklarında ilk sıralarda yer alabilir ama ileride de görüleceği gibi artık din görevlileri hakkındaki düşüncelerde de bir değişim görülmektedir.

Yukarıda araştırma alanındaki köylerde mevcut dini bilginin kaynaklarında din görevlilerinin ön plana çıktığı görülürken bunun şu an için aynı olmadığı, din görevlilerinin öneminde bir değişimin olduğu belirtilmişti. İnsanların dinle ilgili sorunlarını çözmede din görevlilerinin yerinin önemini kaybetmeye başladığı ve okuyarak ve aileye sorarak dini problemleri çözmeye yönelik eğilimlerin öneminin arttığı anlaşılmaktadır. *"Dini konularda bir problemle karşılaştığınız zaman ne*

yaparsınız” sorusuna örneklem grubumuzun %62.2 (60)’sinin din görevlilerine sorarım yanıtını verdiği görülürken, bunun mevcut dini bilgi edinme yollarındaki (%72.9) orandan aşağıda olduğunu görüyoruz. Buna karşılık –mevcut dini bilgi kaynaklarında oranları daha az olan- aileme sorarım diyenlerin oranı %20.7 (19)’ye, okuyarak öğrenirim diyenlerin oranı ise %12.0 (11)’ye yükselmiştir.

Dini problemleri çözmede din görevlilerinin yerinin, mevcut dini bilgilerin kaynakları arasındaki yerine göre önemini yitirmesinin nedenini din görevlilerinin mesleki yeterliliği ile ilgili düşünceler daha iyi açıklamaktadır. Deneklere “*din görevlilerinin mesleki yeterliliğe sahip olduğunu düşünüyor musunuz*” sorusu sorulduğunda, %50.0 (46) oranında tam olarak yeterli olmadıkları belirtilmiştir. %8.7 (8) oranında da hiç yeterli olmadıklarını düşünenler bulunmaktadır. Mesleki yeterliliğe sahip olduklarını düşünenlerin oranı ise %39.1 (36) dir. %2.2 (2)lik oran da bunların dışında bir düşünceye sahiptir.

Ayrıca din görevlilerinin kırsal toplumdaki konumuyla ilgili değişim, insanların günlük hayatlarında kararsız oldukları konularda fikir edinmek için akıl danıştıkları kişiler noktasında da görülmektedir. Önceleri kırsal alanlarda böyle konularda fikir alınacak ilk kişi “*imam*” olurken, bunun ne kadar değiştiği şu verilerden anlaşılmaktadır. Araştırma alanında en çok akıl danışılanların %62.0 (57) oranıyla aile-dost-akrabalar olduğu görülür. Bunu %18.5 (17) ile köyün ileri gelenleri takip etmektedir. Köylerde din görevlisi olarak imamın %8.7 (8) ile akıl danışılan kişiler arasında üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir. Bunun dışında %4.3 (4) oranında öğretmene ve %6.5 (6) oranında da başka kişilere akıl danışacağını belirtenler olmuştur.

Köylerde din görevlisinin görevinin günlük beş vakit ezan okumakla özdeşleştirilmesi, köy imamının görevini yapıp yapmadığı ile ilgili düşünceleri etkilemektedir. Köylüler vakit namazlarında camiye gelmeseler de imam ezan okumadığı zaman görevini yapmadı diye düşünmektedirler. “*Din görevlilerinin görevlerini tam olarak yaptığına inanıyor musunuz*” sorusuna verilen cevaplarda hayır ve kısmen cevabını verenlerin çoğunun ezan okumayı neden gösterdikleri görülmüştür. Bu soruya din görevlilerinin görevini yaptığı şeklinde yanıt verenler %40.2 (37) oranındadır. %51.1 (47) oranında tam olarak yapmadığını düşünenler vardır. %8.7 (8) oranı ise görevlerini hiç yapmadıklarını söyleyenlerden oluşmaktadır. Buradan köylü insanın köylerdeki din görevlilerini görevlerini yerine getirmede, mesleki bilgiyi aktarma yerine sadece ezan okuma gibi tek yönüyle değerlendirme yoluna gittikleri sonucuna ulaşılmakta, bunun da din görevlileriyle olan diyalog eksikliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Başka bir dini bilgi edinme kaynağı da dini kitaplardır. Dini içerikli kitaplara sahip olmakla sahip olunan dini bilginin derecesi arasında yakın bir ilişkiden söz edilebilir. Bu konuyla ilgili deneklere evlerinde bulunan dini içerikli kitaplar sorulmuş ve İslam dininin temel kaynağı olan Kuran-ı Kerim’i okumayı bilmenin oranı her ne kadar düşük olsa da araştırmaya katılanların yüksek oranının (%84.5) evinde Kuran-ı Kerim bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında kırsal alanlarda insanların pratik dini bilgilere ulaşması açısından önemli bir yere sahip olan mızraklı ilmi halin evinde bulunanların oranı (%95.6) Kuran-ı Kerim’in oranından daha yüksektir. Ayrıca hadis-tefsir, İslam tarihi ve bunun dışında dini kitaplara sahip olanlara rastlansa da bunların Kuran-ı Kerim ve mızraklı ilmi hale göre oranları çok düşüktür. Buna göre, kırsal köy topluluklarında dini bilgi edinilen kitapların başında avamın anlayacağı bir

üsluba sahip olan mızraklı ilmi hallerin geldiği Kuran-ı Kerim'in de okuma bilinmese de evlerde bulundurulmaya dikkat edildiği görülmektedir.

2.3.4. Din-Aile İlişkileri

Toplumsal yapı içerisinde en küçük sosyal birim olarak aile, bir çok fonksiyonu yerine getirmektedir. Bireylerin gerek tutum ve davranışlarının denetlenmesinde, gerekse imalattan ibadete kadar toplumsal etkinliklerin türlü düzeylerinde aile, çok önemli bir rol oynamaktadır. Geleneksel toplumda aile, toplumsal denetim ve amaç gerçekleştirmede belli sorumluluklar yüklenmiştir (Kongar, 1970: 58-59). Din ile ilişkisi bağlamında ise aile, dini eğitim vererek kişiyi dini yönden toplumsallaştırmasının yanında, dini davranışları yerine getirmesi noktasında da denetleyici bir unsur ve kontrol aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Evlenirken eş seçimi, doğum olayı, çocukların erkek ya da kız olması, yeni doğan çocukları isimlendirme ve miras paylaşımı gibi ailevi konularda dinin de etkili olduğu söylenebilir.

Genel kabul gören görüşe göre kırsal köy topluluklarında doğurganlık oranı yüksektir. Bunun sebepleri ise dini duyguların hakimiyeti, gebeliği ve doğumu önlemede bilgisizlik, daha çok dayanışma ailesine dayanan bir bünye, erken evlenme adeti ve kendisine emniyet, hürmet ve tatmin temin edecek bir meslekten olan kadının ana olma temayülünün yüksek olmasıdır (Bilgiseven, 1988: 154).

Araştırma alanında da doğurganlık oranının yüksek olduğu aşağıda sahip olunan çocuk sayılarını gösteren çizelgeden anlaşılmaktadır.

Çizelge 2.44: Sahip olunan çocuk sayısı

Kaç çocuğunuz var?		
	S	%
1	9	12,9
2	12	17,1
3	7	10,0
4	3	4,3
5 ve yukarısı	39	55,7
Toplam	70	100,0

Araştırmaya katılan evli deneklere “*kaç çocuğunuz var*” sorusu sorulmuş ve şu yanıtlar alınmıştır. Deneklerin %12.9 (9)’u bir, %17.1 (12)’i iki %10.0 (7)’i üç, %4.3 (3)’ü dört ve %55.7 (39)’si beş ve daha fazla çocuğa sahip olduğunu belirtmişlerdir. Bu da, kırsal köy topluluklarındaki çok çocuğa sahip olma özelliği ile uyum arz etmektedir. Ancak “*kaç çocuk isterdiniz veya istersiniz*” sorusuna verilen yanıtlarda geleneksel toplumlarda yaygın olan “*Allah ne verirse*” zihniyetinin büyük oranda değiştiği anlaşılmaktadır. Araştırmaya dahil olanların %16.3 (15)’ü Allah’ın verdiği kadar, %30.4 (28)’ü bir-iki, %42.4 (39)’ü üç-dört, %10.9 (10)’u ise beş ve yukarısı çocuğa sahip olmak isterdik/isteriz demişlerdir.

Doğum oranının kırsal alanlarda yüksek olmasının sebepleri arasında gebeliği ve doğumu önlemede bilgisizliğin yanında dini değerlerin bunu engelleyici bir fonksiyon

görmesi önemli bir etken oluşturmaktaydı. Araştırma alanı için bu konuya bakıldığında doğum kontrolü hakkındaki düşüncelerde bir değişimin yaşandığı göze çarpmaktadır. Doğum kontrolü ile ilgili soruya deneklerin %29.3 (27)'ü dinen sakıncalı, %38.0 (35)'i dinen sakıncası yok, %30.4 (28)'ü sakıncalı ama şartlar müsait değil, %2.2 (2)'si ise diğer seçeneği ile görüşlerini belirtmişlerdir. Dinen sakıncasız ve sakıncalı ama şartlar müsait değil seçeneklerini tercih edenlerin oranlarına bakıldığında araştırma alanında “Allah yarattığını rızkıyla yaratır” ve “Allah’ın verdiği can alınmaz” gibi düşüncelerin yaygınlığının azaldığı ve dini değerlerin doğum kontrolü uygulamaları önünde bir engel teşkil etme özelliğinin önemini yitirmeye başladığı anlaşılmaktadır.

Çizelge 2.45: Doğum kontrolü hakkındaki düşünceler

Doğum kontrolü hakkındaki düşünceniz aşağıdakilerden hangisine uyar?		
	S	%
Dinen sakıncalı	27	29,3
Sakıncası yok	35	38,0
Sakıncalı ama şartlar müsait değil	28	30,4
Diğer	2	2,2
Toplam	92	100,0

Kırsal alanda özellikle erkek çocuğun ekonomik bir değer olarak görülmesi, kırsal toplumların aile yapısı, sosyal değerlerinin fazla çocuğa sahip olmayı teşvik etmesi, eğitim ve sağlık hizmetlerinden gereği gibi faydalanamama ve bu yüzden doğum kontrolü tedbirlerinin bu yörelerde bilinmeyişi gibi nedenlerden dolayı ülkemizde (özellikle köylerde) doğurganlık oranı yüksektir (Merter, 1990: 196). Ancak bunun eskiye oranla değişim yaşamaya başladığı yukarıda ifade edilmişti. Doğum kontrolü ile ilgili düşünceler, yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyi gibi değişkenlere göre farklılık gösterebilmektedir.

Çizelge 2.46: Cinsiyete göre doğum kontrolü hakkındaki düşünceler

Cinsiyete göre doğum kontrolü hakkındaki düşünceler						
	Erkek		Kadın		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Dinen sakıncalı	16	29,6	11	28,9	27	29,3
Sakıncası yok	23	42,6	12	31,6	35	38,0
Sakıncalı ama şartlar müsait değil	13	24,1	15	39,5	28	30,4
Diğer	2	3,7	-	-	2	2,2
Toplam	54	100,0	38	100,0	92	100,0

Çizelge 47 incelendiğinde erkeklerin %29.6 (16)'sı doğum kontrolünün dinen sakıncalı olduğu, %42.6 (23)'sı dinen bir sakıncasının olmadığı, %24.1(15)'i sakıncalı olmakla birlikte şartların müsait olmadığı düşüncesine sahipken %3.7 (2)'si ise tereddütlü olduklarını belirtmişlerdir. Kadınların ise %28.9 (11)'u doğum kontrolü hakkında dinen sakıncalı, %31.6 (12)'sı sakıncası yok, %39.5 (15)'i ise dinen sakıncalı ama şartlar müsait değil demişlerdir. Bundan da erkeklerin doğum kontrolünün dinen sakıncasız olduğu düşüncesine kadınlara oranla daha fazla sahip oldukları, ancak kadınların doğum kontrolüne erkeklerden daha çok taraftar oldukları anlaşılmaktadır.

Çizelge 2.47: Yaş gruplarına göre doğum kontrolü hakkındaki düşünceler

Yaş grupları-doğum kontrol ilişkisi										
	15-30		31-45		46-60		61 +		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Dinen sakıncalı	4	11,1	4	17,4	12	70,6	7	43,8	27	29,3
Sakıncası yok	22	61,1	6	26,1	4	23,5	3	18,8	35	38,0
Sakıncalı ama şartlar müsait değil	9	25,0	12	52,2	1	5,9	6	37,5	28	30,4
Diğer	1	2,8	1	4,3	-	-	-	-	2	2,2
Toplam	36	100,0	23	100,0	17	100,0	16	100,0	92	100,0

Yaş değişkenine göre doğum kontrolüne yaklaşımlarda, 15-30 yaş grubunun %11.1 (4)'i dinen sakıncalı, %61.1 (22)'i dinen sakıncası yok, %25.0 (9)'ı sakıncalı ama şartlar müsait değil derken, %2.8 (1)'i tereddütlü davranmıştır. 31-45 yaş grubunun %17.4 (4)'ü dinen sakıncalı, %26.1 (6)'i dinen sakıncası yok, %52.2 (12)'si sakıncalı ama şartlar müsait değil derken, %4.3 (1)'ü tereddütlü olduğunu belirtmiştir. 46-60 yaş grubunun %70.6 (12)'si dinen sakıncalı, %23.5 (4)'i dinen sakıncası yok, %5.9 (1)'u ise sakıncalı olduğunu ancak şartlar doğum kontrolünü gerektirdiğini vurgulamışlardır. 61 ve yukarısı yaş grubunun %43.8 (7)'i dinen sakıncalı, %18.8 (3)'i sakıncası yok, %37.5 (6)'i dinen sakıncalı ama şartların elvermediğini söylemişlerdir. Tüm bu verilerin sonucunda gençlerin yaşlılara göre doğum kontrolüne daha çok taraftar oldukları ve dinen de bir sakıncası olduğuna fazla inanmadıkları görülmektedir.

Doğurganlık oranı özellikle eğitim seviyesiyle yakından ilgilidir. Eğitim seviyesi yükseldikçe doğurganlık oranında da bir düşme beklenir. Eğitim düzeyi değişkeni doğrultusunda doğum kontrolü hakkındaki düşüncelere bakıldığı zaman, okur-yazar olmayanların %50.0 (10)'ı dinen sakıncalı, %20.0 (4)'ü sakıncası yok, %30.0 (6)'ı dinen sakıncalı ama şartlar müsait değil şeklinde fikir belirtmişlerdir. Diplomasız okur-yazarların %50.0 (2)'i dinen sakıncalı olduğunu, %50.0 (2)'i sakıncası olmadığını söylemişlerdir. İlkokul düzeyinde eğitime sahip olanların %32.6 (15)'si dinen sakıncalı, %32.6 (15)'si sakıncası yok, %32.6 (15)'si sakıncalı ama şartlar müsait değil demişlerdir. %2.2 (1)'si ise diğer yanıt vermiştir. Ortaokul düzeyinde olanların %66.7 (4)'si sakıncası yok, %33.3 (2)'ü ise sakıncalı ama şartlar müsait değil diye belirtmişlerdir. Lise mezunlarından %70.0 (7)'i dinen sakıncası yok derken, %30.0 (3)'ü sakıncalı ama şartların müsait olmadığını vurgulamışlardır. Üniversite-yüksek okul seviyesinde eğitime sahip olanların %50.0 (3)'ü dinen sakıncasız olduğunu, %33.3 (2)'ü sakıncalı olsa da şartların bunu gerektirdiği üzerinde birleşirken, %16.7 (1)'si ise tereddütlü davranmışlardır. Buradan ise eğitim seviyesi yükseldikçe buna paralel olarak doğum kontrolüne taraftar olmada da bir artışın olduğu ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 2.48: Eğitim düzeyine göre doğum kontrolü hakkındaki düşünceler

Eğitim düzeyi-doğum kontrolü ilişkisi														
	Okur-yazar değil		Diplomasız okur-yazar		İlkokul		Ortaokul		Lise		Üniversite-Yükseköğretim		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Dinen sakıncalı	10	50,0	2	50,0	15	32,6	-	-	-	-	-	-	27	29,3
Sakıncası yok	4	20,0	2	50,0	15	32,6	4	66,7	7	70,0	3	50,0	35	38,0
Sakıncalı ama şartlar müsait değil	6	30,0	-	-	15	32,6	2	33,3	3	30,0	2	33,3	28	30,4
Diğer	-	-	-	-	1	2,2	-	-	-	-	1	16,7	2	2,2
Toplam	20	100,0	4	100,0	46	100,0	6	100,0	10	100,0	6	100,0	92	100,0

Özellikle kırsal köy ailesinde erkek ve kız çocuğuna verilen değerlerde farklılık görülür. Erkek çocuk otorite konusunda ailede babadan sonra gelir. Ayrıca erkek çocuk geleneksel ailede neslin devamını sağlayan, ailenin yaşlı üyelerine bakan ve kısaca aile ocağını söndürmeden devam ettiren kişi olarak görüldüğünden ayrı bir statüye sahiptir.

Yukarıda ifade edilen genel özelliklerin araştırma alanında da geçerli olup olmadığını anlamak için aşağıdaki çizelgeye bakıldığında, bu genel kanının büyük oranda değiştiği görülmektedir. Çünkü, araştırmaya katılanların %89.1 (82)'i çocuğun erkek ya da kız olmasının fark etmediğini, %9.8 (9)'i çocuklarının daha çok erkek olmasını istediklerini, %1.1 (1)'i ise kız olmasını istediklerini belirtmişlerdir. Buna göre, araştırma alanında, erkek çocuğa ayrı bir önem verilir düşüncesinin hakim olmadığı anlaşılmaktadır. Fakat erkek çocuk olmadığı takdirde ikinci bir eş uygulamasının olduğu da gözlenmektedir. Bu cevapta daha çok sağlıklı ve hayırlı çocuk istemenin etkin olduğu söylenebilir. Nitekim sözlü ifadelerinde "Allah hayırlısını versin" temennisini de sözlerinin arkasına ilâştirdikleri görülmüştür.

Çizelge2.49: Çocukların erkek-kız olmasını isteme durumu

Doğacak çocuğunuzun erkek mi kız mı olmasını istersiniz?		
	S	%
Fark etmez	82	89,1
Erkek	9	9,8
Kız	1	1,1
Toplam	92	100,0

Akraba evliliği kırsal köy topluluklarında sık rastlanan bir olaydır. Yasa, akraba evliliğinin sebebinin, evlenen kişilerin küçükten itibaren birlikte büyümeleri ve birbirlerinin huyunu-suyunu iyi bilmeleri olduğunu belirtmektedir (1969: 78). Buna bir de akrabaların birbirlerinin hallerinden daha iyi anlamaları eklenebilir. Araştırma alanını oluşturan köy grubunda da akraba evliliğinin yaygın olduğu ve bu sebeplerin

buralar için de geçerli olduğu görülmüştür. Örneklemeye dahil olanların “*eşinizi seçerken en çok neyi dikkate alırsınız*” sorusuna %21.7 (20) oranında diğer yanıtı vererek, çoğunluğu eş seçerken önceliğin akrabalar olduğunu ve “*hallerinden ancak kendilerden olan birinin anlayacağını*” dile getirmişlerdir. Bununla beraber deneklerin %52.2 (48)’si eş seçiminde ahlaklı olmanın, %20.7 (19)’si dindar olmanın, %4.3 (4)’ü güzel-yakışıklı olmanın, %1.1 (1)’i ise zengin olmanın olduğunu belirtmişlerdir. Bu da, dindarlık ölçütünün eş seçiminde ahlaklılık ve akrabalıktan sonra üçüncü sırada yer aldığını ve kırsal köy alanlarının muhafazakar yapısıyla fazla örtüşmemektedir.

Çizelge 2.50: Eş seçiminde dikkate alınan kriterler

Eşinizi seçerken en çok neyi dikkate alırsınız?	S	%
Güzel-yakışıklı olmak	4	4,3
Dindar olmak	19	20,7
Ahlaklı olmak	48	52,2
Zengin olmak	1	1,1
Diğer	20	21,7
Toplam	92	100,0

Geleneksel toplumlarda yeni doğan çocuğa isim verirken, geçmişteki aile büyüklerinin isimlerini vermenin gerektiği kanaati yaygındır. Ölen ya da hala yaşayan aile büyüğünün ismini vermek ona bir vefa borcuymuş gibi algılanır ve ismini yeni doğan çocuğa vererek onun adının devamının sağlandığı düşünülür. Bu araştırmada da bu geleneğin yaygın olarak varlığını devam ettirdiği görülmüştür. Deneklerin %37.0 (34)’ü çocuklarına isim olarak aile büyüklerinin adını verdiklerini söylemişlerdir. Çocuklarının isminin dinle alakalı olmasını isteyenlerin oranı da yine %37.0 (34) dır. Bunların dışında %22.8 (21)’i güncel olmasını isterken, bunların çoğunluğunu gençler oluşturmaktadır. %3.3 (3)’lük oran ise diğer yanıtını vermiştir. Meşhur insanların adlarını tercih edene ise hiç rastlanmamıştır. Burada dikkati çeken, geleneksel yapıyla paralellik arz eden aile büyüklerinin ve dini isimlerin tercih edilmesidir.

Örnek olmayan olaylar ve kişisel değerler yönünden aile en etkili sosyal kontrol aracıdır. Aile, üyelerine sadece dini eğitim vermekle kalmaz, tam bir dini birlik olmak üzere üyelerinin ibadetlerini de denetler (Kongar, 1970: 64-70). Ailenin toplumsal fonksiyonları açısından en muhafazakar yapıya sahip geleneksel kırsal ailede bile bir takım değişmelerin yaşandığı görülmektedir. Kişilerin dinsel davranışlarını denetleyici fonksiyonunda büyük bir değişimin yaşandığı araştırma alanında uygulanan “*niçin ibadet edersiniz*” sorusuna verilen yanıtlardan açıkça anlaşılmaktadır. Bu konuyla ilgili deneklerin %96. 7 (89)’si ibadetleri daha çok dinin emrini yerine getirmek için yaptıklarını belirttikleri görülürken, ailesi zorladığı için ibadet edenlerin oranının yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Bu şekilde yanıt verenler sadece %3.3 (3) oranındadır. Bunun bu şekilde olmasının en büyük nedeninin eğitimle gelen bilinçlenme olduğu söylenebilir. Çünkü, insanların aile zoruyla yapılan ibadetin hiçbir anlamının olmadığına farkına varmaları, böyle bir düşüncenin yoğunluk kazanmasına neden olmaktadır.

Dini geleneğe göre miras paylaşımı, erkeğin kadının iki katı alacağı şeklinde olsa da Kuran’a dayandırılan dini inanç, değer ve kurumların toplumsal etkilerden uzak olamayacağını da unutmamak gerekir. Bununla birlikte araştırma alanımızda bu konudaki düşünceler, daha çok mirasın eşit paylaşılması yönündedir. Bu şekilde

düşünülmesinin sebebini de denekler çoğu kez, sahip olunan mal varlığının kadın-erkek çalışmasının sonucu olduğu ve aynı hakka sahip olunduğu şeklinde açıklamaktadırlar. Bazı denekler de kadının fiziki olarak erkekten güçsüz olduğu erkeğin nerde olsa bir ekmek bulacağı, bu yüzden mirasın eşit olması gerektiği düşüncesindedirler. Deneklerden biri de bunu “kızlardan gördüğümü erkeklerden görmüyorum” şeklinde ifadelendirmektedir. Miras paylaşımı ile ilgili soruya şu oranlarda yanıtlar verilmiştir. Erkek kadının iki katı almalı diyenler %21.7 (20) oranına sahipken, eşit olmalı diyenler %75.0 (69) oranındadır. Kadınların fazla alması gerektiğini düşünenlerin oranı ise %3.3 (3) tür. Pratikte uygulanan bu durum dikkate alındığında, dini geleneğe dayanan erkek-kadın arası mevcut miras paylaşımı hakkında günümüz İslam hukukçularının yeni yorumlarına ihtiyaç duyulduğunu söylemenin de yanlış olmayacağı düşünülebilir.

Din-aile ilişkileri bağlamında, araştırma alanında ulaşılan sonuçlar, bir değişim sürecinin yaşandığını ortaya koyarken, ailenin kişilerin dini tutum ve davranışlarını denetleyici fonksiyonunun önemini kaybetmeye başladığı da anlaşılmaktadır. Daha çok doğurganlık oranının yüksekliği ile bilinen kırsal alanlarda, doğum kontrolüne eğilimlerin arttığı ve bununla birlikte çok çocuğa sahip olma isteğinin azaldığı gözlenmektedir. Evlenirken eş seçiminde akrabalık önemini devam ettirmekle birlikte ahlaki değerlerin ön plana çıktığı, dindar olma özelliğinin ise ancak bunlardan sonra tercih nedeni olabildiği görülmektedir.

2.3.5. Din-Ekonomi İlişkileri

İktisadi faaliyet bir bakıma, ihtiyaç tatmini yolunda insanla madde, mana, çevre ve zaman arasındaki çok yönlü ilişkilerin toplamıdır (Ülgener, 1981: 30). Din ile diğer sosyal unsurlar arasındaki ilişkiler üzerinde yoğunlaşan din sosyologlarının önemsedikleri konulardan biri de ekonomik davranışlarla dini tutum ve davranışlar arasındaki karşılıklı etki-tepki ilişkilerinin incelenmesidir. Dini davranışlarla ekonomik faaliyetler arasındaki ilişkilerin ortaya konması noktasında öncülüğü de Weber “*Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*” adlı teziyle yapmaktadır. O, ekonomik davranışın belirlenmesinde bir çok faktörün rol oynadığını, bu faktörlerden birinin de din olduğunu, dinin belirleyici tek faktör olmadığını ancak en önemli faktör olabileceğini belirtmekte, Kapitalizmin sermaye birikimi şeklindeki özelliğinin Protestan ahlakının çok çalışmaya verdiği önemle örtüştüğünü, dolayısıyla kapitalist zihniyetin yayılmasında Protestan ekonomik ahlakının önemli rol oynadığını savunmaktadır.

Dini tutum ve davranışlar, yukarıda olduğu gibi ekonomik faaliyetlerin gelişimlerine yardımcı olabildikleri gibi bunun tam tersi bir fonksiyon da icra edebilmektedirler. Bir grup tarafından sahip olunan dini tasavvurlar, Ortaçağ İslam dünyasındaki tasavvuf ehlinin “*dünyadan el-etek çekme*” şeklindeki “*kırk lokma bir hırka*” zihniyeti o dönemi bütünüyle etkileyerek dünya işlerine mesafeli davranma düşüncesinin insanların iktisadi ahlakı halini almasında olduğu gibi o grubun iktisadi faaliyetlerini köreltici bir fonksiyon görebilmektedir. Yine Protestanlığın dünyaya dönük zahitlik anlayışı, kapitalizmin gelişimine yardımcı olurken, dünyadan kaçışı simgeleyen doğu dinlerinin (konfüçyanizm, hinduizm gibi) zahitlik anlayışı, kapitalizmin doğu toplumlarında yayılmasını engelleyici bir fonksiyon görmüştür. Bu da, dinin beraberinde getireceği iktisadi ahlakın ekonomik gelişmeyi doğurabileceği gibi buna engel teşkil eden faktör de olabileceğini göstermektedir (Günay, 2000: 392).

Dinin sosyal hayatın en tepe noktasında bulunduğu geleneksel yapıdaki toplumlarda çoğu zaman kutsal alanla kutsal dışı alan birbirine sarmaş dolaş bir vaziyette olup, tüm sosyal faaliyetler, aynı zamanda dini bir anlam taşımaktadır. Sosyo-ekonomik yapı itibariyle kendine yeter bir ekonomiye, uzmanlaşmanın çok fazla olmadığı bir iş bölümüne ve az gelişmiş bir teknolojiye sahip olan geleneksel toplumun sosyal organizasyonu kutsal alanla sıkı bir bağlılıkla karakterize olmaktadır (Günay, 2000: 357).

Görüldüğü gibi ekonomi, ahlak, hukuk, eğitim ve din gibi toplumsal organizasyonu meydana getiren unsurlar birbirleriyle karşılıklı bir etki-tepki ilişkisi içerisinde bulunmaktadır. Biri diğerinin nedeni olabileceği gibi, sonucu da olabilmektedir (Türkdoğan, 2000: 182). Ekonomik zihniyetin ortaya çıkışında da dini-manevi amilin mahiyet ve ehemmiyetine işaret etmek gerekir. Zihniyeti terkip eden pek muhtelif unsurlar arasında dini ve ahlaki esaslarda ehemmiyetli bir unsurdur (Ülgener, 1981: 132). Ancak dinsel ya da siyasal fikirlerin ekonomik kurumlar için önem taşıması, bunları ekonomik etmenlere dönüştürmez. Olay bunların ekonomiyle ilişkilerinden ibarettir (Weber, 1998: 90). Geleneksel kırsal toplumlarda, dinsel düşüncelerin ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisi, modern, kentsel toplumlara oranla daha yüksektir.

Araştırma alanında sosyo-ekonomik statü açısından fazla bir farklılaşmanın olmadığı ve buna bağlı olarak da toplumsal tabakalaşma olgusunun kesin çizgileriyle var olmadığı da daha önce belirtilmişti. Toplumsal tabakalaşmanın açık bir şekilde görülmemesinin, bu alandaki insanlar arasında dini tutum ve davranışlar açısından da bir benzerlik ortaya çıkardığını da belirtmiştik. Bununla birlikte insanların parayla olan ilişkileri yönüyle konuya yaklaşmak da önem arz etmektedir. Bu yüzden araştırma aslında insanların zengin olmak için tercih ettikleri yol, zorda kaldıklarında para istemek için müracaat edecekleri yer, tasarrufları değerlendirme şekli, şans oyunlarına karşı tavır ve paranın ahlaki davranışlarla ilişkisi ile ilgili düşünceleri, din-ekonomik davranış arasındaki ilişkiyi ortaya koymak açısından önemlidir.

Araştırmaya katılanlara ihtiyaçlarından fazla paranızı nasıl değerlendirirsiniz diye sorulduğunda çoğunluğun ticarete (%31.5) ve döviz-altın (%29.3) ile değerlendireceğini belirttiğini görüyoruz. Özellikle döviz ile değerlendiririm diyenlerin bu kadar yüksek oluşu, kırsal alanlarda en çok tasarruf değerlendirme şeklinin döviz alımıyla olduğunu göstermektedir. Döviz-altın ile değerlendirmede de döviz daha çok erkeklerin, altını ise kadınların tercih ettikleri gözlenmiştir. Bunda da altının süs eşyası olma özelliğinin büyük rol oynadığı söylenebilir. Ticaret ve döviz ile değerlendirmeyi %18.5 (17) oranıyla gayri menkul ile değerlendireceğini söyleyenler takip etmektedir. Gayri menkul alacaklarını söyleyenlerin de bunu şehirden alacağını belirttiklerine şahit olunmuştur. Bankaya faize yatıracağını söyleyenlerin oranı ise %6.5 (6) dir. Bunun bu kadar az oluşu da dinsel bir kavram olan haram ile açıklanabilir. Çünkü, faize yatırmayacağını söyleyen deneklerin hepsi faizin haram olduğunu söylemektedirler. Faizsiz finans kurumlarında değerlendiririm diyenler de yine %3.3 (3) oranıyla fazla bir çoğunluk oluşturmamaktadır. Bunun nedenini, daha köylülerin böyle kurumlardan haberdar olmayışları, kurumsal yapılara henüz alışkın olmamaları ve son yıllarda iflas eden finans kurumlarının durumları olarak gösterebiliriz. Buralarda değerlendiririm diyenler de bu kurumları bankalara alternatif olarak görenlerden oluşmaktadır. %10.9 (10) oranında denek de bunların dışında bir yolla tasarruflarını değerlendireceğini belirtmektedir. Bunların arasında en dikkat çekici olanlar da diğer (yoksullara ve hayır

kurumlarına vererek) seçeneğini işaretleyenlerdir. Ekonomik yönden yetersizlik, bunları böylesi, bir düşünceye itiyor olabilir.

Çizelge 2.51: Tasarrufları değerlendirme şekilleri

İhtiyacınızdan fazla paranızı nasıl değerlendirirsiniz?	S	%
Bankaya faize yatırırim	6	6,5
Faizsiz finans kurumlarında değerlendiririm	3	3,3
Döviz-altın alırım	27	29,3
Ticarette kullanırım	29	31,5
Gayri menkul alırım	17	18,5
Diğer	10	10,9
Toplam	92	100,0

Deneklerin zengin olmak için hangi yolu tercih edeceklerine dair çeşitli verilere ulaşılmıştır. “Zengin olmak için hangi yolu tercih edersiniz” sorusuna verilen yanıtlarda %93.5 (86) gibi çok yüksek bir oranla çalışarak zengin olmak seçeneğini işaretleyenler dikkati çekmektedir. Böyle bir soruya deneklerin ilk tepkileri, “*helal yoldan*” şeklindeki ifade olmuştur. %3.3 (3) oranında da şans oyunları ile zengin olmak isteyenleri görüyoruz. Bu sorunun seçenekleri arasında bulunan miras, faiz, faizsiz finans kurumlarından kredi alma ve tarihi yerlerde kazı yapma seçeneklerini tercih edenlerin bulunmadığı görülmektedir. Ancak bunun düşünce olarak böyle ifade edilmesine karşılık, pratikte böyle olmadığı yukarıda faizle tasarruf değerlendirmeyi düşünenlerin (%6.5) varlığından ve şans oyunlarına olan rağbetten anlaşılmaktadır. Çünkü, araştırmaya dahil olan deneklerin %46.7 (43) oranıyla yarıya yakını hayatlarında milli piyango bileti aldığını, loto, toto gibi şans oyunlarını oynadıklarını belirtmişlerdir. %53.3 (49) oranı da böyle bir şans oyunu hiçbir zaman oynamadığını söylemiştir.

Çizelge 2.52: Şans oyunlarına olan ilgi

Mili piyango, loto, toto gibi her hangi bir oyunu oynadınız mı?	S	%
Evet	43	46,7
Hayır	49	53,3
Toplam	92	100,0

Araştırmada insanların, paranın insanı dini ve ahlaki yönden değiştirip değiştirmeyeceği ile ilgili düşünceleri sorulmuş ve %48.9 (45) oranında paranın insanın dini ve ahlaki davranışlarını zayıflatacağı yanıtı alınmıştır. Bir kadının bu konuyla ilgili “*para anayı kızdan bile ayırır*” ifadesi de bu yargının halk katında sözlü yansıyış şeklini göstermektedir. Deneklerin %41.3 (38) oranı ise paranın insanın davranışlarını etkileyeceği, insanın kullanımına göre ya da kişiden kişiye değişeceğini düşünmektedir. Bir denneğin “*imanı sağlam olan insana para bir şey yapamaz*” sözü çok büyük bir oran tutmasa da olaya başka bir açıdan dikkat çekmektedir. Parayı hayra harcayarak ibadet ederim diyenlerin oranı ise %5.4 (5) tür. %4.3 (4) oranında da başka türlü yanıtlar verenler olmuştur.

Çizelge 2.53: Para ile ilgili düşünceler

Paranın insanın dini ve ahlaki davranışlarını zayıflattığını düşünüyor musunuz?	S	%
İnsanın kullanımına göre değişir	38	41,3
Evet, zayıflatır	45	48,9
Parayı hayra harcayarak ibadet ederim	5	5,4
Diğer	4	4,3
Toplam	92	100,0

Birincil ilişkilerin yaşandığı cemaatçi özellikteki geleneksel kırsal toplumlarda akrabalık ilişkileri güçlü bir yapıya sahiptir. İnsanların zor durumda kaldıklarında dertlerini anlatabilecekleri ilk merci akrabalarıdır. Araştırma alanında da deneklerin zor durumda başvuracakları ilk yerin akrabalar olduğu, ihtiyaca binaen para istenecek yere verilen yanıtlardan anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılanların %95.7 (88)'si paraya ihtiyaç olduğunda ilk olarak akraba ve dostlardan bunu karşılamaya çalışacağını belirtmiştir. %2.2 (2)'si de bankadan kredi alacağını ifade etmiştir. Bunların dışında yanıt verenlerin oranı ise %2.2 (2) dir. Daha önce de ifade edilen esnafın az oluşu bu meslektekilere para için müracaat ederim yanıtının olmamasında etkili olmuştur. Faizsiz finans kurumları ile ilgili fazla bilgiye sahip olmama burada da kendini göstermiş ve bu seçeneğin işaretlenmemesine neden olmuştur.

Tüm bu verilere dayanarak; araştırma alanında insanların tasarruflarını değerlendirmede ticareti ve döviz-altın alımını tercih ettikleri, faizle değerlendirmenin haram olarak algılanmasından dolayı pek fazla tercih edilmediği, bunun yanında hayır ve yoksullar için harcama yapanların hayli orana sahip olduğu, "*helal yoldan kazanma*", zenginlik için tercih edilen yol olarak söylene de şans oyunlarını oynama oranının bunu doğrulamadığı ve acil paraya ihtiyaç olduğunda ilk müracaat edilecek kurumun akraba-dostlar olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca araştırmaya katılanların büyük çoğunluğunun, paranın insanın dini ve ahlaki tutum ve davranışlarını zayıflatacağı yönünde hem fikir oldukları görülmektedir. Yine bunda da ekonomik durumlarındaki iyileşmeye paralel olarak hayatlarında değişimi gözledikleri insanlara karşı bir tepkiselliğin yattığı söylenebilir.

2.3.6. Din-Eğitim İlişkileri

Genel manada eğitim, bireyin toplumsal yeteneğinin ve en elverişli düzeyde kişisel gelişiminin elde edilmesi için seçilmiş ve denetimli bir çevreyi içine alan toplumsal bir süreçtir. Diğer bir ifade ile eğitim, bireyin davranışında, kendi yaşantısı yoluyla ve belli bir amaca yönelik istendik değişme meydana getirme sürecidir (Tezcan, 1997: 3). Bu tanımlara baktığımızda eğitimin, bireyi kişisel gelişimine yardımcı olduğu, içinde yaşadığı toplumun norm ve değerlerini öğrenerek sosyalleşmesini sağladığı anlaşılmaktadır. Özellikle kişinin kültürel sosyalizasyon sürecinde aile, çevre, kitle iletişim araçları vb. toplumsallaştırma faktörlerinin yanında, eğitim etmeninin de payı büyüktür.

Kültürel sosyalizasyon süreci içerisinde dini toplumsallaşma da eğitim önemli bir yere sahiptir. Kişilerin mensubu oldukları dinin gereklerinin öğrenilmesi sürecini

kapsayan dini toplumsallaşmada da yine aile, çevre, kitle iletişim araçları, dini öğretim kurumları ve okullar fonksiyon sahibi faktörlerdir. Mevcut toplumsal yapının özelliklerine göre bu kurumlardan biri ya da bir kaç diğelerine göre öncelikli olabilmektedir. Bu araştırmada daha önce belirtilen dini bilgilerin edinildiği kaynağın din görevlileri (cami) yanıtında (%73.9) yoğunlaştığı gibi.

Çocuğun fiziksel ve zihinsel olarak gelişiminin ilk kaynaklarını teşkil eden aile ortamı, dini toplumsallaşma noktasında anne-babanın bir model olması açısından önem taşımaktadır. Dolayısıyla çocukta ilk dini bilincin uyanışı ailede meydana gelmektedir. Çocukluk döneminde görülenin hemen benimsenip alınmak istenmesi, ailede anne-babanın dini kültürün kazanılmasındaki önemini daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Ayrıca, sadece çocukların büyükleri örnek alarak dini anlamda toplumsallaşmasından söz edilemez. Bu noktada, yetişkinlerin de çevredeki insanlardan etkilenecek birbirlerinin dini tutum ve davranışlarını etkilediklerinden söz edilebilir. Bu şekilde, dini sosyalizasyon sürecinde çevrenin de önemli bir işlevselliğe sahip olduğundan bahsedilebilir.

Kitle iletişim araçları, bir kitle kültürünün oluşumuna yardımcı oldukları gibi, aynı zamanda dini kültür unsurlarının topluma aktarılmasında da büyük bir fonksiyon görmektedir. Özellikle yazılı kaynaklar, toplumun tüm katmanlarına ulaşarak dini bilgileri edinmede yardımcı olmaktadır. Araştırma alanında da okunan kitap türlerinin arasında %37.0 (34) ile dini kitapların ilk tercih edilen kitap türü olduğunu görüyoruz. Bununla birlikte son zamanlarda aşırı bir biçimde yaygınlaşma seyri izleyen televizyonlardaki dini yayınlar da dini toplumsallaşmaya katkı sağlamaktadır. Kırsal köy topluluklarında en çok izlenen televizyon programlarının dini içerikli olanları ve haberler olduğu ve bunun araştırma köylerinde de doğrulandığı daha önce belirtilmişti.

İlk olarak aile ocağında başlayan dini toplumsallaşma, çevrenin, kitle iletişim araçlarının ve (özellikle kırsal alanlarda) caminin etkisiyle pekiştirilmektedir. Çünkü, cami sadece ibadet edilen bir yer değildir. Aynı zamanda cemaatin dini formasyonunda önemli katkıları olan önemli bir dini eğitim kurumudur (Günay, 1999: 253-254). Caminin informal dini eğitiminin yanında, formal dini eğitim veren Diyanet'e bağlı Kuran kursları da toplumun dini formasyonunda önemli bir paya sahiptir. Bunun yanında Modern Türkiye'de din eğitiminin zorunluluğu, modern eğitim veren okulların da din eğitiminde belli bir fonksiyona sahip olmasını sağlamıştır.

Geleneksel kırsal toplumlarda dini toplumsallaşmada din görevlilerinin, dolayısıyla cami ve Kuran kurslarının öneminin büyük olduğunu yukarıda belirtmiştik. Bunun bu araştırma alanı için de geçerli olduğu, dini bilgi edinme kaynaklarındaki din görevlilerinin öneminden (%73.9) anlaşılmaktaydı. Dini toplumsallaşmada, dini bilgilerin kaynağında din görevlileri üzerindeki yoğunlaşmayı çocukların din eğitiminde en etkin kurumun ne olması noktasındaki düşünceler de destekler niteliktedir. Din eğitimi niçin gereklidir sorusuna %77.2 (71) oranında dinin gereği olduğu için yanıtını veren deneklerin %75.0 (69)'ı çocukların dini eğitiminde en etkin kurumun cami-Kuran kursu olması gerektiğinde birleşmektedirler. %17.4 (16)'ünün de dini eğitimin en iyi ailede verileceği düşüncesini taşıdıklarını görüyoruz. Din eğitimi okulda verilmeli diyenlerin oranı ise %6.5 (6)'dır. Bu veriler, araştırma alanında, namazlık dini bilgilerin ailede verilmesine inanılmakla birlikte, asıl dini eğitim kurumunun cami-Kuran kursları olduğunun kabul edildiğini; bunun yanında modern eğitim kurumu niteliğindeki okulların da bu konuda belli bir rol üstlendiği kanaatinin taşındığını göstermektedir.

Çizelge 2.54: Çocukların din eğitiminde en etkili olduğu düşünülen kurum

Çocukların din eğitiminde en etkin kurum hangisidir?	S	%
Aile	16	17,4
Cami- Kuran Kursu	69	75,0%
Okul	6	6,5
Diğer	1	1,1
Toplam	92	100,0

Bireyin dini toplumsallaşmasında kitle iletişim araçları önemli bir yere sahiptir. Hazır dini bilgilere ulaşma açısından kitaplar, kişinin dini kültürel sosyalizasyonunda daha bir önem taşımaktadır. Bu konuyla ilgili olarak araştırma alanında deneklere “*kitap okursanız ne tür kitap okursunuz*” diye sorulduğunda %43.5 (40) oranında diğer yanıtı verilmiştir. Bunların çoğunluğunun okuma-yazma bilmeyenler ve kitap okumam diyenlerden oluştuğunu belirtmek gerekir. Kitap okuyanların çoğunluğun da tercihlerini %37.0 (34) oranında dini kitaplardan yana kullandıklarını görüyoruz. Bunu %13.0 (12) oranıyla roman-hikaye türü kitap okuyanlar izlemektedir. Kültürel-siyasi kitapları okuduğunu belirtenler ise %4.3 (4) tür. Bilimsel nitelikte kitap okuyanlar da %2.2 (2) oranındadır. Buna göre, araştırma alanında kitap türü olarak dini kitapların daha çok okunduğu anlaşılmaktadır. Dini kitaplara sahip olma yönüyle araştırma alanı köylerinde, deneklerin büyük çoğunluğunun evinde en azından Kuran-ı Kerim ve mızraklı ilmihal bulunduğu, bazılarının evinde ise tefsir-hadis ve İslam tarihi kitaplarının olduğu görülmüştür.

Dini toplumsallaşmaya etki eden faktörler arasında örgün eğitim veren modern yapıdaki okullar da sayılabilir. Öncelikli amacı bilimsel yöntemlerle eğitim-öğretim vermek olan bu tür okullar, dini içerikli programlara da yer ayırmaktadır. Böylece kişinin dini kültürü edinmesi açısından da yardımcı faktör rolü üstlenmektedir. Başlangıçta, geleneksel yapıdaki toplumlarda, dini eğitimin karşısında bir oluşum olarak algılanan modern eğitim kurumlarına olumsuz bir tavır takınılmıştır. Bu da, kırsal alanlarda modern manada okur-yazarlık oranının düşük olmasına neden olmuştur. Bilhassa kız çocukları köylerde okutulmak istenmemiş ve okutulanlara da iyi gözle bakılmamıştır. Araştırma köylerinde de belli yaş üzerindeki kadınların çoğunluğunun okur-yazar olmaması, bu anlamda dikkat çekicidir. Ancak genç ve orta yaşlardaki kadınlar arasında okur-yazar olanların oranının yükselmesi, bu zihniyetin değiştiğinin bir kanıtıdır. Geçmişte kız çocuklarının okutulmasının yadırgandığı, araştırma alanında kızlarını okutan bir anne tarafından şöyle ifade ediliyor: “*Kızlarımızı okuttuk diye köylüler tarafından yadırgandık ama aldırmadık, çünkü, olan cahillikten kurtulmaktı*”.

Araştırma alanındaki köylerde eğitim hakkındaki zihniyetin değiştiğini simgeleyen en önemli şey, deneklerin kız çocuğunun okumasını isteyip istemedikleri ile ilgili durumdur. Bu da, aşağıdaki çizelgeden açık bir şekilde görülmektedir.

Çizelge 2.55: Kız çocuklarının okutulmasıyla ilgili düşünce

Kız çocuğunuzun okumasını ister misiniz?		
	S	%
Evet	79	85,9
Hayır	13	14,1
Toplam	92	100,0

“Kız çocuğunuzun okumasını ister misiniz” sorusuna araştırmaya katılan deneklerin %85.9 (79) gibi büyük çoğunluğunun evet yanıtını verdiği görülüyor. Kız çocuklarının okumasını istemediklerini belirtenlerin oranının da %14.1 (13) olduğu görülmektedir. Kızlarını okutmak istemeyen deneklerden biri “kız çocuğu ortalığa bırakılmaz” ifadesini kullanırken, başka bir denek de; “on sekiz yaşına gelmiş gelinlik kız okur mu” diyerek okutmak istememe nedenlerini açıklamaya çalışmaktadırlar. Kız çocuğunu okutmak istemeyenlere hala rastlansa da araştırmaya dahil olan bu köylerde bu konuda bir zihniyet değişiminin olduğu ortadadır.

Kırsal alandaki eğitimle ilgili düşüncelerin değişmesiyle sosyo-ekonomik yapı arasında yakın bir ilişkiden söz edilebilir. Nüfusun artmasıyla birlikte tarım alanlarının parçalanması ve bir de tarımda makineleşmenin yaygınlaşması, kırsal alanda yeni mesleki uğraşlara yönelinmesine neden olmuştur. Bu açıdan eğitim ve sonucunda sahip olunacak meslek köylü için bir cazibe halini almıştır. Bu yüzden de kırsal alandaki insanlar için eğitimin öncelikli amacı meslek edinmeye yöneliktir. Araştırma alanımızda da bunun böyle olduğunu bize veriler göstermektedir. “Eğitimden beklentiniz nedir” sorusuna %53.3 (49) oranında iyi bir iş, %16.3 (15) oranında toplumda itibar sahibi olmak ve %29.3 (27) oranında da tahsilli olmak yanıtı alınmıştır. İyi bir iş sahibi olmak yanıtı oranının yüksekliği, eğitimin meslek edinme amaçlı yapıldığının kanıtıdır.

Kırsal köy topluluklarında eğitim çoğunlukla meslek edinme amaçlı yapıldığından, eğitim sürecinin sonunda tercih edilen meslek türleri de önem arz etmektedir. Muhafazakar bir yapıya sahip kırsal alanlar, mesleki tercih yönüyle de bu özelliğini ön plana çıkarmaktadır. Araştırma alanında erkek çocukların eğitimleri sonucunda %26.1 (24) oranında doktor, %17.4 (16) öğretmen, %12.0 (11) avukat, %7.6 (7) mühendis, %2.2 (2) çiftçi-işçi olmaları istenirken, %34.8 (32) oranında diğer yanıt verilmiştir. Diğer yanıtı verenlerin tamamına yakını da özellikle çocuklarının “ağzı Kuran’lı” din görevlisi (imam) olmasını istemektedirler. Doktor olmasını isteyenler (%26.1) ise bunu daha çok prestij amaçlı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Çiftçi-işçi olmasının fazla istenmemesinin sebebi de hep aynı; “biz perişanız bari onlar olmasınlar”.

Kız çocukları için olunması istenen meslek türleri arasında da hemşire-ebe seçeneği dikkati çekmektedir. Kız çocuklarının hemşire-ebe olmasını isteyenlerin oranı %40.2 (37) dir. Olsun da ne olursa olsun, fark etmez diyenlerin oranı %28.3 (26) tür. Kızların öğretmen olmasını isteyenlerin oranı ise %7.6 (7) dır. Bunların dışında her hangi bir meslek belirtenlerin oranı da %5.4 (5) tür. Erkek ve kız çocuklarının olması istenen meslek türlerinin, erkeklerde din görevlisi (imam), kızlarda ebe-hemşire seçeneklerinde yoğunlaşması geleneksel kırsal kesimin muhafazakar özelliği ile örtüşür niteliktedir. Çünkü, din görevliliği, dini değerlere bağlılığın gereği tercih edilirken, hemşire-ebelik de kızlar için en uygun meslek telakkisiyle tercih edilmektedir.

Din ile eğitim arasındaki ilişkilerin ele alınmaya çalışıldığı bu bölümde sonuç olarak; kişinin dini sosyalizasyon sürecinde bir çok faktörün rol oynadığı ancak araştırma alanında en etkin olanının denekler için dini kurumlar olduğu ve çocukların din eğitiminde de yine bu kurumların etkin olması gerektiği düşüncesinin hakim olduğu görülmektedir. Okunan kitap türlerinde de dini içerikli olanlar ağırlıktadır. Modern eğitimle ilgili düşüncelerde bir zihniyet değişikliğinin yaşandığı, araştırma alanında kız çocuklarını okutma isteğinin arttığı, bir meslek edinme amacıyla eğitime önem verildiği ve erkek ve kız çocuklarının olması istenen meslek türlerinde muhafazakar sosyal yapı özelliğiyle uygunluk arz eden meslek türlerinin (hemşire-ebe, din görevlisi) tercih edildiği anlaşılmaktadır. Bunda çevrelerinde gördükleri ebe-hemşire örneğinin ve bu mesleklerin bayan mesleği olmasının etkin olduğu söylenebilir.

2.3.7. Din-Siyaset ilişkileri

Bir toplumun siyasal kültürü, toplum üyelerinin siyasal nesneler karşısındaki tutum, anlayış ve eğilimlerinden oluşur. Siyasal nesneler karşısındaki tutum, his, anlayış ve eğilimler; bir toplumun inançlar, gelenekleri, tarihi hatıraları, normları ve bireysel deneyimleri gibi etmenler tarafından belirlenir (SBA3, 1990: 415) Seçim sosyolojisi ile ilgili araştırmalar, seçimlerde din faktörünün etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca, alternatifler arasında bir karar verme olarak demokratik seçim, yalnız akılcı düşüncelerle belirlenmeyip, bununla beraber nihai olarak sosyal kimlik ve gruplara bağlılıkla da bağlantılı olmaktadır. Bu nedenle dini mensubiyet, relatif, yüzeysel bir kriter olup, dini grupla özdeşleşmenin derecesi daha önemli olabilir. Bu özdeşleşmenin derecesi, diğerleriyle birlikte dini pratikle ölçülebilir (Kehrer, 1998: 89-90).

Siyasal yönden etkili olan diğer bir etmen ise kitle iletişim araçlarıdır. Radyo, televizyon, gazete ve diğer yayınların fonksiyonları sadece bilgi aktarmak değildir. Bu mekanizmalar, kişinin genel ve siyasi kültürünü etkileyici faaliyetlerde de bulunmaktadır. Kitle iletişim araçları, zamanla siyasal bilgilenmenin tek kaynağı haline gelerek, siyasal iktidarın da üstünde bir güç oluşturabilecek ve baskı kurabilecek bir konuma sahiptir (Türkkahraman, 2000: 11-12-36).

Kırsal alanda din-toplum ilişkilerinin ele alındığı bu çalışmada da din ve başka bir sosyal kurum olan siyaset arasındaki ilişkilerin ortaya konması da önem taşımaktadır. Particilik olgusunun kırsal köy topluluklarında daha çok “*aile partisi*” şekliyle var olduğu gerçeğinin artık değişmeye yüz tuttuğu araştırma alanında gözlenen bir olaydır. Görüşülen deneklerden birisinin şu ifadeleri de bunu doğrular niteliktedir. “*Eskiden körü körüne bağlanma şeklinde particilik vardı. Şimdi bilinçlenme olduğu için particilik diye bir şey kalmadı. Artık kimin iş yaptığına bakılıyor*”. Siyasal zihniyetin bu şekilde değişime uğramasında en büyük pay eğitim seviyesinin yükselmesine ait ise de kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasının bunda etkili olduğu da yadsınamayacak bir gerçektir.

Bir partiye oy vermede etkili olan özellikler açısından araştırma alanında çizelge 57’deki sonuçlara ulaşılmıştır.

Çizelge 2.56: Oy verilecek partide aranan özellikler

Oy vereceğiniz partide ne gibi özellikler ararsınız?		
	S	%
Dini savunmasını	19	20,7
Dünya görüşüne uygunluk	4	4,3
Ülke meselelerini çözüp-çözemeyeceği	64	69,6
Diğer	5	5,4
Toplam	92	100,0

Deneklerin oy vermede öncelikli tercihlerinin ülke meselelerini çözüp çözememe noktasında olduğu görülmektedir. Bu konuda dinin de belirleyici bir fonksiyon gördüğü anlaşılmaktadır. Oy verdiği partide ülke meselelerini çözüp çözemeyeceği özelliğini arayanların oranı %69.6 (64) dır. Dini savunmasını isteyenler ise %20.7 (19) oranındadır. Dünya görüşüne uygun partiye oy vereceğini söyleyenlerin oranı da %4.3 (4) tür. %5.4 (5) oranında da başka özellikler arayacağını söyleyenler olmuştur.

1980'li yıllardan sonra Türkiye'de dini cemaatlerin faaliyetlerinde ve yayılmalarında büyük bir artış gözlenmiştir. Şehir merkezli olup, zamanla kırsal alanlarda da etkili olan cemaatler, insanların gündelik yaşamlarına nüfuz ederek yönlendirici bir fonksiyon görmektedir. Kırsal alanlarda özellikle ilköğretimden sonra eğitime devam eden öğrenciler aracılığı ile etkili olan cemaatler, bünyelerinde barındırdığı öğrencileri yönlendirmekle kalmayıp, zamanla ailesiyle irtibata geçerek ailesi üzerinde de etkili olabilmektedir. Bu da, dini cemaatlerle ilişkili olan bireylerle diğer insanların dini tutum ve davranışlarında farklılaşmalara yol açmaktadır. Araştırma alanında da %28.3 (26) oranında bir dini grup ya da cemaatte bir yakınının olduğunu belirtenler olmuştur. Bu dini grup ya da cemaate bağlı olanların bağlanma nedenleri de büyük oranda öğrencilik ya da yakınlık yoluyla olmaktadır.

Çizelge 2.57: Dini cemaatlerle ilişkiye göre dindarlık durumu

Dini cemaatler-dindarlık ilişkisi						
	Evet		Hayır		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
İnanan ve ibadetlerine çok bağlı dindar biriyim	8	30,8	14	21,2	22	23,9
İnanan ama ibadetlerini bazen aksatan biriyim	14	53,8	31	47,0	45	48,9
İnanan ama ibadetlerini çok aksatan biriyim	4	15,4	21	31,8	25	27,1
Toplam	26	100,0	66	100,0	92	100,0

Herhangi bir dini grup ya da cemaatle bağlantısı olanların veya yakınlarının dini tutum ve davranışlara bağlılık dereceleri açısından olaya baktığımızda, bu tür oluşumlarla ilgili olanların %30.8 (8) oranında inanan ve ibadetlerine çok bağlı insanlar olduklarını görüyoruz. Bir dini grupla ilgisi olmayanların bu kategorideki oranı ise %21.2 (14) dir. Sadece dini gün ve bayramlarda dinsel davranışlarda bulunan dinle çok az ilgili kişiler arasında, dini gruplarla ilişkisi olanların %15.4 (4) oranıyla daha az yer aldıkları görülmektedir. Buradan, dini grup ya da cemaatlerle ilişkisi olanların, ilişkisi olmayanlara oranla dini tutum ve davranışlara daha fazla ehemmiyet verdikleri sonucunun çıktığı söylenebilir.

Araştırma alanında deneklerin Türkiye'nin en önemli meseleleri hakkındaki düşüncelerinin neler olduğu sorulmuş ve daha çok ekonomik sorunlar dile getirilmiştir. Bu konuyla ilgili araştırmaya katılanların %44.6 (41)'sı Türkiye'nin en önemli probleminin işsizlik, %40.2 (37)'si de pahalılık (enflasyon) olduğunu belirtmiştir. %5.4 (5) oranlarında da eğitim ve yönetim yanıtı verilmiştir. %4.3 (4)'lük oran ise bunların dışında problemler belirtmiştir. Bu da, kırsal alanda siyaset ve eğitim gibi sorunların insanların dikkatini çekmediği ve daha çok geçim derdinde olduklarını, bu yüzden de ekonomik problemlerle daha fazla ilgilendiklerini göstermektedir. Köylerde bir araya gelindiğinde tercih edilen sohbet konularının dağılımı da yukarıdaki ifadeler doğrultusundadır. Çünkü, sohbet konularında en çok ekonomik meselelerin (ziraat-ticaret) konuşulduğunu %37.0 (34)'lük orandan anlıyoruz. Güncel olayların sohbet konuları arasındaki oranı ise %23.9 (22) dur. Bunu %15.2 (14)'lik ve %10.9 (10)'lük oranlarla dini ve spor-magazin konularının izlediğini görüyoruz. Siyasi konuların konuşulma oranı da %4.3 (4)'lerde kalmaktadır. %8.7 (8)'lik oran ise diğer yanıtını vermişlerdir.

Sonuç olarak araştırma alanındaki köylerde particiliğin yerini bilinçli oy kullanmaya ve ülke meselelerini dikkate almayı öncelikli tercih nedeni saymaya bıraktığı görülürken, siyasi tercihin belirlenmesinde din faktörünün de önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında, ideolojik faktörlerin siyasi düşüncenin şekillenmesinde bu köy grubu için fazla fonksiyonel olmadığı görülmüştür. Daha çok şehirlerde aktif olan dini cemaatlerin bu köylerde aktif olarak faaliyet göstermemelerine rağmen, eğitim gören gençler vasıtasıyla insanları etkilediği ve bu cemaatlerle bağlantısı olan gençlerin ailelerinin veya yakınlarının dini tutum ve davranışlara karşı eğilimlerinin yükselmesine neden olduğu söylenebilir. Köylerde ülkenin en önemli meselesi olarak ekonomik sorunlar (işsizlik, enflasyon) görülürken, konuşulan konularda da bunu destekler nitelikte; ziraat ve ticaret meselelerinin ön plana çıktığı görülmektedir.

2.3.8. Din-Ahlak İlişkileri

Ahlak, kişi vicdanının belirli hareketleri “doğru” ve “iyi” olarak nitelendirirken kullandığı kuralların bütünüdür. Bu kural, meşruluğunu, izahını iyi ve kötü hakkındaki insan yorumlarından, doğrudan doğruya alan tavır ve hareket standartları koyduğunda ahlakidir (Dönmezer, 1999: 243).

Din ve ahlak kurallarının hangisinin diğerine önceliği olduğu ya da hangisinin diğerinin nedenini teşkil ettiği toplumsal bilimlerde tartışıla gelen konulardandır. Durkheim ve Tönnies, dinin, sosyal ve ahlaki kuralların zamanla kutsallaştırılmasıyla ortaya çıktığını belirtirlerken, Comte, dinin, ahlaki kuralları doğurduğunu öne sürmektedir. Ancak konuyu birini diğerinin sonucu şeklinde determinist bir yaklaşımla ele almak hatalı olsa gerek. Sonuçta; din ile ahlak arasında bir ilişkinin varlığından söz edilecekse, bu ilişki, karşılıklı bir etkileşmeden ibarettir. Din, sosyal ve ahlaki unsurları içerisinde barındırırken, sosyal ve ahlaki tasavvurlar da dini unsurlardan etkilenmektedir (Dönmezer, 1999: 244).

Ahlak kavramının özünü iyilik teşkil ettiğine göre, ahlak, öncelikle, kötü davranışlardan uzak durup, iyi davranışları yapmayı gerekli kılar. Din ise inananlarına

iyiliği emreder ve iyiliği yapmalarını ister.* Bu da, göstermektedir ki; din ve ahlakın konuları iç içe girmiş bir vaziyettedir. Her ikisinin temelini iyiliği yapıp kötülüğü terk etme oluşturmaktadır. Bu yüzden dini emirlere ahlaki emirleri birbirinden ayırmak mümkün gözükmemektedir.

MacIver, din, ahlakın temel kaynaklarından birini teşkil eder derken, dinin, kişinin davranışlarını motive edici bir rol üstlendiğini vurgulamaktadır. Çünkü, dini inançlar, büyük ölçüde iyilik, kötülük, günah, sevap gibi sembollerle ilgili olduğundan kişisel davranışın nedenlerini ortaya koymada önemli aydınlatıcı fonksiyonlar görürler. Aynı zamanda toplumsal düzenle ilgili değer yargılarına da etki ederek toplumsal kontrol rolü oynarlar (Günay, 2000: 385).

Din ile toplumsal organizasyonun öteki unsurları arasındaki ilişkiler incelendiğinde din sosyolojisi araştırmalarında, din ile ahlak arasındaki ilişkilerin ele alınması önem arz etmektedir. Bu araştırmada da din-ahlak ilişkilerine kişisel ahlak ve toplumsal ahlak noktasından yaklaşılmaktadır.

Kişiler, ne yapmaları ve nasıl davranmaları gerektiğini kendi vicdanlarının sesini dinlemekten çok, toplum normlarında aramaktadırlar. Bazı davranışları yapıp bazılarında sakınmak, kişinin yapması gereken dini bir ödev olduğu kadar ahlaki bir ödev olarak da görülmektedir (Günay, 1999: 221). Bu yüzden de toplumda ahlaklı olmak çoğu zaman dindar olmakla aynı değerlendirilmektedir. Dinin günlük yaşamla iç içe olduğu ve kişinin sosyal davranışlarında çoğu kez yaptırımlar uyguladığı kırsal köy topluluklarında da buna daha fazla rastlanmaktadır.

Araştırma alanında ahlaklı insanların özelliklerinin neler olması gerektiği ile ilgili düşünceler aşağıdaki çizelgede görülmektedir. Katılımcılara sorulan iyi ahlaklılığın ölçütü ile ilgili soruya %39.1 (36)'lık oran iyi ahlaklı olmak için kişinin dindar olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu oran kişinin iyi ahlaklı olup olmadığı ile ilgili değerlendirmede dindarlık ölçütünün araştırma alanında ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bir kişiyi ahlaklı olarak değerlendirmek için dürüstlük ölçütünü kabul edenlerin oranı da yine %39.1 (36) dir. İyi ahlaklılık değerlendirmesini büyüklere saygı olarak yapanlar ise %14.1 (13) oranındadır. Bunun dışında %7.6 (7) oranında değişik yanıtlar verenler olmuştur. Bunların çoğunluğunu da ahlaklılık ölçütü olarak bütün seçenekleri kabul edenler meydana getirmektedir.

Çizelge 2.58: İyi ahlaklılık ölçütleri

Size göre iyi ahlaklılığın ölçütü nedir?	S	%
Dindar olmak	36	39,1
Büyükklere saygı	13	14,1
Dürüstlük	36	39,1
Diğer	7	7,6
Toplam	92	100,0

Dindar insanların daha ahlaklı olacağıyla ilgili görüşler de yukarıdaki bulguları doğrular niteliktedir. Deneklerin %38.0 (35)'i dindar insanların kesinlikle daha ahlaklı olduğunu savunmaktadır. %45.7 (42)'lik oran ise dindarların daha ahlaklı olabileceğini düşündükleri görülüyor. Dindarların iyi ahlaklı olduğu ile ilgili hayır yanıtının oranı da

* Konuyla ilgili olarak bkz.: 3/104-110-114, 5/79, 7/109-157.

%14.1(13) iken, kesinlikle hayır diyenlerin oranı %1.1 (1) seviyelerinde kalmaktadır. Tüm bu bulguların sonucunda, kişisel ahlak noktasında araştırma alanında dindarlıkla iyi ahlaklılığın birbiriyle örtüştürüldüğü görülmekte olup, dindar olan insan çoğu zaman iyi ahlaklı olarak da kabul edilmektedir.

Günümüz toplumsal ahlakı daha çok pragmatist bir özelliğe bürünerek, yararlı ve haz verici şeylerin yapılmasına yönlendirilmektedir. Bu tür faydacı ahlakın hakim olduğu toplumlarda ilişkiler çıkar ilişkisine dayandırılmaya çalışılmaktadır (Bilgin, 1997: 65-66-67). Araştırma alanındaki köylerde de her ne kadar kişisel ahlakla dindarlık arasında yakın bir ilişkinin bulunduğu kabul edilse de toplumsal ahlak noktasında, hızlı değişim süreciyle birlikte bir dönüşümün ve çözülmenin yaşandığı muhakkaktır. Özellikle bireyler arasındaki yardımlaşmanın menfaate yönelik gerçekleştirildiği ve kişilerin anlattıklarına göre eskiden olduğu gibi canlı bir sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın kalmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, yardıma muhtaçlara yardım etme yönüyle ve ortak işlerine katılma noktasında bir dayanışmanın varlığını büyük oranda devam ettirdiğini de görüyoruz.

Çizelge 2.59: Komşu-akraba yardımlaşma durumu

Komşunuz-akrabanız sizden yardım istese ne yaparsınız?	S	%
Hemen yardım ederim	38	41,3
Karşılıklı olmak şartıyla yardım ederim	51	55,4
Diğer	3	3,3
Toplam	92	100,0

Kişilerin birbirleri arasındaki yardımlaşma şekillerini öğrenmek için, “komşunuz ya da akrabanız sizden yardım istese ne yaparsınız” diye sorulduğunda hemen herkes yardım ederim yanıtını vermiş, ancak “onunda buna karşılık size yardım etmesini ister misiniz” dendiğinde, çoğu denek isterim diye belirtmiştir. Soruyla ilgili seçeneklerin oranları da bu doğrultudadır. Deneklerin %55.4 (51)’ü kendisinden yardım istendiği takdirde, yardımın karşılığını alacağı düşüncesiyle bunu yaptıkları anlaşılmaktadır. %41.3 (38) oranında denek de yardımın hemen yapılması ve karşılık beklenmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Yardım isteyene yardım etmeyle ilgili deneklerden birinin şu sözü dikkat çekicidir: “Arkadaşlık zararlı olur”. Bu ifadeden, karşılıksız yardımlaşmaya önem verenlerin de olduğu anlaşılrsa da aşağıdaki çizelgede köylerde sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın zayıfladığını savunanların daha çoğunlukta oldukları görülmektedir.

Çizelge 2.60: Köyde sosyal yardımlaşmanın zayıfladığına dair inanç durumu

Köyde sosyal dayanışmanın, yardımlaşmanın zayıfladığına inanıyor musunuz?	S	%
Kesinlikle evet	44	47,8
Evet	24	26,1
Hayır	24	26,1
Toplam	92	100,0

“Köylerde sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın zayıfladığına inanıyor musunuz” sorusuna araştırmaya dahil olanların %47.8 (44)’i kesinlikle evet, %26.1

(24)'i de evet yanıtını vermiştir. Köylerde yardımlaşma ve dayanışmanın zayıflamadığını belirtenlerin oranı ise yine %26.1 (24) dir. Sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın zayıfladığını savunanlar; *“eskiden birisi bir ev yapmaya başlasa, herkes koşar yardım ederdi, karşılık da beklemezdi. Birinin bir hastası olsa, günlerce başında beklenirdi. Şimdi ise kimse parasız babasına bile yardım etmiyor, parasız yapmayı bırak, parayla bile yaptırılmıyor”* gibi ifadelerle bunu desteklemektedirler. Bunun sebebini de eskiden ekonomik yönden herkes birbirine muhtaçtı, şimdi ise ekonomik seviye yükseldi diyerek açıklamaktadırlar. Köylerde sosyal dayanışmanın zayıfladığını gösteren önemli bir kanıt da akrabalar arası ilişki sıklığıdır. Köylerde, uzaktaki akrabaları ziyaret sıklıkları hakkında verilen yanıtlar, akrabalar arası ilişkilerde de bir gevşemenin olduğunu göstermektedir. Deneklerin %8.7 (8)'si akrabalarını sık sık ziyaret ettiklerini, %48.9 (45)'u arada bir ziyaret ettiklerini, %27.2 (25)'si düğün-bayramlarda ancak ziyaret edebildiklerini belirtirken, %15.2 (149)'si de çok seyrek ziyaretlerde bulunduklarını söylemiştir. Arada bir, çok seyrek ve önemli günlerde ziyaret edenlerin çokluğu, dayanışmanın zayıfladığının kanıtı niteliğindedir.

Bununla birlikte köylerde yardıma muhtaçlara yardım konusunda ve köyün ortak işlerine katılımda birlikte hareket edilmesi noktasında sosyal dayanışmanın canlılığını koruduğu gözükmemektedir. Bu konuda, %75.0 (69) oranında yardıma muhtaçlara her zaman yardım edeceğini belirtenlere rastlanırken, %25.0 (23) oranında da ara sıra yardım edeceğini söyleyenler bulunmaktadır. Köyün ortak işlerine her zaman katılacağını söyleyenlerin oranı %73.9 (68) iken, ara sıra katılacak olanların %25.0 (23) oranında olduğu görülmüştür. %1.1 (1)'i de ücretli olmak şartıyla katılacağını belirtmiştir.

Araştırma alanını oluşturan köylerde, kişisel ahlak açısından kırsal alanların özelliklerine uygun bir düşüncenin olduğu; çoğu zaman iyi ahlaklılıkla dindarlığın özdeş olarak kabul edildiği, dolayısıyla dindar insanların iyi ahlaklı oldukları kanaatinin yaygın olduğu görülmektedir. Toplumsal ahlak noktasında ise; yaşanan hızlı değişim süreci ile birlikte bir çözülmenin meydana geldiği ve köylerde sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın eskiye oranla zayıfladığı anlaşılmaktadır. Ancak sosyal dayanışmanın, yardıma muhtaçlara yardım ve köyün ortak işlerine katılma konusunda hala canlılığını koruduğunu görüyoruz.

2.3.9. Din-Sağlık İlişkileri

Köylünün sağlık şikayetlerinde doktora ve sağlık kuruluşlarına başvurmasına etki eden bir çok neden vardır. Bu etkenlerin başında doktorun veya sağlık kurumunun köye olan uzaklığı ve ulaşım olanakları gelmektedir. Ayrıca, ekonomik durum ve eğitim düzeyi de doktora gitmede etkili olan faktörler arasında sayılabilir. Özellikle ekonomik şartlar, köylü insanın doktora gitmesini olumsuz yönde etkilemektedir. Doktora gidemeyen köylü de geleneksel, ampirik metot ve bilgilerin ön plana çıktığı geleneksel tedavi yöntemlerine yönelmektedir. Ayrıca, sahip olunan dini tasavvurlar ve tutumlar da özellikle kadınların erkek doktorlara muayene amaçlı gitmesini engelleyici bir işlev görebilmektedir. Bu da, yine eğitim seviyesine göre farklılık arz edebilir.

Araştırma alanındaki insanların doktora gitme sıklığı ile ilgili bilgilerde de kendince tedavi uygulayacağını söyleyenlerin oranı hayli fazla görülmektedir. Bunların oranı %31.5 (29) iken, doktora giderim diyenlerin oranı da %58.7 (54) olarak

belirlenmiştir. Bunun yanında dinsel yöntemlerle tedavi olmaya çalışanlara da %8.7 (8) oranında rastlanmaktadır. Bunların da daha çok hocaya giderek ya okutma ya da muska yazdırma yolunu seçtikleri gözlenmiştir.

Çizelge 2.61: Kadınların erkek doktorlar tarafından muayene edilmesi hakkındaki düşünceler

Kadınların erkek doktorlarca muayene edilmesini nasıl karşılıyorsunuz?		
	S	%
Dinen sakıncalı	27	29,3
Ayıp-uygun değil	12	13,0
Sakıncası yok	51	55,4
Diğer	2	2,2
Toplam	92	100,0

Köylerde kadınların, erkek doktorlara giderek muayene olmasını dinen ve ahlaki açıdan uygun bulmayanların oranı dikkate değer niteliktedir. Bu konuda deneklerin %29.3 (27)'si kadınların erkeklerce muayene edilmesinin dinen sakıncalı olduğunu vurguladıklarını, %13.0 (12)'sinin uygun olmayıp ayıp olduğunu belirttiklerini görüyoruz. %55.4 (51) oranında da sakıncası yok diyenler bulunmaktadır. Bu konuyla ilgili eğitim düzeyi değişkeninin önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz.

Çizelge 2.62: Eğitim düzeyi ile kadınların erkek doktora muayene olması düşüncesi arasındaki ilişki

	Okur-yazar değil		Diplomasız okur-yazar		İlkokul		Ortaokul		Lise		Ünv-Y.okul		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Dinen sakıncalı	9	45,0	1	25,0	12	26,7	3	50,0	2	20,0	-	-	27	29,3
Ayıp-uygun değil	5	25,0	-	-	7	15,6	-	-	-	-	-	-	12	13,0
Sakıncası yok	6	30,0	3	75,0	25	55,6	3	50,0	8	80,0	5	83,3	50	54,3
Diğer	-	-	-	-	1	2,2	-	-	-	-	1	16,7	2	2,2
Toplam	20	100,0	4	100,0	45	100,0	6	100,0	10	100,0	6	100,0	92	100,0

Kadınların erkek doktorlara muayene olmasında sakınca görmeyenlerin büyük oranının eğitim seviyesi yüksek insanlardan meydana geldiği söylenebilir. Üniversite-yüksek okul düzeyinde öğrenim görmüş deneklerin %83.3 (5)'ü kadınların erkek doktorlar tarafından muayene edilmesinde bir sakınca görmediklerini, bunun, lise düzeyi eğitime sahip insanlarda %80.0 (8) olduğunu görüyoruz. Üniversite düzeyindeki insanlardan bunu dinen sakıncalı ya da ahlaken ayıp olduğunu söyleyenlere rastlanmazken, lise düzeyinde dinen sakıncalı diyenlerin oranı %20.0 (2) olduğu görülmektedir. Konuya dinen sakıncalı ve ahlaken ayıp olarak bakanların %45.0 (9) ve %25.0 (5) oranlarıyla okur-yazar olmayanlardan meydana geldiği anlaşılmaktadır. Yine diplomasız okur-yazarların %25.0 (1)'i de dinen sakıncalı görenler arasındadır. İlkokul düzeyinde eğitim görenlerin %24.7 (12)'si konuyu dinen sakıncalı bulurken, %15.6 (7)'si da ahlaki açıdan ayıp olarak değerlendirmektedir. Bu da, araştırma alanında, kadınların erkek doktorlara muayene olmasında din faktörünün engelleyici bir işlev

gördüğünü gösterse de bunun eğitim seviyesi yükseldikçe engelleyici bir etken olmaktan çıktığı görülmektedir.

Kırsal köy topluluklarında, dinin, diğer sosyal alanlarda olduğu gibi sağlıkla ilgili konularla da bir ilişkisinin olduğu muhakkaktır. Araştırma alanında da insanların bazı hastalık durumlarında dinsel uygulamalarla tedavi olmaya çalıştıkları, bunun hocalara okutma veya muska yazdırma şeklinde olduğu görülmektedir. Dinin, özellikle kadınların erkek doktora gitmelerinde engelleyici bir rol oynadığı görülürken, eğitim gerçeği ile bunun aşıldığı anlaşılmaktadır. Eğitim seviyesi yüksek olan insanların kadınların erkek doktorlara muayene amaçlı gitmelerinde daha ılımlı yaklaşımlar sergilediklerine rastlanmaktadır.

2.3.10. Din-Halk İnanışları İlişkileri

Uzun tarihi süreç içinde din ile büyüsel konular arasında yakın bir ilişki ve iç içelik görülmüş ve bu da, büyü mü dinin nedenidir, yoksa din mi büyüünün nedenidir? tartışmalarını doğurmuştur. J. Frazer, büyüünün dinin kaynağını oluşturduğunu söylerken, Durkheim de büyüünün kaynağını dinden aldığını belirtmektedir. Bergson ise, konuya farklı bir biçimde yaklaşarak din ile büyüünün birbirinden farklı şeyler olmakla birlikte, birbirlerine paralel olarak geliştiklerini ifade etmektedir (Günay, 1999: 231-232). Günay da bu iki fenomen arasında farklılık ve uyumsuzluk olduğunu, dinin, cemaat teşkil etme özelliğine karşılık, büyüünün kişiyi bağladığını vurgulamaktadır (Günay, 2000: 406).

Halk arasında büyüünün yanında daha bir çok halk inancına rastlamak mümkündür. Daha çok sıkıntılı durumlarda ve hastalık anlarında, bu durumdan kurtulmak için şifa niyetiyle uygulana gelen; muska, okuma, kurşun döktürme, nazar, fal vb. işlemlerden bahsedilebilir. Bütün bu büyüsel inançların, çoğu zaman dini olanla ilişkilendirildiği de halk arasında görülen bir gerçektir.

Araştırma alanının sosyo-kültürel yapısı içerisinde de büyüsel halk inanışlarına oldukça fazla rastlanmaktadır. Özellikle, fal, muska, nazar değmesi, hastaları okuma, cinlenme ve çarpılma gibi halk inanışlarının yaygın bir biçimde hayatiyet buldukları görülmüştür. Araştırma alanında, şunlardan hangisine inanırsınız diye sorulmuş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Çizelge 2.63: Halk inanışları

Şunlardan hangisine inanırsınız?		
	S	%
Nazar	83	90.2
Muska	34	37.0
Hastaları okuma, okunmuş su içirme	70	76.1
Cinlenme-çarpılma	48	52.2
Büyü, sihir, fal	10	10.9
Kurşun dökme	4	4.3
Cevapsız	7	7.6

Halk arasında göz değmesi olarak bilinen nazarın en yaygın halk inancı olduğu %90.2 (83) oranından anlaşılmaktadır. Köylerde nazarla ilgili ilgi çekici tutumlar sergilenmektedir: İnsanlar arasında, *“bir insan gözüm değmez derse, dinden çıkar”* gibi kesin ifadeler kullanılarak nazar kavramını direkt olarak dinle ilişkilendirmektedirler. Nazarla ilgili uygulamalar, sadece insanlarla sınırlı kalmayıp, hayvanlar ve bitkilere de nazar olacağı düşüncesi vardır. Köylülerden birinin şu ifadeleri, nazara inanmanın ne kadar yaygın olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. *“Bir gün balkonda otururken falan adam geldi, balkonun önündeki sık tutan elmaya; mübarek nasıl tutmuş öyle dedi, o günden sonra o elma ağacı bir daha elma tutmadı”*. Bitkileri bu tür nazarlardan korumaya yönelik, insanların dikkatini bitkiye yoğunlaştırmaması için ölmüş hayvan kafası veya delik taş takma gibi uygulamalar bulunmaktadır. Köylerde yaygınlık açısından ikinci halk inancı, şifa bulma amacıyla uygulana gelen ve yine daha çok nazar olan hastalara okuma ve okunmuş su içirme uygulamasıdır. Araştırma alanında hastalara okuma veya okunmuş su içirmenin doğruluğunu kabul edenlerin oranı %76.1 (70) dir. Bir kimsenin başı ağrısa, hemen dini bilgiye sahip olduğu düşünülen yakın bir kişiye ya gidilir okunulur ya da bir bardak su okutularak hastaya içirilir. Bu uygulamada da okunan daha çok nazar duası olarak bilinen duadır. Bazen de şifa olması için Kuran’dan sureler okunmaktadır.

Kuran-ı Kerim’de cinlerin ve şeytanın varlığından söz edilir ve bunların gözle görülmeyen varlıklar olduğu kabul edilir.* İnsanlar da bununla ilgili çeşitli davranışlar sergileyerek bu tür varlıkların kendi şekillerinin dışında, insan ve hayvan suretiyle insanlara görülebileceğini düşünmektedirler. Bu gibi olağanüstü durumlarda da insanların korkarak cinleneceği veya çarpılacağı şeklinde inanışlar vardır. Araştırmaya katılan deneklerden de %52.2 (48)’si buna inanmaktadırlar. Hatta bazıları bununla ilgili olarak insan ve hayvan şeklinde cinlerin görülmesi olaylarının bizzat yaşandığını söylemektedirler. *“Köylülerden birinin, komşulardan birinin evinde cinlerin sabahlara kadar davullu-zurnalı düğün çaldıklarını gördüğü, yaktıkları ateşin kendisinin evine kadar aydınlattığı”* anlatılanlar arasındadır.

Köylerde yaygın olan diğer bir halk inancı ise muska yazdırma davranışıdır. İnsanlar, bir işlerinin olması, kötü giden işlerin düzelmesi veya hastalıklara şifa olması niyetiyle *“cindar”* diye bilinen kişilere muska yazdırmaktadırlar. Muska içerik olarak dua ve surelerin yazılmasından oluşmaktadır. Muska, birinin birine gönlünü bağlamak veya birine gönlünü kaptıranı ondan uzaklaştırmak için de kullanılabilir. Bu köylerdeki yaygınlık derecesi ise %37.0 (34) oranındadır.

Büyü, sihir, fal ve kurşun döktürme gibi halk inanışlarının bu köylerde fazla yaygın olmadığını görüyoruz. Büyü, sihir, fala inananların oranı %10.9 (10) iken, kurşun döktürmeye inananlar %4.3 (4) oranındadır. Bunlar arasında en çok ilgi duyulanı inanılmamakla birlikte faldır. Deneklerin fala inanılmaması gerektiğini de şu sözlerle *“fala inanma, falsız da kalma”* ifade ettikleri görülmüştür.

Bütün bunların yanında, araştırma alanında ilgi çekici başka bir çok halk inanışlarının da olduğu gözlenmiştir. Bunların önemli sayılabilecekleri; *“kurt ağzı bağlama, hamile kadınların iğne değiştirmesi, kadınların erkeklerin önünde yürümemesi, çocuğun üzerinden atlanması halinde; yedi gözden su, yedi yoldan taş ve ağaç dalından iki kez atma, çocukların kırkı basmaması için değirmenciye karşı getirme veya gelin kucağına koyma, hayvan yuları atlamama vb.”* halk inanışlarıdır. Bunlardan kurt ağzı bağlama, akşam eve gelmeyen hayvanı kurt yememsi için bir

* Maide 100.; Hicr 27.; Bakara 34. ayetler.

bıçağın açık olarak üzerine şems suresi okunmasından sonra kapatılarak hayvan bulunana kadar açılmaması ve böylece o hayvanı kurt yiyemeyeceğine inanılmasından ibarettir. Hamile kadınların birbirleri ile iğne değiştirmesinin nedeni ise kırkı basmaması içindir. Kırk basması halinde de ya değirmenci karşılatılır ya da yeni bir gelinin kucağına verilmesi gerektiği düşünülür. Erkeğin önüne geçilmemesi de saygıdan dolaydır. Hayvan yuları atlama uğursuzluk olarak kabul edildiğinden iyi görülmemektedir.

Ayrıca ay başında bazı işler yapılmaz, insanın üzerinde bir şey dikilmez, soğan kabuğu yakılmaz ve cenazenin elli ikinci-kırkıncı gecesi, cenazenin ıskat parası, cenaze akşamı sofraya toplama, cenazenin ardından günlerce yas tutma gibi ifadeler soru anlamında deneklere yöneltilerek doğru ya da yanlış olduğu hakkında düşünceler öğrenilmeye çalışılmıştır.

Ay başında bazı işler yapılmaz ifadesine deneklerin %43.5 (40)'i çok doğru, %28.3 (24)'ü doğru, %14.1 (13)'i yanlış ve %14.1 (13)'i çok yanlış yanıtını vermiştir. Köylüler, ay başında dikilen bir bitkinin ulacağını ve kesilen bir bitkinin de çürüyeceği veya kurtlanacağını belirtmişlerdir. İnsanın üzerinde bir şey dikilmez ifadesinde %42.4 (39) oranında çok doğru, %17.4 (16) oranında doğru, %17.4 (16) oranında yanlış ve %22.8 (21) oranında da çok yanlış yanıtı verilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak insanın aklının dikileceği söylenmektedir. Soğan ve sarımsak kabuğunun yakılmayacağı ifadesine deneklerden %42.4 (39) oranında çok doğru, %25.0 (23) oranında doğru, %17.4 (16) oranında yanlış ve %15.2 (8) oranında da çok yanlış yanıtı gelmiştir. *"Soğan-sarımsak kabuğu yakılmayacağı, çünkü, onun, cinlerin ve şeytanların parası olduğu"* köylüler tarafından ifadelendirilmektedir.

Toplumda dayanışmanın arttığı ve insanların acılarını paylaştıkları zamanlardan biri de cenaze anlarıdır. Türk toplumunda cenazesi olan kişilerin acılarını paylaşmak ve cenaze sahiplerini teselli etmek için cenazenin ardından belli bir süre değişik faaliyetlerde bulunulur. Bu faaliyetlerden bazıları, asırlardır yapıla geldiğinden artık dinsel bir nitelik taşıdığı düşünölmeye başlanmış ve bunlar yapılması gereken birer dini gerek olarak yapılır olmuştur. Araştırma alanında da cenaze ardından yapılan faaliyetler ve davranışların doğruluğu hakkında deneklerin düşünceleri alınmıştır. Cenazenin kırkıncı ve elli ikinci gecelerinde bazı dini uygulamaların yapılmasına deneklerin %37.0 (34)'i çok doğru, %42.4 (39)'ü doğru, %8.7 (8)'si yanlış ve %12.0 (11)'i çok yanlış yanıtını vermiştir.

Cenazenin ardından maddi ve manevi borçlarına karşılık olması amacı ile toplanan ıskat parası hakkında köylüler, eskiden yapılyordu ama yapılmaz oldu gibi ifadeler kullanmaktadırlar. Hatta eskiden ölenin tüm hayvanlarının kesilerek dağıtıldığı söylenmektedir. Bunun doğruluğu ile ilgili ise denekler %20.7 (19) oranında çok doğru, %35.9 (33) oranında doğru, %25.0 (23) oranında yanlış ve %18.5 (17) çok yanlış yanıtını vermişlerdir.

Cenazenin ardından acılı cenaze evine yemek yaptırmamak için ilk akşam toplanan sofraya dayanışma açısından önem taşır. Bunun doğruluğunu araştırmaya katılanların büyük bölümü kabul etmektedir. Çok doğru diyenler %47.8 (44), doğru diyenler %43.5 (40) oranındadır. Yanlış ve çok yanlış oranları ise %5.4 (5) ve %3.3 (3) tür. Cenazenin ardından tutulan yas süresinde ise deneklerin ifadelerine göre büyük bir değişim yaşanmaktadır.

Köylerde eskiden bir cenaze olduğunda haftalarca radyo açılmadığı ve büyük bir dayanışma örneği sergilendiği görülürken, günümüzde bunun çok değiştiği cenaze

akşamı cenaze sahipleri hariç kapı komşusunda bile artık televizyon izlendiği belirtilmektedir. Bu konuda düşüncelerde bir değişim yaşandığı bu konuyla ilgili verilerden anlaşılmaktadır. Cenazenin ardından yas tutmanın yanlış ve çok yanlış olduğunu söyleyenlerin oranı %29.3 (27) ve %6.5 (6) tir. Çok doğru diyenler %39.1 (36) oranında, doğru diyenler ise %25.0 (23) oranındadır.

Gündelik yaşamda yapılan bazı davranışların yanlış olduğu ve günah olarak telakki edildiği araştırma alanında gözlenen başka bir olgudur. Deneklerin çoğunluğu küle, ateşe küçük aptes bozma ve su dökmenin gece tırnak kesme ve ısıklık çalmanın çok yanlış olduğunu ve bunları yapmakla günah işlendiğini belirttikleri görülmüştür.

Halk inanışları adı altında bilinen ve özellikle kadınlar ve yaşlılar arasında yaygın olan bir kısım inançlar, (Günay, 1999: 237) eğitim seviyesi düşük insanlar tarafından da eğitilmiş insanlara oranla daha çok kabullenilirler. Zikredilen halk inanışlarından bazılarını örnek olması amacıyla seçerek, cinsiyet, yaş ve eğitim değişkenlerine göre ele aldığımızda, yukarıdaki halk inanışları ile ilgili genel kanının araştırma alanı içinde doğru olduğunu görüyoruz.

Soğan kabuğunun yakılmaması gerektiği ile ilgili çok doğru diyen kadınların oranı %57.9 (22) iken, erkeklerde bu oran %31.5 (17) tir. Çok yanlış yanıtı verenlerde erkeklerin oranında artış olurken, kadınların oranı düşmektedir. Bunun oranı ise %22.2 (12)'ye %5.3 (2) tür.

Cenazenin elli ikinci ve kırkinci gecesi hakkındaki düşüncelerde de kadınların olumlu yanıt verenlerinin oranının yüksek, erkeklerin ise olumsuz yanıt verenlerinin yüksek olduğunu görüyoruz. Cenazenin elli ikinci ve kırkinci gecesinde belli faaliyetler yapılmasının çok doğru olduğunu belirten kadınlar %52.6 (20) oranında iken, erkeklerin bu oranı %25.9 (14) dur. Çok yanlış diyenlerin kadınlarda %2.6 (1) olduğu görülürken, erkeklerde bu oranın %18.5 (10) ile yükseldiği görülmektedir.

Gençlerin soğan yakılmaz ifadesine %16.7 (6) ile çok doğru yanıtı verdiklerini görüyoruz. Orta yaşlıların bu oranı %13.0 (3) dir. Orta yaş üzeri %94.1 (16) ve yaşlıların çok doğru diyenlerinin oranı %87.5 (14) tir. Çok yanlış diyenlerin oranlarında da gençlerden yaşlılara doğru gittikçe bir düşüş olduğu görülmektedir. 15-30 yaş grubunda bu yanıtı verenler %30.6 (11) oranındayken, 61 ve yukarısı yaş grubunda çok yanlış yanıtına rastlanmamaktadır.

Cenazenin ardından düzenlenen elli ikinci ve kırkinci gece merasimleri hakkında 15-30 yaş grubu %16.7 (6) oranında çok doğru, 31-45 yaş grubu %17.4 (4) oranında çok doğru, 46-60 yaş grubundakiler %70.6 (12) oranında çok doğru ve 61 ve yukarısı yaş grubundakiler de %75.0 (12) oranında çok doğru yanıtı vermişlerdir. Bu oranlar, çok yanlış yanıtında yine gençlerden yaşlılara doğru gittikçe düşüş eğilimindedir. 15-30 yaş grubundakiler %27.8 (10) oranında çok yanlış ifadesini kullanırken, 61 üstü yaş grubunda çok yanlış yanıtı yoktur.

Eğitim seviyesi yükseldikçe halk inanışlarına ilgede bir düşüş yaşanır. Araştırma alanı için bunu denemek istediğimizde, soğan kabuğu yakılması düşüncesine çok doğru diyen üniversite-yüksekokul ve lise düzeyinde eğitime sahip deneye rastlanmamıştır. Okur-yazar olmayan ve diplomasız okur-yazar olanlarda bunun oranları %90.0 (18) ve %75.0 (3) dir. Çok yanlış yanıtının üniversite-yüksekokul düzeyindeki oranının %50.0 (3), lise düzeyi için %40.0 (4) olduğu görülürken, okur-yazar olmayan ve diplomasız okur-yazarlarda bu yanıtın verildiği görülmemiştir.

Çizelge 2.64: Eğitim düzeyine göre cenaze ile ilgili uygulamalara karşı tutumlar

Eğitim düzeyi ve cenaze ile ilgili uygulamalar arasındaki ilişki														
	Okur-yazar değil		Diplomasız okur-yazar		İlkokul		Ortaokul		Lise		Üniversite-Y.okul		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Çok doğru	16	80,0	1	25,0	14	30,4	2	33,3	1	10,0	-	-	34	36,9
Doğru	4	20,0	3	75,0	25	54,3	2	33,3	5	50,0	-	-	39	42,3
Yanlış	-	-	-	-	4	8,7	1	16,7			3	50,0	8	8,6
Çok yanlış	-	-	-	-	3	6,5	1	16,7	4	40,0	3	50,0	11	12,0
Toplam	20	100,0	4	100,0	46	100,0	6	100,0	10	100,0	6	100,0	92	100,0

Bu farklılaşmanın cenazenin elli ikinci ve kırkinci gecesiyle ilgili düşüncelerde de olduğu, çok doğru yanıtının üniversite-yüksekokul düzeyinde hiç olmaması, lise düzeyinde %10.0 (1) olması ve okur-yazar olmayanlarda %80.0 (16) oranında olmasından ve çok yanlış yanıtının üniversite-yüksekokul düzeyi için %50.0 (3), lise düzeyi için %40.0 (4) olmasından, okur-yazar olmayan ve diplomasız okur-yazarlar için hiç olmamasından anlaşılmaktadır.

Sonuçta; bütün geleneksel yapıdaki kırsal alanlarda olduğu gibi araştırma alanında da büyüsel ve dini-mistik halk inanışlarının yaygın bir şekilde hayatiyet bulduğu ve bu tür halk inanışlarının çoğu zaman din ile ilişkilendirildiği görülürken, bunların en yaygın olanlarının nazar, hastaları okuma, cinlenme-çarpılma ve muska olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, bazı davranışların yapılmasının da haram olarak algılanması, onlara dini bir kisve kazandırmaktadır. Ancak bu tür halk inanışlarına olan ilgide, yaş, cinsiyet ve eğitim seviyesi değişkenleri açısından bir çeşitlenme fark edilmektedir. Bu noktada, halk inanışlarına kadınlar erkeklere, yaşlılar gençlere ve eğitim düzeyi düşük olanlar eğitim seviyesi yüksek olanlara göre daha fazla ilgi duymaktadırlar.

3. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Sanayi devriminin beraberinde getirdiği hızlı değişim süreci, bütün toplumsal yapıların önceki durumlarında bir takım değişiklikler meydana getirmiştir. Özellikle geleneksel kırsal toplumlarda tarımsal alanlarda makineleşmenin yaygınlaşması, kitle iletişim ve ulaşım olanaklarının iyileşmesi ve buna bağlı olarak şehir kültürüyle temas haline geçilmesi, geleneksel yapıda kırılmaların olmasına neden olmaktadır. Toplumsal yapının temel öğelerinden olan din de toplumda meydana gelen değişimlerden etkilenmektedir. Bazı zamanlarda da değişimin önünde engelleyici bir faktör olarak yer almaktadır. İşte bu hızlı değişim süreci içerisinde din ile toplum arasındaki karşılıklı etki-tepki ilişkilerinin incelenmesi, sistematik din sosyolojisi açısından önem taşımaktadır. Ampirik araştırmaların din sosyolojisi çalışmaları arasında fazla yer almaması ve din-toplum ilişkilerinin ele alındığı köy monografilerinin yok denecek kadar az olması, “Kahramanmaraş İline Bağlı Kerimli ve Çevre Köylerde Dini Hayat” adını taşıyan bu çalışmanın önemini daha da artırmaktadır.

Genel anlamda kırsal köy topluluklarında din ile öteki toplumsal yapı unsurları arasındaki ilişkileri konu edinen bu araştırmanın amacını da; köy topluluklarında gerçekleştirilen sistematik ve deneysel din sosyolojisi araştırmaları doğrultusunda, Kahramanmaraş’a bağlı Kerimli, Kısıklı ve Muratlı köyleri özelinde dini yaşantı problemini toplumsal sistem içerisinde ele almak; dini inanç, tutum ve davranışları çeşitli boyutlarıyla incelemek; din ile sosyo-kültürel yapılar, koşullar ve değişimler arasındaki karşılıklı ilişkileri, etki ve tepkileri bilimsel bulgular ışığında ortaya koyarak kırsal alanlardaki dini yaşantıları sosyolojik anlamda göz önüne sermek oluşturmaktadır.

Adı geçen köylerde din-toplum arasındaki ilişkiler incelenirken, kırsal alanda toplumun çeşitli alanlarında dini yaşantının çeşitliliği ortaya koyabilmek için cinsiyet, yaş, eğitim, mesleki ve sosyo-ekonomik durum ve şehirle ilişki sıklığı bağımsız değişkenleri dikkate alınmış ve bu değişkenlere bağlı olarak dini inanç, tutum ve davranışlara bağlılıklardaki farklılıkların dereceleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırma alanında dinin inanç boyutuyla ilgili olarak bir problem olmadığı sonucuna ulaşılmış, bu alanla ilgili Allah inancı, alın yazısına, ahirete ve meleklerle iman noktasında bir iman birliğinin olduğu, Allah’a iman açısından, geleneksel kırsal alanların Allah inancına uygun şekilde taklidi iman çeşidinin hakim olduğu görülmüştür. Buna karşılık aşırı bir farklılaşma olmamakla birlikte cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi açısından bir çeşitlenme gözlenmiştir.

Allah inancıyla ilgili olarak kadınlarla erkekler arasında az da olsa bir farklılaşma görülmektedir. Kadınların salt dogmatik inanca daha yatkın oldukları görülürken, erkeklerin dogmatik inanca sahip olmakla birlikte, bunu rasyonel inançla birleştirmeye daha eğilimli oldukları görülmüştür. Bu da, kadınların dini inanç, tutum ve davranışlara erkeklere oranla daha bağlı oldukları varsayımını doğrular niteliktedir. Alın yazısına iman noktasında da yine kadınların erkeklere göre daha kaderci bir tavır sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Kadınların tamamına yakını alın yazısına tamamen inanırken, erkekler arasında kısmen inananlara ve insan kaderini kendi çizer diyenlere rastlanmıştır.

Yaş gruplarına göre Allah inancı ve alın yazısına inanma durumuna bakıldığında genç yaşlardan ileri yaşlara doğru gidildikçe dogmatik taklidi Allah inancının artışı

gösterdiği, gençlerin daha çok dogmatikliği rasyonellikle uzlaştırma gayreti içerisinde oldukları görülmüştür. Alın yazısına inanmayla yaş değişkeni arasında da bir ilişki vardır. Geleneksel değerlere daha çok bağlı olan yaşlı insanların alın yazısına da daha fazla inanarak daha kaderci davrandıkları, gençlerin de buna karşılık insan kendi kaderini kendi çizer ve alın yazısına kısmen inanma gibi görüşleri belirtenlerin olduğu da görülmüştür. Gençlerin dini tutum ve davranışlara yaşlılara oranla daha az ilgi duyacakları şeklindeki varsayımımız da bununla doğrulanmaktadır.

Eğitim seviyesinin yüksek olması, insanın günlük tavır ve davranışlarında rasyonel düşüncenin daha hakim olmasına neden olmaktadır. Rasyonalist düşünceye sahip olan bir insan, dini tutum ve davranışlarında da geleneksel değerlere fazla yer vermez. Bundan dolayı da eğitim düzeyiyle Allah inancı ve alın yazısına inanma arasında bir ilişkinin varlığı araştırılabilir.

Araştırma alanımızda, okur-yazar olmayanların ve diplomasız okur-yazarların tamamının alın yazısına tamamen inandıkları, üniversite yüksek okul mezunlarında üçte bir oranında insan kendi kaderini kendi çizer görüşünde birleştikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Eğitim düzeyi ile Allah'a inanma arasında yukarıdakine benzer bir ilişki söz konusudur. Okur-yazar olmayanların ve diplomasız okur-yazarların Allah inancıyla ilgili dogmatik-taklidi bir yaklaşım sergiledikleri görülürken ortaokul-lise ve üniversite-yüksek okul düzeyi öğrenime sahip olanların daha çok dogmatik-rasyonel bir inanca sahip oldukları gözlenmiştir. Rasyonel inanca sahip olanların ise lise ve ortaokul düzeyinde eğitime sahip olanlardan oluştuğu görülmüştür. Eğitim düzeyi yükseldikçe insanların hayatlarında dini değerlere daha az yer verdikleri şeklindeki varsayımımız da böylelikle doğrulanmaktadır.

Dini tecrübenin anlatımının bir başka kategorisini oluşturan ibadet (pratik) boyutu ile yine cinsiyet, yaş, eğitim değişkenleri arasındaki ilişkilere araştırma alanı içinde bakıldığında dini pratiklere olan ilgi de bir farklılaşma gözlemlendiği sonucu çıkmaktadır. Mesleki ve sosyo-ekonomik statü yönüyle dini pratiklere ilgi de ise öyle gözle görülür bir çeşitlenmeden söz etmek zor görünmektedir.

Cinsiyet farkına göre bireylerin dini inanç ve pratiklere bağlılıkları açısından dindarlık kategorilerine bakıldığında, kadınların dini inançlara bağlılıkla birlikte dini pratikleri her daim yerine getiren dindarlarının erkeklere oranla daha fazla bir oran teşkil ettiği sonucuna ulaşılmış, yine ibadetlerini az aksatan kadınların oranının erkeklerden fazla olduğu görülmüştür. İbadetlerini çok aksatan, dinle çok az ilgili olanların çoğunluğunun da erkeklerden meydana geldiği gözlenmiştir. Bu da, kadınların dini pratiklere olan ilgilerindeki şiddetin erkeklerden daha yoğun olduğunu göstermekte ve kadınların dini pratikleri yerine getirme noktasında erkeklerden daha fazla dine bağlı olacakları şeklindeki varsayımımızı doğrular niteliktedir.

Dini inanç ve tutumlara ilgide yaş ilerledikçe bir artış olacağı varsayılmaktadır. Araştırma alanında yaş gruplarına göre dini pratiklere karşı eğilimlerin derecelerine bakıldığında bu varsayımın doğrulandığı anlaşılmaktadır. Çünkü, dini inançlarla birlikte dini pratikleri devamlı yerine getiren dindarların oranlarında gençlerden ileri yaşlara doğru gidildikçe bir artış gözlenirken dini inançlara sahip olmakla birlikte dini pratiklerle çok az ilgili olanların oranlarında gençlerden yaşlılara doğru gidildikçe bir düşüş görülmektedir. Hatta yaşlı denecek insanlarda bu tip dindarlara hiç rastlanmamaktadır.

Bilimselliğin temelini teşkil eden rasyonel düşünce eğitim düzeyinin yükselmesiyle bireyin davranışlarında daha etkin hale gelmektedir. Eğitim düzeyi yükselen insan, dini esasların somut şekillerinden çok soyut boyutuyla yetinir olmaktadır. Dolayısıyla dinin inanç boyutuyla yetinen eğitilmiş insan, dini pratiklere fazla ilgi duymamaktadır. Araştırma alanımız için bunun kesin çizgileriyle var olduğunu söyleyemesek bile, az da olsa bir çeşitlenmeden söz edilebilir. İnanan ama ibadetlerini çok aksatan, dinle çok az ilgili bireyler arasında üniversite-yüksekokul düzeyinde öğrenim sahibi insanlar olmasa da bu kategorinin çoğunlukla lise ve ortaokul çıkışlılardan oluştuğu görülmüştür. Okur-yazar olmayanların ise daha çok dini inançlarla birlikte dini pratikleri hiç aksatmayan dindarlar arasında yer aldıkları görülmektedir. Bu durumda eğitim seviyesi yükseldikçe insanların dini değerlere hayatlarında daha az yer verecekleri biçimindeki varsayımımız büyük oranda doğrulanmış görünmektedir.

Sahip olunan mesleki ve sosyo-ekonomik statü, dini tutum ve davranışlara olan ilginin şiddetinin yoğunlaşmasında veya azalmasında etkin bir role sahiptir. Bir takım meslek grupları dini değerlere daha bağlı olurken bazıları da hayatlarında dini değerlere fazla yer vermemektedirler. Sosyo-ekonomik statü açısından da yüksek ekonomik gelire sahip olanların düşük olanlardan daha az dini davranış sergilemeleri beklenir.

Araştırma alanı köylerde de mesleki gruplar arasında, ibadetlerine çok bağlı kişilerin, daha çok hayatlarında geleneklerin canlılığını devam ettirdiği çiftçiler ve esnaf-zanaatkarlardan oluştuğu görülürken dini değerlerle çok az ilgili olan ve ibadetlerini çok aksatanların da işçiler arasında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu da, mesleki statü değişkenine bağlı olarak araştırma alanında dini hayatta bir farklılaşma olmayacağı şeklindeki varsayımımızın doğrulanmadığını göstermektedir.

Kırsal köy topluluklarında insanlar arasında ekonomik gelir açısından pek bir farklılaşma olmadığından bu alanlarda tam anlamıyla bir toplumsal tabakalaşmadan da söz etmek mümkün gözükmemektedir. Aşırı derecede bir tabakalaşmanın olmadığı toplumlarda dini hayatta da bir farklılaşma olması beklenemez. Araştırma sonuçlarımıza göre de gelir farklılığı açısından dini pratiklere olan ilginin şiddetinde düşüş ya da yükselişte bir düzensizlik olduğu görülmüştür. Böylelikle de sosyo-ekonomik statü değişkenine bağlı olarak araştırma alanında dini hayatta bir farklılaşma olmayacağı şeklindeki varsayımımızın nispeten doğrulandığı görülmektedir.

Geleneğin etkisinin azaldığı ve kolektif şuurun yerini ferdileşmenin aldığı kent kültüründe dini değerlere verilen önemde bir azalma meydana gelmektedir. Kırsal alanda yerleşmiş olmasına rağmen şehirle çok sık ilişkisi olan insanların davranışlarında da kent kültürünün etkilerine rastlanır. Araştırma alanı için ortaya koyduğumuz, şehirle sık ilişkisi olan insanların dini değerlere daha az ilgi duyacakları şeklindeki varsayımın ulaşılan sonuçlarla doğrulandığı anlaşılmaktadır. Çünkü, ibadetlere çok bağlı dindarların şehre her gün gidip gelenler arasında fazla yer almamasına karşılık senede birkaç gün veya daha az gidenlerde yoğunluk kazandığı görülmüştür.

Dinin pratik boyutuyla ilgili araştırma alanında son olarak hacılar ve zekat hakkındaki düşünceler, bir ibadet olarak algılanan Kuran okumayla ilgili tutumlar ve duaya verilen önemin dereceleri ölçülmeye çalışılmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırma alanı köylerinde hacılara büyük bir hürmet gösterilmekle birlikte hacıların hayatlarında bir değişiklik olup olmadığı ile ilgili olarak kişiden kişiye değişeceği görüşü hakimdir. Zekatla ilgili düşüncelerde dinin emri olduğunda birleşilirken toplumsal dayanışma unsuru olarak görenlerin de dini pratiklerle toplumsal ahlaki

uzlaştırma çabası içerisinde oldukları gözlenmiştir. Bireysel anlamda Kuran okuma pratiğinin pek olduğu gözlenmemekle birlikte dini ayin ve merasimlerde bilenlere topluluk halindeyken okutulmasına özen gösterildiği gözlenmiştir. Bireysel olarak fazla okunmama nedeni olarak da Kuran okumayı bilme oranının fazla olmaması gösterilmiştir. Araştırma alanındaki insanların hayatlarında duanın büyük bir önemi vardır. Çünkü, hayatlarında karşılaştıkları zorlukları aşmak için en çok başvurdukları yolun Allah'a dua etmek olduğu ulaşılan verilerden anlaşılmaktadır.

Bir dinin gerekleri hakkında sahip olunan bilgiler, dinin bilgi boyutunu teşkil etmektedir. Bu yüzden her din, temel esasları hakkında mensuplarının bilgi sahibi olmalarını ister. Ancak dini bilginin yüksek olması, sağlam bir inanca sahip olmayı ve dini pratiklere güçlü bir bağlılığı gerekli kılmaz. Bunda dini bilgi edinmede başvuru kaynakların da etki payı olduğu söylenebilir. Araştırma alanında ulaşılan inançlarla ilgili yaklaşımlar ve dini pratiklerle ilgili tutumların dini bilgi edinme kaynaklarıyla ilişkili olduğu bir gerçektir. Dini bilgi edinmede yazılı kaynak olarak araştırma alanında Mızraklı İlmihal ve Kuran-ı Kerim'in yaygınlığı göze çarparken dini bilgi edinmede din görevlilerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Ancak temel yazılı kaynak niteliğinde olan Kuran-ı Kerim'in tefsirlerinden derinlemesine incelenmesinin yerine sadece meal okumayla yetinildiği görülmüştür. Dini bilgi edinmede din görevlilerinin öneminin yüksekliğiyle görevlerini yerine getirme ve mesleki yeterliliğe sahip olma noktasındaki düşünceler arasında bir çelişki söz konusudur. Zira din görevlilerinin (imam) görevlerini tam olarak yaptıkları ve mesleki yeterliliğe sahip oldukları fazla düşünülmemektedir. Ayrıca belli bir konuda fikir edinmek için başvuru kişilerde din görevlilerinin eskiye oranla önemini yitirdiği görülmüştür.

Dinin toplumsal tezahürlerinden olarak din aile ilişkilerinde kırsal alanda bir değişim ve dönüşümün yaşandığı muhakkaktır. Dinin etkisinin ailevi unsurlarda giderek azalması bunun kanıtıdır. Kırsal köy topluluklarındaki yüksek doğurganlık oranı, daha çok dini duyguların hakimiyeti ile ilişkilendirilmektedir. Ancak araştırma alanında çok çocuğa sahip olma isteğinin azaldığı Allah ne verirse zihniyetinin büyük oranda değiştiği görülmüştür. Bunun doğum kontrolü hakkındaki düşüncelerle daha iyi anlaşıldığı, çünkü, araştırmada doğum kontrolüyle ilgili dinen sakıncası olmadığını belirtenlerin en yüksek orana sahip olduğu görülmektedir. Buna şartların bunu gerektirdiği şeklinde fikir bildirenleri de eklediğimizde değişim daha da belirginleşmektedir.

Doğum kontrolü ile ilgili değişimin ortaya konmasında yaş ve eğitim değişkenleri önemli birer faktördür. Yaş grupları arasında doğum kontrolünün dinen sakıncalı olduğunu belirtenlerin 15-30 yaş grubunda yoğun olduğu gözlenirken ileri yaşlara doğru gidildikçe bunda bir düşüş görülmektedir. Eğitim seviyesi açısından da eğitim seviyesinin yükselişine paralel olarak doğum kontrolünün dinen sakıncasız olduğu düşüncesinin yoğunluk kazandığı görülürken dinen sakıncalı görüşünün azaldığı gözlenmiştir. Bunun da araştırmamızla ilgili üçüncü ve dördüncü varsayımımızı doğrular nitelikte olduğu görülür. Kadın ve erkeklerin doğum kontrolüne yaklaşımlarında ise erkeklerin doğum kontrolünün dinen sakıncasız olduğu düşüncesinde yoğunlaştıkları görülürken kadınların da şartların doğum kontrolünü gerektirdiği şeklinde düşünceye sahip oldukları ve doğum kontrolüne daha çok taraftar oldukları görülmektedir.

Ailenin oluşum aşamalarının belki de ilk basamağını teşkil eden eş seçiminde de dinin etkisini yitirmeye başladığı ulaşılan sonuçlardan anlaşılmaktadır. Araştırma alanında kırsal alanların özelliklerine paralel olarak akraba evliliği yaygın olsa da eş

seçiminde daha çok ahlaki kriterlerin dikkate alındığı görülmüştür. Eş olarak seçilen kişinin dindar olması kriteri ise ahlaklılık ve akrabalıktan sonra ancak üçüncü sırada tercih nedeni olabilmektedir.

Din-ekonomi ilişkileri bağlamında dinin toplumsal etkilerinin belirlenebilmesi için araştırma alanında insanların tasarruflarını değerlendirme şekilleri, zengin olmak için tercih edilen yollar, şans oyunlarına duyulan ilgi, paraya ihtiyaç olduğunda öncelikli başvurulacak kurum ve paranın insanın dini ve ahlaki davranışlarını zayıflatıp zayıflatmadığı ile ilgili düşünceler hakkında bilgi edinilmeye çalışılmış ve şu bulgulara ulaşılmıştır: adı geçen köylerde tasarrufları değerlendirmede en çok tercih edilen davranışın döviz-altın almak olduğu, faizle değerlendirmeye haram telakkisi ile fazla rağbet gösterilmediği, faizsiz finans kurumları hakkında pek bilgi sahibi olunmadığından bunlara da ilginin olmadığı gözlenmiştir. Tasarruflarını yardıma muhtaçlara ve hayır kurumlarına vererek değerlendireceğini söyleyenlerin oranı da yadsınamayacak durumdadır. Zengin olmak için helal yoldan kazanç diye ifadelendirilen çalışarak zenginlik isteme şeklinin en çok tercih edilmesine rağmen bunun şans oyunlarına duyulan ilgiyle çeliştiği ve zengin olmayla ilgili düşüncelerin pratiğe fazla yansıtılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Paraya ihtiyaç duyulduğunda ise en çok müracaat edilecek yerin geleneksel dayanışmaya uygun olarak akraba ve dostlar olduğu görülmüştür. Paranın insanın dini ve ahlaki davranışlarını olumsuz etkileyeceği yönündeki görüşlerin ağırlıkta olduğu ve paranın kullanıma göre değişeceği şeklindeki düşüncelerin de dikkate değer durum sergilediği anlaşılmaktadır. Bu bulgulara din-ekonomi ilişkilerinde karşılıklı bir etkileşimin olduğu, bir yandan dinin insanların ekonomik davranışlarını yönlendirici fonksiyon gördüğü öte yandan da ekonomik değerlerin insanın dini ve ahlaki davranışlarını etkileyebileceği sonucunu doğurmaktadır.

Toplumların siyasal düşüncelerinin belirlenmesinde bir çok faktör rol oynamaktadır. Bu belirleyicilerden biri de din fenomenidir. Etkili bir sekülerizasyon sürecinin yaşandığı günümüzde dinin bu alandaki fonksiyonunda da bir değişim yaşadığı muhakkaktır. Bunun araştırma alanında da bariz bir şekilde gözlemlendiğini görüyoruz. Araştırma alanında insanların siyasal tercihlerinde artık daha bilinçli davrandıkları alternatifler arasında dini yönü ağır basan yerine ülke menfaatini göz önünde bulundurarak memleket meselelerine daha duyarlı olabileceğini düşündüklerini tercih ettikleri görülmüştür. Dinsel tercih şeklinin ise ikinci planda kaldığı görülmektedir.

Din faktörünün toplumsal alandaki siyasal etki şekillerinden birisini de Türkiye'deki dini grup ve cemaat gerçeği teşkil etmektedir. Kentsel ya da kırsal olsun bir çok insanın bu dini grup ya da cemaatlerle dolaylı ya da doğrudan ilişkilerinin olduğu bir gerçektir. Araştırma köylerinde de insanların doğrudan olmasa da dolaylı olarak bu cemaatlerden etkilendiklerini görüyoruz. Köylülerin kendileri bizzat bu cemaatlerle bağlantılı olmasalar da en azından bir yakınlarının bu cemaatlerle ilişkili olması, onların dini tutum ve davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Bunu dini cemaatlerle ilişkisi olanların yakınlarının, dini pratiklerle çok ilgili insanlar arasında yer almalarından ve dini pratiklerle çok az ilgili insanlar arasında pek yer almamalarından anlıyoruz. Bu da, araştırmamızın yedinci varsayımını doğrulamaktadır.

Araştırma alanında dini toplumsallaşmada en etkin kurum olarak eskiden olduğu gibi çocukların dini eğitiminde de en etkin olması düşünülen cami-Kuran Kursu (Diyanete bağlı) dikkati çekmektedir. Aile, okul, kitle iletişim araçlarının dini eğitimde

öneminin olduğu düşünülse de temel dini eğitimin ancak din kurumlarından sağlanabileceği düşüncesi hakimdir. Dini eğitimde önemini koruyan din kurumlarının modern eğitimle ilgili düşünceleri engelleyici fonksiyonlarını yitirdikleri araştırma alanında gözlenen bir başka gerçektir. Çünkü, önceleri daha çok dinsel içerikli düşüncelerden dolayı kız çocukları ilkokulda bile okutulmazken şimdi bunun değiştiğini, kız çocuklarını okutmaya ilgili düşüncelerden anlıyoruz. Zira kız çocuğunu okutmak istemeyen deneğe yok denecek kadar az rastlanmıştır. Bu da, dini eğitimin gerekliliği düşüncesinin önemini korumasının yanında modern eğitimle ilgili düşüncelerde de büyük bir zihniyet değişiminin yaşandığını göstermektedir.

Kırsal köy topluluklarında modern eğitim daha çok bir meslek edinme amaçlı yapıldığından eğitim sürecinden sonra seçilecek meslekler de önem taşımaktadır. Araştırma alanında erkek ve kız çocukları için düşünülen meslekler de kırsal alanın muhafazakar yapısıyla uygunluk arz etmektedir. Çünkü, erkekler için en çok din görevlisi (imam) olması istenirken, kızlar için de onlara en uygun meslek olarak görülen ebe-hemşire olmaları istenmektedir.

Eğitimle ilgili düşüncelerin değişmesinde sosyo-ekonomik yapı özellikleri de önemli rol oynamaktadır. Bölgenin sosyo-ekonomik ve demografik yapısının değişmesinde büyük öneme sahip olan Sır Barajı'nın, eğitimle ilgili düşünce değişiminde de önemli paya sahip olduğu gözlenmiştir. Bunu da yüksek öğrenim görenlerin hepsinin ailesinden birinin Sır Barajı'nda çalıştığını belirtmesinden anlıyoruz. Bu durumda da Sır Barajı'nın bölgenin sosyo-ekonomik ve zihniyet yapısında bir değişim meydana getirdiği şeklindeki varsayımımız doğrulanmaktadır.

Kişisel ve toplumsal ahlak açısından da araştırma alanında şu bulgular elde edilmiştir. Bölgede insanların iyi ahlaklılıkla dindarlığı özdeş olarak kabullendikleri, dolayısıyla dindar insanların aynı zamanda ahlaklı da olacağına inanıldığı yaygın bir kanaattir. Bu da, kırsal alanda dini değerlerle ahlaki değerlerin ne kadar iç içe girdiğini ve bütünleştiğini ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte toplumsal ahlak kategorisinde ele aldığımız sosyal dayanışma ve yardımlaşma ile ilgili bulgular araştırma alanı için ortaya koyduğumuz sosyal dayanışma ve yardımlaşma yoğunluğunda bir gevşeme ve çözülmenin olduğu biçimindeki varsayımı doğrular gözükmemektedir. Araştırmaya katılanların çoğunun köylerindeki yardımlaşma ve dayanışmanın eskiden şu andakinden daha iyi olduğunu belirttikleri görülmüştür. Yine kendisinden bir yardım istendiğinde karşılıklı olması şartıyla bunu yapabileceğini söyleyenlerin oranı da çoğunluğu arz etmektedir. Yalnız yardıma muhtaçlara yardım konusunda ve köyün ortak işlerine katılma hususunda sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın canlılığını koruduğunu görüyoruz. Bu yönüyle bakıldığında da bununla ilgili varsayımımızın doğrulanmadığı görülmektedir.

Hemen her toplumda resmi dini değerlerin yanında paralel din olarak kabul edilen ve özellikle kırsal alanlarda daha fazla hayatiyet bulan halk inanışlarının bu araştırma alanında da yaygın bir biçimde görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Bunların en yaygın olanlarının ise nazar, hastaları okuma, cinlenme-çarpılma, muska, cenazenin ardından dini merasimler günlük hayattaki bazı uygulamaların yanlışlığına dair düşünceler olduğu anlaşılmıştır. Özellikle gece tırnak kesme, ısıklık çalma, soğan kabuğu yakma, küle-ateşe küçük aptes bozma gibi şeyler uygun görülmemekle birlikte günah olduğu söylenerek dini bir anlam yüklenmektedir. Bu da, halk inanışlarının çoğu zaman dinle ilişkilendirildiği gerçeğini bir kez daha doğrulamaktadır. Ancak araştırma alanında halk inanışlarına ilgide eğitim, yaş ve cinsiyet değişkenine göre farklılık gözlenmiştir.

Kadınların erkeklere, yaşlıların gençlere ve eğitim düzeyi düşüklerin eğitilmiş insanlara göre halk inanışlarına daha çok ilgi duydukları görülmüştür. Buna göre kırsal köy topluluklarında geleneksel formları altında yoğun olarak rastlanan halk inanışlarına gençler ve eğitim düzeyi yüksek olanlarda ilginin daha az olacağı şeklindeki varsayımımız doğrulanmaktadır.

Kırsal alanda köylünün bir sağlık kuruluşuna ya da doktora gitmesini engelleyen bir çok faktör vardır. Bunların en önemlileri de ekonomik şartlar ve sağlık kuruluşunun uzaklığıdır. Bu da, köylü insanın hastalık anında geleneksel tedavi yöntemlerine yönelmesine neden olmaktadır. Araştırma sahasında da doktora gidenlerin oranlarında bir fazlalık gözlenirse de kendince tedavi uygulayacağını ve dinsel yöntemlere başvuracağını söyleyenlerin oranları da önemli gözükmemektedir. Ayrıca kadınların erkek doktorlara muayene olmasında dinin engelleyici bir faktör olduğu görülmekle birlikte bunun eğitim düzeyi yüksek olanlarda önemini yitirdiği anlaşılmaktadır. Çünkü, lise ve üniversite düzeyinde eğitime sahip olanların büyük oranının bunda dinen bir sakınca olmadığı kanaatine sahip oldukları görülmüştür. Bu da, dördüncü varsayımımızı doğrulamaktadır.

Sonuç olarak yaşanan sosyo-kültürel değişim sürecinde din-toplum arasındaki ilişkilerde karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Bazı durumlarda din, toplumda meydana gelen değişimlerden etkilenirken bazı durumlarda da dinin bazı toplumsal unsurlar üzerinde yaptırım uyguladığı görülmektedir. Kısaca kırsal alanda din-toplum ilişkilerinin incelenmeye çalışıldığı bu çalışmada da etkilenen tarafın çoğu zaman din unsuru olduğu, bunun yanında din faktörünün de eskiden olduğu kadar olmasa da insanların davranışlarını yönlendirici bir fonksiyon gördüğü anlaşılmaktadır. Bu araştırma bütün kırsal köy topluluklarının din-toplum ilişkileri bakımından özelliklerini yansıtır bir nitelik taşımasa da buna örnek teşkil etmesi açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- ACUN, A.- GERAY, C., 1980. Orman Köylerinin Kentleşmesi ve Orman-Köy İlişkileri (Safranbolu Örneği), İ.Ü. Yay., İstanbul, 85s.
- AKTAY, Y., 1998. "Sosyolojinin Nesnesi Olarak Din", Din Sosyolojisi, Der.: Y. Aktay-M. E. Köktaş, 2. Baskı, Vadi Yay., Ankara, 349s., ss.7-16.
- _____2002. "Farklılık Politikaları ve Türkiye Müslümanlığı", İslamiyat Dergisi, Cilt 5 (4), Ankara, ss.41-55.
- ARMAĞAN, M., 1998. Gelenek ve Modernlik Arasında, 2. Baskı, İz Yay., İstanbul, 293s.
- AYDIN, M., 1998. "Türkiye'de Din Sosyolojisi Çalışmaları", Din Sosyolojisi, Der.:Y. Aktay-M.E. Köktaş, 2. Baskı,Vadi Yay., Ankara, 349s., ss.314-349.
- BAŞGİL. A.F., 1996. Din ve Laiklik, 6. Baskı, Yağmur Yay., İstanbul, 344s.
- BENDİX, R., 1998. "Max Weber'in Din Sosyolojisi", Din Sosyolojisi, Çev.: M.E. Köktaş, Der.: Y.Aktay-M.E.Köktaş, 2. Baskı, Vadi Yay., Ankara, 349s., ss.191-212.
- BİLGİN, V., 1997. Sosyal Çözülme ve Din, Etüt Yay., Samsun, 198s.
- BİLGİSEVEN, A.K., 1988. Köy Sosyolojisi, 2. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 304s.
- _____1995. Genel Sosyoloji, 5.Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 360s.
- BODUR, H.E., 1990. "Modern Kapitalizmin Doğmasında Dinin Rolü", AÜİF. Dergisi, S.9, Atatürk Üniversitesi Basım Evi, Erzurum, ss.80-108.
- _____2001. Sosyal Bilimler Metodolojisi, Basılmamış Ders Notları, Kahramanmaraş, 44s.
- ÇELİK, C., 2002a. Şehirleşme ve Din, Çizgi Kitabevi, Konya, 395s.
- _____2002b. "Değişim Sürecinde Merkez Çevre İlişkileri ve Çevresel Dini Yönelimler", İslamiyat Dergisi, Cilt 5 (4), Ankara, ss.81-97.
- DİE, 1991. 1990 Genel Nüfus Sayımı-Kahramanmaraş, DİE Yay., Ankara.
- DİE, 1998. 1997 Nüfus Tespiti İdari Bölünüş, DİE Yay., Ankara.
- DİE, 2001. 2000 Genel Nüfus Sayımı- Kahramanmaraş, DİE Yay., Ankara.
- DÖNMEZER, S., 1999. Toplumbilim, Beta Yay., İstanbul, 434s.

- ERKAL, M., vd., 1997. Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü, Der Yay., İstanbul, 335s.
- EL GAZALİ, 1985. İhya-u Ulumi'd-Din, Cilt I, Çev.: A. Serdaroğlu, Bedir Yay., İstanbul, 1056s.
- ELİADE, M., 1990. Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu, Çev.: M. Aydın, KBY, Ankara, 189s.
- FİCHTER, J., 1996. Sosyoloji Nedir, Çev.: N. Çelebi, 3. Baskı, Atilla Kitabevi, Ankara, 213s.
- GLOCK, C.Y., 1998. "Dindarlığın Boyutları Üzerine", Din Sosyolojisi, Çev.: M.E. Köktaş, Der.: Y. Aktay-M.E. Köktaş, 2. Baskı, Vadi Yay., Ankara, ss.252-274.
- GÖKÇE, B., 1999. Toplumsal Bilimlerde Araştırma, 3. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 412s.
- GÜNAY, Ü., 1997. "Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Din", Türk Yurdu Dergisi, Cilt 17 (116-117), ss.80-89.
- _____, 1999. Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat, Erzurum Kitaplığı, İstanbul, 293s.
- _____, 2000. Din Sosyolojisi, 3. Baskı, İnsan Yay., İstanbul, 608s.
- İBN HALDUN, 1988. Mukaddime, Cilt I, Çev.: Z. K. Ugan, MGSB Yay., İstanbul, 684s.
- KAÇMAZOĞLU, H.B., 1999. Türk Sosyolojisi Tarihi Üzerine Araştırmalar, Birey Yay., İstanbul, 369s.
- Kahramanmaraş İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 1998. Kahramanmaraş İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim, Kahramanmaraş.
- KEHRER, G., 1998. "Din Sosyolojisi", Din Sosyolojisi, Çev.: M. E. Köktaş, Der.: Y. Aktay- M. E. Köktaş, 2. Baskı, Vadi Yay., Ankara, ss.17-118.
- KIRAY, M., 1974. "Sosyal Yapı ve Nüfus Artışı Etkileşimi", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 7 (4), TODAİE Yay., Ankara, ss.3-10.
- KIRAY, M. B., 1998. Değişen Toplum Yapısı, Bağlam Yay., İstanbul, 146s.
- KONGAR, E., 1970. "Türkiye'de Aile: Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 3 (2), TODAİE Yay., Ankara, ss.58-83.

KONGAR, E., 1995. Toplumsal Değişme Kavramları ve Türkiye Gerçeği, 5. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 460s.

MARDİN, Ş., 1999a. Din ve İdeoloji, 8. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 188s.

_____1999b. Türkiye’de Din ve Siyaset, 6. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 325s.

MENSCHİNG, G., 1994. Dini Sosyoloji, Çev.: M. Aydın, Tekin Yay., Konya, 129.

MERTER, F., 1990. Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler: Malatya Örneği, 2. Baskı, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yay., Ankara, 251s.

OKUMUŞ, E., 2002. “Bir Din İstismarı Olarak Gösterişçi Dindarlık”, İslamiyat Dergisi, Cilt 5 (4), Ankara, ss.193-205.

OZANKAYA, Ö., 1971. “Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 4 (1), TODAİE Yay., Ankara, ss.31-40.

ÖNER, N., 1991. Fransız Sosyoloji Okuluna Göre Mantığın Menşei Problemi, MEB Yay., İstanbul, 80s.

ÖZAKPINAR, Y., 1999. Kültür Değişmeleri ve Batılılaşma Meselesi, TDV Yay., Ankara, 296s.

PERŞEMBE, E., 1991. “Toplumsal Değişme ve Din İlişkileri”, OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.5, Samsun, ss.171-180.

Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, 1990. Komisyon, Cilt 4, Risale Yay., İstanbul.

SUBAŞI, N., 2002. “Türkiye Dindarlığı: Yeni Tipolojiler”, İslamiyat Dergisi, Cilt 5 (4), Ankara, ss.17-40.

TAPLAMACIOĞLU, M., 1961. Din Sosyolojisi Giriş, A.Ü. İlahiyat Yay., Ankara, 129s.

TEZCAN, M., 1970. “Sosyolojik Yönden Köy”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 3 (3), TODAİE Yay., Ankara, ss. 151-182.

_____1997. Eğitim Sosyolojisi, 11. Baskı, Ankara, 323s.

TUĞAÇ vd. 1970. Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması, Rapor 1, DPT. Yay., Ankara, 290s.

TURHAN, M., 1969. Kültür Değişmeleri, MEB Yay., İstanbul, 387s.

TURNER, B., 1997. Max Weber ve İslam, Çev.: Y. Aktay, 2. Baskı, Vadi Yay., Ankara, 325s.

TÜRKDOĞAN, O, 1973. Doğu Köylerinde Sosyo-Ekonomik Farklılaşma; Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum, 29s.

_____1977. Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları, 2. Baskı, Dede Korkut Yay., İstanbul, 528s.

_____1988. Değişme Kültür ve sosyal Çözülme, TÜDAV Yay., İstanbul, 201s.

_____1998. İşçi Kültürünün Yükselişi, TİMAŞ Yay., İstanbul, 188s.

_____2000. Bilimsel Araştırma Metodolojisi, TİMAŞ Yay., 400s.

TÜRKKAHRAMAN, M., 2000. Türkiye’de Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm, Birey Yay., İstanbul, 365s.

TÜTENGİL, C.O., 1983. Kırsal Türkiye’nin Yapısı ve Sorunları, 4. Baskı, Gerçek Yay., İstanbul, 192s.

ÜLGENER, S.F., 1981. Zihniyet ve Din, Der Yay., İstanbul, 141s.

_____1983. Zihniyet, Aydınlar ve İzmler, MAYAŞ Yay., Ankara, 162s.

_____1991. İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası, 3. Baskı, Der Yay., İstanbul, 208s.

ÜNAL, A.Z., 2002. “Dinselliğin Dönüşümü ve Sekülerlik Tartışmaları”, İslamiyat, Dergisi, Cilt 5 (4), Ankara, ss.67-80.

VERGİN, N., 1985. “Toplumsal Değişme ve Dinsellikte Artış”, Toplum ve Bilim, Bahar/Yaz Sayısı, ss.9-28.

_____2000. Din, Toplum ve Siyasal Sistem, Bağlam Yay., 335s.

WACH, J., 1995. Din Sosyolojisi, Çev.: Ü. Günay, İFAV Yay., İstanbul, 483s.

WEBER, M., 1998. Sosyoloji Yazıları, Çev.: T. Parla, 2. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 547s.

_____1999. Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu, Çev.: Z. Gürata; Ayraç Yay., Ankara, 258s.

YASA, İ., 1969, Yirmi Beş Yıl Sonra Hasanoğlu Köyü, SBF Yay., Ankara, 381s.

_____1970. Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları, TODAİE Yay., Ankara 226s.

YALÇIN, Ö.F., 1999. "Kahramanmaraş'ın Sosyo-Ekonomik Yapısı", Ed.:M.T. ONGUN, Anadolu'da Hızla Sanayileşen Kentler: Kahramanmaraş Örneği, Altıncı Ulusal İktisat Sempozyumu 5-7 Kasım 1998 Ankara, Türkiye Ekonomi Kurumu, 236s., ss.93-104.

YEL, A.M., 2002. "Türk İslamı", İslamiyat Dergisi, Cilt 5 (4), Ankara, ss.263-170.

YILMAZ, H., 2002. "Türk Müslümanlığı, Dindarlık ve Modernlik", İslamiyat Dergisi, Cilt 5 (4), Ankara, ss.57-66.

ÖZGEÇMİŞ

İsmail KAMALAK 1978'de Kahramanmaraş'ta doğdu. 1995'te Kahramanmaraş İmam Hatip Lisesi'nden, 2000 yılında 19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2001 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda Din Sosyolojisi alanında başladığı yüksek lisans öğrenimini 2004 yılında tamamladı.

